

**Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Bölcsészeti Kar
Szociológiai, Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ**

**A kárhelyreállító igazságszolgáltatás
intézményesítésének menete Magyarországon
gyermek- és fiatalok bűnelkövetők esetében**

Konzulens:

dr. Herczog Mária

Készítette:

Fellegi Borbála

nappali tagozat

szociálpolitika szak

2002. március

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. A kárjótételi (resztoratív) igazságszolgáltatás elméleti megközelítésből	8
2.1. Bűnözés, büntetés és a társadalom kapcsolata	8
2.2. Miért volt szükség a résztoratív igazságszolgáltatás kialakulására?	12
2.3. A résztoratív igazságszolgáltatás főbb ismérvei	14
2.4. A tettes - áldozat egyezség mint a jótétel egy sajátos formája	15
3. Tettes - áldozat egyezség - modellek külföldön	18
3.1. Az egyes országokban működő rendszerek bemutatása	18
3.2. A tettes - áldozat egyezség folyamata a gyakorlatban	22
4. A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetés jelenlegi helyzete Magyarországon	23
4.1. Néhány szó a bűnözés okairól és mértékéről	23
4.2. A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetésre adott jogi válaszok	27
4.2.1. Nemzetközi minimum követelmények a gyermek- és fiatalkorúak védelmében	27
4.2.2. A gyermek- és fiatalkorúak büntetőjogi szabályozása	28
5. Hol lehetne e rendszeren belül segítség a mediáció?	32
5.1. Hogyan segíthetne a mediáció a különböző intézmények hatékonyabb működésében?	33
5.2. Gondolatok a szakmáról – egy attitűdvizsgálat elemzése	42
5.2.1. Témaindoklás	42
5.2.2. Mintavétel	43
5.2.3. Hipotézis helyett feltárás	45
5.2.4. A kutatás megválaszolásra váró kérdései	45
5.2.5. A kérdőív szerkezete	46
5.2.6. Kategorizálás	46
5.2.7. A kérdőívben kapott adatok elemzése	47
5.2.8. Konklúzió	59
6. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése	63
6.1. Képzés	64
6.2. Kutatás	65
6.3. Intézmények együttműködése	65
6.4. Pilot programok	66
6.4.1. Resztoratív szemlélet alkalmazása a középiskolai oktatásban – a Zöld Kakas Líceum együttműködésével elvégzett kísérleti program értékelő tanulmánya	67
6.4.2. Kísérleti tettes-áldozat mediáció szervezése előzetesen letartóztatott fiatalok számára	83
6.5. A modell költségvetési vonzatai	88
6.5.1. A szervezet működése	88
6.5.2. A résztoratív igazságszolgáltatás mint új intézmény bevezetésének költség - haszon vonzatai	89
6.6. Törvényi előterjesztés	91
6.6.1. Pragmatikus megközelítés	91
6.6.2. Nemzetközi nyomás	92
6.6.3. A kísérleti mediációt értékelő kutatások	93
7. Elképzelt példa a mediáció alkalmazására	94
7.1. Az események menete	94
7.2. Tett és megbánás - Hogyan tolerálja ezt a környezet?	95
8. Zárszó a jelenhez - előszó a jövőhöz	103
Irodalomjegyzék	104
Mellékletek	106
Köszönetnyilvánítás	107

"Bár vérig sértett gazságuk, nemesb
Okosságommal mégis a harag
Ellen foglaltam állást. Szebb a jóság
A bosszunál: ha bánják bűnüket,
Többé egy homlokráncolás sem célo
Ellenük...Varázsuk megtört, lelkük visszajött,
S ők újra ők."

/ W. Shakespeare: A vihar - Prospero monológja,

5. felv.1. szín /

1. Bevezetés

A tanulmány címéből az a kérdés merül fel mindenekelőtt, hogy milyen **kapcsolat** lehetséges a **szociálpolitika és a deviancia kezelése között**.

A deviáns jelenségekre - ezen belül is a gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetésre - adott társadalmi válaszok egyaránt fontos szakterületei az igazságszolgáltatásnak, a szociális ellátórendszernek és a pedagógia területének. A deviancia vizsgálatakor olyan, gyakorlatban is nagymértékben megnyilvánuló szociális probléma-csomaggal szembesülünk, amelynek kezelése ugyanúgy igényli az egyéni, pszichológiai folyamatok tanulmányozását, mint a kisebb közösségek és egyben a legátfogóbb társadalmi dinamizmusok vizsgálatát is. A bűnelkövetés mögött meghúzódó társadalmi jelenségek megértéséhez számos szociológiai kutatás és elmélet¹ áll rendelkezésünkre. Ezen elméletek nagyban eltérhetnek egymástól, többek között aszerint, hogy a bűnözés okainál mely tényezőket tartják legdominánsabbaknak. (Például bizonyos irányzatok a bűnelkövetők genetikai jellemzőit vizsgálják, míg más elméletek a külső, szituatív tényezők összefüggéseivel magyarázzák a normasértés jelenségét.) Az eltérő gondolatmenetek ellenére azonban az **érzelmi és szociális depriváció** szinte minden elméletben fellelhető mint a bűnelkövetés egyik **legszenyifikánsabb összetevője**.

Mivel a depriváció jelensége egyben a társadalompolitika fő kérdésköre is, csökkentése pedig a szociálpolitika egyik legfontosabb feladata, így adódik, hogy a deviancia - illetve a mögötte meghúzódó deprivációs állapot - **kezelése** legalább annyira **szociálpolitika feladata**, mint amennyire a jog vagy a kriminológia területéé. A bűnelkövetés okainak vizsgálata mellett a megoldások kialakításánál is kulcsfontosságúak a szociálpolitikai tényezők. E szakterület feladata, hogy

intézményrendszerével elősegítse a bűnelkövetők reintegrációját, így hozzájáruljon a társadalom együttműködéséhez, nyitottságához, gyermekvédelmi, családvédelmi és oktatási rendszerével elősegítse a bűnmegelőzést², valamint a bűnelkövetéssel közvetlenül vagy közvetetten kapcsolatba került fiataloknak mobilitási csatornát biztosítson. Kizárólag ezen célok érvényesítésével érhető el, hogy a szociális ellátórendszer rugalmasságával, "testreszabott" struktúrájával hosszú távon is megoldást adhasson a bűnelkövetéshez kapcsolódó problémákra.

Míg eddigi tanulmányaim során elsősorban a fiatalkorú bűnelkövetés jelenségének elméleti oldalát és a szociális munkában felvetődő kérdéseket vizsgáltam - többek között féléves pártfogói gyakorlatom alatt – az elmúlt egy év során végzett kutatásom³ merőben más kihívások elé állított. Azáltal, hogy az eddig tanulmányozott szociológiai összefüggéseket és a gyakorlati jelenségeket immáron egységbe kellett foglalni, szükségszerűen felszínre kerültek a gyermek-, ifjúságvédelmi, valamint a büntetőjogi rendszernek azon hézagjai, amelyek ismerete és tanulmányozása választ ad egyben a gyermek- és fiatalkorúak bűnelkövetésével és ennek kezelésével kapcsolatban megfogalmazódott gyakorlati nehézségekre, problémákra is.

Hogy hol "feslik fel a rendszer", és hogyan csökkenthető ennek mértéke - ez volt az elmúlt egy év kutatásának tárgya. Előzetes tapasztalataim azt mutatták, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmet zászlajukra tűző intézmények és törekvések együttműködése sokszor egyáltalán nem megoldott többek között az értékelés, a nyomon követés, a kommunikáció és az egységesen koordinált munka hiánya miatt, ezzel szemben az ellátórendszer stigmatizáló hatása annál erősebb lehet a fiatalra nézve. **E dolgozatban az**

---

¹ Ezen összefüggéseket a későbbi fejezetekben bővebben kifejtem.

² Kutatások igazolják, hogy ha a fiatal 18 éves koráig nem követ el bűncselekményt, drasztikusan csökken annak az esélye, hogy a későbbiekben bűnelkövető lesz, így a megelőzésnek elsősorban a serdülőkorúak esetében van jelentősége.

³ Kutatásomat a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület keretein belül végzem Herczog Mária szociológus koordinálásával. A program további résztvevői: Balogh Eszter szociológus, szociálpolitikus, valamint Dr. Györfi Éva jogász.

ifjúságvédelem egységességét és összefogását nagyban elősegítő és az intézmények tehermentesítését is eredményezhető resztoratív/(kár)helyreállító igazságszolgáltatás bemutatásával egy ezen kérdésekre adható lehetséges választ fejtek ki bővebben jogi, szociálpolitikai, szociológiai, pszichológiai és közgazdasági szempontból.

Az elmúlt év szakirodalom-feldolgozásból, konferenciákon való részvételekből, interjúzásból és empirikus kutatásból állt, azonban a téma összetettsége és az idő rövidsége miatt ezek az eszközök a keresett válaszok megadása helyett inkább a téma iránti kérdéseim számát növelték. Így ez a dolgozat is az átfogó válaszadás helyett elsősorban azokat a pontokat fogja kijelölni, amik mentén a későbbiekben mélyebb szinten tovább kell haladnom, amellet, hogy a jelenleg még csak sejtések szintjén lévő érzések is szilárdabb bizonyításra - esetleg cáfolásra - várnak.

Diplomamunkám első részében a helyreállító igazságszolgáltatás rendszerének **elméleti** háttérét mutatom be elsősorban a hazai és a külföldi szakirodalmak alapján. Ezt követően felvázolom néhány **külföldön működő modell** rendszerét, bemutatva így a módszer gyakorlati megvalósíthatóságának egy-egy lehetséges formáját is. A külföldi tapasztalatok bemutatása után néhány szóban megpróbálok képet alkotni a gyermek- és fiatalok bűnelkövetés **magyarországi helyzetéről**, valamint az erre adott jogi válaszokról. Mindezek felvázolásával már könnyebbé válik az azon való elgondolkodás is, hogy vajon a **mediáció** és a helyreállító igazságszolgáltatás intézménye **hol segíthetne** e rendszeren belül. Ezt az eszmefuttatást elsősorban szakemberekkel végzett interjúkkal, valamint egy kérdőíves, a mediáció iránti nyitottságot és a büntetési hajlandóságot mérő attitűd-vizsgálattal szeretném átfogóbbá tenni.

Tanulmányom **második felében** a helyreállító igazságszolgáltatás magyarországi intézményesítésének **egy lehetséges menetét** vázoló fel. Ennek elméleti bemutatása után egy ténylegesen megvalósult és egy megvalósításra váró **kísérleti programot** mutatok be. Ezen programok egyikénél a módszert **prevenációs céllal** működtetjük - helyreállító szemlélet az iskolában -, míg a kutatás másik pillérét alkotó – egyelőre tervezés szintjén álló program - bűnelkövető, kisodródott fiatalok **reszocializációjához** kívánja segítségül hívni a resztoratív modellt. Mindezt végül egy **esettanulmány** ismertetésével zárom, amelyben egy megtörtént eset mentén próbálok képet alkotni arról, hogy mi történik egy bűncselekmény szereplőivel a mai büntetőjogi rendszernek köszönhetően, és ezzel szemben hipotetikusan felvázolom, hogy mi történne, *ha* a lehetséges jogi válaszok között a resztoratív modell is helyt kaphatna.

2. A kárjótételi (resztoratív) igazságszolgáltatás elméleti megközelítésből

2.1. Bűnözés, büntetés és a társadalom kapcsolata

A gyermek- és fiatalkorúak devianciája szoros összefüggésben áll az adott társadalom gazdasági, politikai, oktatási, kulturális helyzetével és morális állapotával. Az elmúlt években Magyarországon végbement erős polarizáció, a szegénység, a munkanélküliség növekedése és a létbizonytalanságnak köszönhető gyerekekre irányuló figyelem csökkenésével naponta szembesül a társadalom egyik legkiszolgáltatottabb rétege, a kiskorúak közel kétfélmillió serege. Az egzisztenciális bizonytalanság, a családok pozitív mintanyújtásának gyakori hiánya⁴, a gyermekvédelmi rendszer hézagjainak és gyakori tehetetlenségének következményei nagyon jól leképeződnek a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények aggasztóan nagymértékű növekedésében.

Az igazságszolgáltatás oldaláról nézve ezek a jelenségek a hatékony **megelőzés hiányának**, a **felderítetlen bűncselekmények** óriási arányának, a társadalomban kialakult **indulatok** felgyülemelésének, a konfliktusok kezelésében való kudarcoknak az eredményei is egyben. A társadalom devianciákra adott válaszai - amellet hogy az áldozatoknak csak elenyésző arányban képesek kártérítést adni -, és a büntetések sokszor nem éreztetik és értetik meg a fiatalokkal cselekedeteik súlyát. Hiszen az elkövetőknek szinte sosem kell szembenézniük a kárral, amit okoztak, és gyakran **elmosódik az összefüggés bűn és büntetés között**. Így a büntetések nem is eredményeznek katarzist, és nem alakíttatnak ki olyan elfogadható, belsővé váló szabályrendszert az elkövetőben, amely az egyén és a közösség számára is megnyugtató módon szabja meg a kereteket,

---

⁴Dr. Gibicsár Gyula: *A gyermek és fiatalkorúak devianciájának okai és főbb jellemzői* - in: *Magyar Jog* 1996/9.

elismeri a jót, elutasítja az elfogadhatatlant, pontosan meghúzza a kettő közötti határvonalat és differenciál csínytevés, lázadás, éretlenség és bűn között.⁵

A jelenleg általános eszközként alkalmazott, egyre **súlyosodó büntetések eredménytelensége**, negatív hatásai, a bűnözés aggasztóan intenzív növekedése szemléletváltásra készítette mind a szociális, mind az igazságszolgáltatás területén dolgozó szakembereket. Egyrészt fokozottabb **igény** alakult ki az áldozatvédelemre, a károk és **a sérelmek helyreállítására**, az elkövetők **rehabilitációjára**, visszaesésük csökkentésére, és ebből következően a hatékonyabb **bűnmegelőzésre**. Másrészt egyre inkább tért nyert az az elképzelés, amely szerint a közösséget, a családot, a gyermeket, az áldozatot és minden egyéb érintettet be kell vonni a döntések előkészítésébe, a döntéshozatalokba, a szakember pedig inkább csak megfigyelőként, moderátorként legyen része az eseményeknek.

A resztoratív/helyreállító/jóvátételi igazságszolgáltatás modell két fő jellegzetessége a **kompenzáció**, a károk helyreállítására való törekvés és ennek az **érintettek bevonásával** történő közvetlen lebonyolítása. A kompenzáció és a közvetlen igazságszolgáltatás mindig is szerves része volt különböző korok és társadalmak **korabeli büntetőjogi rendszerében**, kezdve az ókortól - a görög és római jogban a compositio, a supplicium (elégtétel) és a talio - elv, valamint Hamurappi XII Táblás Törvényei igazolják ezt -, a középkoron át - pl. a Frank Birodalom erősen differenciált jogrendszerével - egészen a XVIII. század magyar igazságszolgáltatásáig, ahol a kártérítés továbbra is jelentős szerepet kapott.

Az **újkortól** azonban a büntetőjog egyre differenciáltabbá vált, a sértett pozíciója pedig egyre inkább "bizonyítási eszközzé" - tanúvá - zsugorodott.⁶ Az állami

---

⁵ Herczog Mária: *Mi az igazság - in: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1. IX. évf.*

⁶ Nagy Ferenc: *Jóvátétel mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája - in: Büntetőpolitika, bűnmegelőzés szerk.: Gönczöl Katalin, ELTE Szociálpolitikai Tanszék könyvsorozat, T-Twins Kiadó, Bp. 1994*

büntetőhatalom kizárólagosságával előtérbe került a klasszikus **retributív**, megtorló szerepet ellátó, tetterányos **büntetés szemlélet**, amely célul a mindenkire vonatkozó egyenlő büntetést tűzte ki, funkciójává pedig a társadalom bosszúvágyának lecsillapítása és az elrettentés vált. Azonban azáltal, hogy az elkövetők személyisége, társadalmi adottságai és körülményei teljesen eltérőek, az egyenlőtlenekre kiszabott egyenlő büntetések csak növelték a társadalmi igazságtalanságot. A klasszikus elvek és az elrettentésre való támaszkodás hatékonysága azonban már a XVIII. században is kételyeket váltott ki, hiszen már C. Beccaria kutatásai is kimutatták, hogy a bűnözés elleni harcban nem elsősorban a büntető felelősségre vonásának és elrettentésnek, hanem a bűnözés megelőzésének lehet igazán szerepe.⁷

További bűnelkövetést serkentő jelenség a sértett oldalon kialakuló frusztráció, amelyet semmilyen kompenzálás nem kezel, így ezek könnyen átalakulnak **előítéletekké**, amelyek egyben a **bűnelkövetők másodlagos szocializációját** is nagyban eredményezhetik. Ez az állapot a deviáns karrier azon fokozata, ahol az egyén már elfogadja másságát, deviáns voltát, a társadalmi játékban való állandó üldözöttségét, és egy olyan közösséghez csapódik, amely számára is teljesíthető normákat állít fel. Így később már igény sem alakul ki a bűnelkövetőben, hogy a róla alkotott képet megváltoztassa, inkább azonosul a "bűnöző" szereppel. A **sértettek igazságszolgáltatásba vetett bizalma**, a feljelentési készség pedig a tettek nagy mértékű felderítetlenségének és a kompenzáció-hiánynak köszönhetően egyre csak **csökken**, teret adva ezzel az egyre szilárdulóbb előítéleteknek, a kirekesztésnek vagy az önbíráskodásnak.

A klasszikus büntetőjogi iskola mellett a pozitivisták kriminológiai nézetek hatására a XX. századra másik végletként a **preventív igazságszolgáltatási szemlélet**en alapuló

---

⁷ Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről* 17. o. - in: *Deviancia, Emberi Jogok, Garanciák*, szerk: Gönszöl - Kerecsi, ELTE Szociálpolitikai Tanszék könyvsorozat, T-Twins Kiadó, Bp. 1993

elméletek alakultak ki. Ezek a nézetek azt vallják, hogy a bűnös emberi magatartások körében is törvényszerűségek uralkodnak, így a bűnözésnek is objektív okai vannak, amelyek kombinálódnak az ember pszichikus sajátosságaival, és az ítélkezés során ezeket az egyéni adottságokat is figyelembe kell venni. Ezek az elméletek a bűncselekményeket, így az elkövető magatartását is determinálhatónak tekintik, tehát a bűnmegelőzést sem a megtorlással, hanem az elkövető "pozitív formálásával" próbálja elérni.⁸

Ezen szemléletektől eltérően a **resztoratív igazságszolgáltatás** a bűncselekmény áldozatát helyezi az igazságszolgáltatás középpontjába, fő feladatának pedig az áldozat kártalanítását, a bűncselekmény előtti állapot visszaállítását tartja. Ez a szemlélet - amely a gyakorlatban megnyilvánuló jelenségekre épülve alakult ki, és ebből alkotta meg elméletét - interdiszciplinaritásánál fogva szervesen kapcsolódik a pszichológia, a szociológia, a szociálpszichológia, a pedagógia és a filozófia területéhez. Lényege, hogy a szabálykövetés nem elvont, absztrakt normákhoz való igazodást jelent, hanem mindig a szabályokhoz igazodó **közösség igényeit**, szükségleteit, fennmaradásához való feltételeit **tükrözi**. Amennyiben egy közösség tagja megszegi ezen szabályok valamelyikét, nem a "szabálykönyv" ellen, hanem maga a közösség ellen vétkezik. Így a normaszegésre adott reakció is az egyént körülvevő közösség és nem külső hatalmak feladata. Abban, ahogy a közösség a normaszegésre reagál, pontosan tükröződnie kell szükségleteinek, megfogalmazott céljainak és érdekeinek. Erre alapozva alakult ki a resztoratív igazságszolgáltatás szellemisége is, amely nem a büntetésre, a megtorlásra és bosszúra helyezi a hangsúlyt, hanem a **közösség jól körülhatárolt érdekei mentén a kár helyreállítását tűzi ki célul**. Ez a folyamat a másik oldal, a szabálysértő részéről aktív szerepet igényel, amelyben a cél, hogy a sértő félben megjelenjenek a **felelősségvállalás**, a megbánás és a közösség visszafogadása iránti igények. Amennyiben mindezen

---

⁸ Dr. Vigh József: *A kárhelyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás - in: Magyar Jog 1998/6.*

szükségletek megfogalmazódnak a felekben, úgy előáll az a fajta érdekközösség, amelyben egy dinamikus - érdekeket és érzelmeket egyaránt kifejező, kommunikáción alapuló - "egyezkedés" olyan megoldást nyújthat a normasértő és közössége számára, amelyben megjelennek az egyéni szempontok, és a kár helyreállítását az érintett felek együttesen, az általuk megfogalmazott lépcsőfokokon keresztül viszik végbe. Ennek a döntéshozatali folyamatnak egyik módja az ún. **konferencia-megbeszélés**, ahol az adott konfliktust előidéző "sértő fél", az eset során érintett "sértett", valamint az őket támogatók mint érintett közösség egy független **facilitátor levezetésével** oldják meg a konfliktusos helyzetet. Ez a fajta közvetlen részvétel a döntéshozatalban, a valódi szükségletek kifejezésében és kielégítésében mind ahhoz vezethet, hogy az adott probléma megoldása ne felülről jövő - és így szükségszerűen csak korlátozott ideig betartható -, hatalmi döntések igénybe vételével rendeződjön, hanem **hosszú távra is** valódi **megoldást** jelentsen a közösség számára.

2.2. Miért volt szükség a resztoratív igazságszolgáltatás kialakulására?

Az elkövető személyiségét középpontba helyező preventív rendszereket (pl. a treatment mozgalmakat) az 1960-as, 70-es évektől folyamatosan súlyos kritikák érték, amik elsősorban arra a tényre irányultak, hogy a bűnelkövetőkkel való fokozott törődés nem hozta meg az elvárt hatást, nőtt a bűnözés, a visszaesők aránya, vagyis a dekriminalizáció, a depönalizáció, és fokozott humanizmus nem eredményezte a társadalmi normák tiszteletét.⁹ Így a kriminológia ismét visszatért a klasszikus elvekhez, és némi változtatással folytatta a büntetésen, tettarányosságon alapuló elvek alkalmazását, de ezentúl már neoklasszicistának hívta magát.

Az igazságszolgáltatás állami monopóliumának egyik legfontosabb kritikusa, Nils Christie norvég kriminológus fogalmazta meg először, hogy a konfliktusok megoldását

az állam kivette állampolgárai kezéből, így a bírósági eljárás során a vitás felek közti kommunikáció és a döntéshozatalok befolyásolása háttérbe szorult, és helyette mostantól "ügyvédek csatározása" alakítja a folyamatokat. A büntetőeljárás során így az **áldozatnak okozott kár** és sérelem is **felejtésbe merül**, sőt gyakran érik az áldozatot újabb sérelmek, lesz tárgya másodlagos viktimizációnak az eljárás során, és az elkövető is olyan **stigmatizációnak** lesz kitéve, amely nagyban megnehezíti későbbi beilleszkedését a társadalomba. Christie szerint mindezen folyamatok megelőzhetőek, ha a konfliktus visszakerül az áldozat és az elkövető kezébe, és közösségi bíraskodás útján állítják vissza az eredeti állapotot.¹⁰

Szintén aggasztó az ismertté vált bűncselekmények **felderítetlensége** - 1996-ban kevesebb, mint a felüket, 48%-ukat, a vagyon elleni bűncselekményeknek pedig kb. 10%-át derítették fel. Ezekben az esetekben sosem derül ki az elkövető személye, és kompenzálás szóba sem jöhet.

A **szabadságvesztés** - amelynek az elrettentő szerep mellett rehabilitáló funkciókat is el kellene látnia - hatékonyságát vizsgáló kutatások alapján ez a szankcióforma 30-40%-ban **nem alakítja ki** az elítéltekben a társadalmi **beilleszkedés szándékát**, helyette marginalizáló hatást vált ki, amely nagyban **növeli a visszaesés** valószínűségét, továbbá az is kiderült, hogy gondatlan bűncselekmény elkövetőinek mintegy fele igazságtalannak tartja a bírósági ítéletet. A bűncselekmény elkövetésétől visszatartó tényezők között a büntetés, a büntető felelősségre vonása mindössze 16%-ot tesz ki, tehát **bűnmegelőző szerepe is csekély**.¹¹ Ezen felismerések, az állam áldozatvédelmi kötelezettségeit egyre inkább megkövetelő egyezmények, és az alternatív szankciók alkalmazását előtérbe helyező nemzetközi elvárások - pl. az Európa Tanács 1985-ös

---

⁹ Dr. Vigh József: *A kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás - in: Magyar Jog 1998/6.*

¹⁰ Nils Christie: *A fájdalom korlátai, Európa Kiadó, Bp., 1991*

¹¹ Dr. Vigh József - Tauber István: *A szabadságvesztés-büntetés hatékonyságának főbb jellemzői - in: Jogtudományi Közlöny, 1976. 11.sz.*

ajánlása - hatására indult el az állami igazságszolgáltatással párhuzamosan működő informális/társadalmi igazságszolgáltatás először Új-Zélandon, majd Ausztráliában és az Egyesült Államokban, illetve Európa számos országában.

2.3. A resztoratív igazságszolgáltatás főbb ismérvei

Az újonnan kialakult modell összefoglalva az alábbi igényeknek és nemzetközi tendenciáknak felel tehát meg:

- Az ENSZ 1980-ban tartott VI. Kongresszusán elfogadott 8. határozat a szabadságvesztés alternatíváinak kifejlesztéséről¹²
- A kriminalizált magatartások indokolatlanul magas számának csökkentése
- A diverziós eljárások előnyben részesítése
- Gazdaságossági szempontok érvényesülése azáltal, hogy csökken a büntető igazságszolgáltatás leterheltsége, valamint a börtönbüntetésekkel, a nagy arányú visszaesésekkel és az állam kártalanítási kötelezettségével okozott óriási költségek
- A bűnöző karrier, a stigmatizáció és a társadalom peremére kerülés megelőzése érdekében az informális és közvetlen felelősségre vonás lehetősége
- Áldozatok kártalanítása gyorsabban és hatékonyabban
- Hatékonyabb áldozatvédelem, a további viktimizáció esélyének csökkentése
- A szankciók humanizálása
- Felelősségvállalás, jóvátétel, a döntéshozatalban való részvétel, és ezáltal a reszocializáció segítése
- A kommunikáció és az interakciók növelésével a társadalmi kohézió növelése, a kirekesztés helyett rehabilitáció, integrációs prevenció, amellyel növelhető az igazságszolgáltatás felé érzett legitimitáció és a társadalmon belüli tolerancia.

---

¹² Nagy Ferenc: *Javaslatok a Btk. egyes büntetési neveinek módosítására - in: Magyar Jog 1991/12. 72-76.o.*

2.4. A tettes - áldozat egyezség mint a jóvátétel egy sajátos formája¹³

Az alábbi fejezetben röviden összefoglalom a tettes-áldozat egyezségeken alapuló modellek szerkezetét. A konfliktusrendezés módszerei közül számos modell épül a konfliktusban álló felek konszenzusos egyeztetésének folyamatára. Mindezen metódusok gyökereikben és kialakulásukban azonosak, és csupán gyakorlati alkalmazásuk során tapasztalhatóak azok az eltérések, amelyek alapján megkülönböztethetők. Jelen tanulmányomban két módszerről, a *konferencia-megbeszélésről* (facilitáció) és a *mediációról* írok részletesebben is. E két módszer alkalmazása és szerkezete némileg különbözik egymástól, azonban úgy gondolom, e dolgozatban nincs szükség a különbségek részletezésére. Nincs szükség, mivel az ezeket a módszereket meghatározó szemlélet, filozófia és kultúra még olyannyira távol áll a mindennapi alkalmazástól Magyarországon, hogy első lépésben ezek meghonosításán kell dolgozni, majd ezt követően érdemes szétválasztani a kisebb, módszertani eltérések alapján a különböző technikákat. További értelmezési nehézségeket eredményez az, hogy a külföldi szakirodalom is gyakran keveri e kifejezéseket, hiszen sokszor egy módszer adaptációja új módszertani értelmezéseket is előidéz a különböző országokban, amelyek kifejezetten az adott országra specifikusak. Mivel még erőteljesen alakul az, hogy milyen konfliktus-típusra végül is mely technikák fognak meghonosodni, és ezek elemei milyen módon fognak keveredni egymással Magyarországon, így alábbi összefoglalásomban is vegyesen alkalmazom a különböző elnevezéseket aszerint, hogy az éppen leírt modell miként nevezi technikáját.

A tettes - áldozat egyezség esetében a bűncselekmény által létrejött konfliktus megoldása érdekében a "sértett és az elkövető önkéntesen megállapodik arról, hogy a

---

¹³ Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994,*

tettes az okozott kárt az áldozatnak egy mindkettejük által elfogadható formában (szimbolikusan vagy materiálisan) és mértékben jóváteszi, és ennek következtében részben vagy egészben mentesül a mindenkor adott társadalomban egyébként szokásos felelősségrevonás következményei alól". A felek közötti egyezkedés általában egy mediátor, közvetítő segítségével zajlik, és a mediációs eljárás a jóvátétel fogalmához képest annyiban speciálisabb, hogy tartalmazza a felek közötti **megbékélés**, konfliktusfeloldás elemét is. Tehát minden tettes - áldozat egyezség jóvátétel, de nem minden jóvátétel tettes - áldozat egyezség.

Bussmann a **mediáció három fajtáját** különbözteti meg: 1.) a közösségi mediációs programokat, 2.) a szimbolikus mediációt - amely az elítélés és/vagy a szabadságvesztés egy részének letöltése után valósul meg - és a 3.) jogi mediációt, amely a büntetőeljárás alternatíváját jelenti.

A mediációs eljárás általában vagyon elleni és testi sértéssel járó kisebb és közép súlyos tettek esetében alkalmazott megoldás, amelynek megtartására bármely érintett személy - tettes, áldozat -, ill. az eljárásban résztvevő hatósági fél - nyomozó, ügyész, bíró, pártfogó - javaslatot tehet.

Jogi **megállapodásként** a különböző jogrendszerektől és szervezeti működéstől függően számos lehetőség felmerülhet, de a leggyakoribbak a nyomozás megszüntetése, a vádemeléstől való eltekintés, az eljárás megszüntetése vagy próbára bocsátást elrendelő intézkedés. A kiegyezés tárgya szimbolikus jóvátételként lehet bocsánatkérés, vagy például a sértett dolog megjavítása, speciális megoldásként pedig az áldozat számára végzett munka - pl. ápolása. Leggyakrabban azonban materiális, anyagi formában történik meg a jóvátétel.

Az eljárás **alapelvei**, hogy a megtorlás helyett a jogi békekötés megteremtése a cél, és nem lehet sem a közreműködést, sem a felelősségvállalást, megegyezést kikényszeríteni, csak ösztönözni. Általában megegyezés esetén nincs szükség az elkövetőt sújtó egyéb büntető szankció alkalmazására, és a kiegyezés menetét sem kell a büntetőjogban tételesen meghatározni, csak alkalmazási kereteit szükséges rögzíteni.

Alkalmazásához **elengedhetetlen** a jóvátételi szándék, az önkéntes vállalkozás, a tettes által elismert bűnösség, a tiszta tényállás és az ártatlanság vélelmének érvényesülése a téves döntések elkerülés érdekében.

A továbbiakban az általános jellemzők ismertetése után a külföldön működő mediációs szolgálatok egy részét mutatom be.

3. Tettes - áldozat egyezség - modellek külföldön

3.1. Az egyes országokban működő rendszerek bemutatása

Ausztráliában¹⁴ a *Fiatalok bűnelkövetőire vonatkozó konferencia modelljére* - amely a bírósági eljárások mellett vehető igénybe alternatív lehetőségként New South Walesben (NSW) -, az 1997-ben meghozott *Fiatalok Bűnelkövetéséről* szóló törvény adott lehetőséget.

A jelenlegi, NSW-ben működő modell a már korábban kialakított Wagga Wagga módszerre épül, amely Ausztráliában 1991-ben került bemutatásra a NSW-i rendőrségnek köszönhetően. A program célja az volt, hogy a kisebb súlyú bűncselekményeket elkövető fiatalok elkerülhessék a hagyományos bírósági procedúrát. A modell ötvözi az új-zélandi családi csoport konferencia-módszer és Braithwaite (1994) "reintegráló megbánás" elméletének elemeit. Szerinte a reintegrációt legjobban a kommunikációval lehet elősegíteni. Az elkövető személyét mindvégig tiszteletben kell tartani, és csak cselekedetét szabad elítélni. A megbánás és a jóvátétel biztosítja, hogy a deviáns viselkedés ne váljon az elkövető személyiségében dominánssá. Braithwaite szerint a szégyenérzet abból adódik, hogy a konferencián a tett következményeit pontról pontra és különböző aspektusokból átbeszélik, a reintegráció pedig a konferencián szintén részt vevő, az elkövetőhöz legközelebb állók támogatásának és elismerésének köszönhetően megy végbe. E folyamattal elkerülhető a közösség megbélyegzése, ami csak további bűnözésnek nyújtana terepet¹⁵.

---

¹⁴ *An evaluation of the NSW Youth Justice Conferencing Scheme 1-16. o. NSW Bureau of Crime Statistics and Research 2000. Sydney*

¹⁵ *Braithwaite, J. Crime, Shame and Reintegration, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.*

A Wagga Wagga és az új-zélandi módszer közötti különbség, hogy az új-zélandi modellben állami szociális szervezet alkalmazottai vezetik a konferenciákat, míg a Wagga Wagga modellben mindezért az ottani rendőrség a felelős, és helyszíne is a körzeti rendőrség. Azonban a jelenlegi NSW-i modell működtetése már nem a rendőrség hatáskörébe tartozik. Az 1997-es jogszabályozás kimondta, hogy a konferencia lebonyolításához a közvetítő fél teljes semlegessége és érdekmentessége szükséges, így a NSW-i projekt lebonyolításához egy bíróságtól, rendőrségtől és a hagyományos igazságszolgáltatástól teljesen független szervezet alakult a fiatalok igazságszolgáltatásán belül, amely kifejezetten a konferenciák megszervezéséért és lebonyolításáért felelős (Youth Justice Conferencing Directorate).

A konferenciákon elért kimeneteli lehetőség lehet egyaránt bocsánatkérés, az áldozatnak fizetett kompenzáció, munka az áldozat vagy a közösség számára, vagy esetleg valamilyen programban való részvétel.

A törvényi szabályozás szerint a megegyezésnek

- Reálisan teljesíthetőnek és a helyzetnek megfelelőnek kell lennie
- Nem tartalmazhat erősebb szankciókat, mintha az eset bírói útra került volna
- Tartalmaznia kell a határidőket és a teljesítés módját
- Biztosítania kell az ellenőrizhetőséget.

Az áldozat javaslatokat tehet a megegyezés előtt arról, hogy mi lenne számára a megfelelő jóvátétel. Az elkövető és családja is külön tanácskozhat arról, hogy milyen kötelezettségeket tudna az elkövető felvállalni. A mediátor feladata, hogy ezt követően segítsen a feleknek a konszenzus meghozatalában. A végső megegyezésről írásos terv készül, amely akkor lép életbe, ha ezt az elkövető és a sértett is aláírja.

1998. június 12-től, az első konferenciától számítva 1999 június 30-ig 928 konferencia ment végbe országszerte, amely 1555 fiatal elkövetőt érintett.

Nagy-Britanniában¹⁶ számos különböző "reparation order"-modell működik, azonban mindegyiknek közös célja a formális szankcionálás visszaszorítása, a békéltetés, és a professzionális és önkéntes szociális gondozók együttes közreműködése. Ennek régre visszanyúló hagyományai vannak Angliában, hiszen az ügyek 92%-át társadalmi bíróságok, ún. magisztrátusok és laikus bírók kezelik jogi végzettségű szakemberek kontrollálásával, és csak a valóban súlyos és bonyolult ügyek kerülnek az állami igazságszolgáltatás hatáskörébe.¹⁷ Míg a cumbriai modell pártfogók együttműködésével lehetőséget ad a diverzióra abban az esetben, ha a fiatal beismeri tettét, addig a wolverhamptoni és a Leeds projekt vétkesség megállapítása után alkalmaz mediációt, az utóbbi felnőtt korúak esetében is. Direkt és indirekt módon (a felek személyesen nem találkoznak) valósulhat meg a pártfogó (probation service) által megszervezett találkozó. Ennek szilárd törvényi alapokra helyezése és önálló szankcióként való alkalmazása folyamatban van.

Németországban¹⁸ 1984-től működnek modellek fiatalokkal kapcsolatos eljárásokban. Az 1989-ben lebonyolított 2000 esethez képest 1992-re ez a szám megduplázódott, és így mintegy 4500 sértettet és 5100 elkövetőt érintett. A projektek (1992-ben 226 mediációs program futott) területenként különböző szervezeti felépítésűek, de általában helyi tisztségviselők, igazságügyi, bírósági, állami és helyi összefogások alapján létrejött egyesületként működnek leginkább pártfogók, ügyészek és bírák közreműködésével.

---

¹⁶ Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994, 141-143.o.*

¹⁷ Gondolatokat Dr. Vigh Józseffel való beszélgetésem alapján fogalmaztam meg 1994.

¹⁸ Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994, 143-150.o. 1994.*

Az eltérő modellekre általánosan jellemzőek az alábbi kimenetelek: közös beszélgetés, megbocsátás, munkavégzés a kár megszüntetésére, munkavégzés egy "Sértetti Alap" számára, amelyből az áldozat kártérítést kap, a tettes és az áldozat közös akciója, vagy szimbolikus gesztusként ajándék adása. Az áldozati érdekek érvényre juttatása mellett a kisebb súlyú bűncselekmények esetében a hagyományos eljárás megszüntetésére, közepes súlyú bűncselekmények esetében a büntetőjogi reakció súlyának csökkentésére törekednek a közvetítéssel. A projektek finanszírozását, személyzeti ellátását és a kísérő kutatásokat vagy az igazságügy keretén belül valósítják meg, vagy állami és helyi költségvetésből fedezik. Közvetítőként legfőképpen szociális munkások, szociológusok, szociálpedagógusok, pártfogók, ügyészek és bírák dolgoznak.

Ausztriában¹⁹ Bécsben, Salzburgban és Linzben működnek bíróságon kívüli sértett - áldozat egyezségekkel foglalkozó szolgálatok fiatalok esetében. Az egyezés nem teljesítése esetében minden esetben "Demoklesz kardjaként" lebeg a büntetés végrehajtása a fiatal felett. A mediációs eljárás kezdeményezője fiatalokkal foglalkozó ügyész vagy bíró lehet. A bíróságnak ezen túl csak kontroll és korrekciós funkciója van. A felekkel való bizalmi kapcsolat kialakítását, az ülés előkészítését és lebonyolítását minden esetben pártfogó felügyelő végzi. A módszert többnyire erőszakos és vagyon elleni bűncselekmények esetében alkalmazzák.

Ezeket felül nagyfokú hatékonyságról számolnak be a **Svájcban, Skóciában, Finnországban, Norvégiában és Hollandiában**²⁰ kialakított modellek is, de ezekre most nem térek ki részletesen.

---

¹⁹ Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994, 150-153. o. 1994.*

²⁰ Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994, 153--155.o. 1994.*

3.2. A tettes - áldozat egyezség folyamata a gyakorlatban²¹

Az alábbiakban egy német projekt keretében (Waaga program) mutatom be a mediációs eljárás folyamatát.

Mediációra az ügyben eljáró ügyész, bíró vagy pártfogó tehet javaslatot, ha a gyanúsított beismerte tettét, és a tett sértettje természetes személy vagy intézmény esetében annak egy képviselője. Az előzetes eljárás során a javaslatot tevő személy felveszi a kapcsolatot a civil szervezettel, majd ennek egy képviselője kapcsolatba lép az érintettekkel. A sértett és az elkövető találkozását megelőzően a mediátor külön felvilágosítást ad az eljárásról, és bizalmasabb viszonyok kiépítésével megismeri a különböző szempontokat, készségeket, lehetőségeket, valamint azon elképzeléseket, amelyeket a felek később fel tudnának vállalni. Az előzetes kapcsolatfelvétel alapossága nagyban szerepet játszhat későbbi békéltetés sikerességében.

A békéltető beszélgetés során a mediátor feladata a kezdeti indulatok, feszültségek csökkentése, a tett okozta konfliktushelyzet feldolgozásának segítése és annak biztosítása, hogy a felek kifejezhessék érzéseiket a történetekkel kapcsolatban. A jóvátételről való tárgyalás során a különböző egyéni ötletek érvényre juttatása után megindul az elképzelések egyeztetése, majd végül a végső egyezség, amelyet írásban rögzítenek. A beszélgetés lezárásában együttesen átbeszélik az ülésen tapasztaltakat, a maradandó élményeket, a nyitva maradt kérdéseket.

A jóvátétel teljesítésénél a mediátor funkciója egyrészt a tanácsadás, másrészt a folyamat kontrollálása és az ügyészségekkel, bíróságokkal való folyamatos kapcsolattartás. A jóvátétel teljesítése esetén a bíróság az eljárást megszünteti.

Az alábbi szervezet 200-250 esetet mediál évente, amelyeknek 80%-ában megtörténik az egyezség, és 90%-uk teljesül is.

---

²¹ Barabás A. T.: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994., 157-175.o.*

4. A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetés jelenlegi helyzete Magyarországon

4.1. Néhány szó a bűnözés okairól és mértékéről

Az alábbiakban vázlatos képet adok a bűnözés mögött meghúzódó különböző tényezőkről és összefüggésekről előre bocsátva azt, hogy e kérdéskör komplexitásánál fogva természetesen sokkal összetettebb az általam leírtaknál. E tanulmány azonban nem a bűnelkövetés jelenségének részletes leírását jelölte ki témájául, így csak nagyvonalakban utalnék a különböző szempontokra.

A **társadalmi tényezők** összefoglalásánál elsősorban a rendszerváltást és annak következményeit kell megemlíteni. 1989 óta a **bűnözésben** két jelentős **strukturális változás** ment végbe. Egyrészt a vagyon elleni bűncselekmények aránya drasztikusan nőtt, másrészt a fiatalkorúak által elkövetett cselekedetek száma nagyobb mértékben emelkedett, mint a felnőtt korúaké.

Gönczöl Katalin a jelenség mögött a rendszerváltás negatív következményeire, a periférián újratermelődő szegénységre, a társadalom kohéziós és integrációs készségének csökkenésére és az értékválság általános megjelenésére helyezi a hangsúlyt. A kilépési mobilitás megszűnése a társadalom alsóbb rétegei számára, a munkanélküliség a lét és az értékek bizonytalanságát idézi elő a családokban, amellyel a gyermek- és fiatalkorúak nap, mint nap szembesülnek, és pozitív minta hiányában csak nagyon nehezen képesek kialakítani olyan stabil értékrendszert, perspektívákat és orientációt, amelyekkel neki tudnak látni a mai, erősen versenycentrikus és nagyon stabil önbecsülést igénylő társadalomban a normakövető és "sikerese" élet kialakításához.²² Más kutatások

---

²² Gönczöl Katalin: *Esély 1992/1. 46-47.o. és Bánfalvi Csaba előadása a Ferenczy György konferencián, Rákospalota, 2000.*

kimutatták, hogy a hátrányos társadalmi helyzet a fiatalkorúaknál jóval erősebb korrelációs faktor, mint a felnőtt korúaknál, és sokkal nagyobb arányban idéz elő vagyon elleni bűncselekményeket, mint más társadalmi helyzetű fiataloknál.²³

A bűnelkövetők egyre erősebb szegregáltsága és a **bűnöző szubkultúrák** okozta egzisztenciális és morális bizonytalanság már a szocializációs mechanizmusok során "bűnöző karrierre" ítélik a fiatalokat.²⁴ A deviáns szubkultúrák a beilleszkedési zavarokban szenvedőket tömörítő kisebb-nagyobb csoportok és közösségek, amelyek különös, rejtett, "másik" társadalomként húzódnak meg a kultúra egészében. Sajátos szocializációs normáik vannak, tagjaiknak sajátos - a többségi társadalom irányába konfliktusos - azonosságtudatot kínálnak. A mai kor serdülőinek minden eddiginél nehezebb lélektani "feladatot" kell megoldaniuk: a családtagokkal és az általuk képviselt értékrenddel történt gyermekkori azonosulásaikat összhangba kell hozniuk az ifjúsági szubkultúra ideál-képeivel, amelyeket a **kortárs csoport** közvetít feléjük. A "feladat" nehézségei gyakran vezetnek átmeneti identitás-válsághoz. Tragikus töréshez azonban önmagukban nem vezetnek. A fiatal akkor szippantja fel teljesen az ifjúsági csoport, ha a szülőkkel való érzelmi kapcsolata már előzőleg megtört.²⁵

Pszichológiai okokként - amelyek ritkán alkotják bűncselekmények kizárólagos okait (például önértékelési zavarok) - az érzelmi - indulati szabályozás zavarai vagy a család biztonságnyújtó funkciójának zavarából fakadó szeparációs szorongás figyelhető meg.²⁶ A fiatalkorúaknál Popper Péter szerint nem beszélhetünk kriminális személyiségről, csak egy, még nem szuverén fiatal többnyire nem kielégítő családi életéből eredő lázadásáról, meneküléséről és sodródásáról, amely kriminalitásba

---

²³ V/igh – Tauber – Madácsi: *A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés kapcsolata* 215-230.o.Bp. 1988.

²⁴ Gönczöl Katalin *Társadalmi Szemle* 1993/3. 46.o.

²⁵ Vikár György: *Az ifjúkor válságai*. Gondolat, Budapest, 1980.

²⁶ Dr. Harcsa István: *Társadalmi beilleszkedési zavarok fiatalok körében* 57.o., KSH Bp. 1978.

torkollik.²⁷ Továbbá különbséget kell tenni indulati, sérült érzelmi állapotra visszavezethető és előre megfontolt bűncselekmények között, a reszocializáció tekintetében pedig a pozitív kötődési hajlandóságra kell támaszkodni, aminek hiánya jelentősen csökkentheti a reszocializáció sikerességét.²⁸

A gyermek- és fiatalok bűnelkövetés okainak feltárásához és jellemzéséhez elsősorban a gyermekek veszélyeztetettségét érdemes megvizsgálni. "A törvény szerint a veszélyeztetés olyan emberi magatartás, mulasztás vagy egyéb körülmény folytán kialakult állapot, amely a gyermek testi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja, vagy akadályozza".²⁹ Kutatásom során meglepetten tapasztaltam, hogy ennek a - manapság gyakran alkalmazott - fogalomnak mennyire nincs egységes érték-, kritérium- és minimumrendszere sem a jogszabályok, sem a gyermekvédelmi szakma világában. Hogy kit tekinthetünk ma veszélyeztetettnek Magyarországon, nagyban függ a vizsgált térség társadalmi fejlettségétől, a területen érvényesülő családi "normáktól", a felmérést végző szubjektív megítélésétől, valamint az adott térségben működő jelzőrendszer hatékonyságától. Ahhoz, hogy a felmérések, a statisztikák alapján hiteles képet kapjunk a gyermekek veszélyeztetettségéről, hogy pontosan tudjuk, a számok valójában mit mutatnak, elkerülhetetlen egy egységes kategóriarendszer kialakítása.³⁰ Emellett különösen érdekes lenne egy kutatással megvizsgálni, hogy a veszélyeztetettség mennyiben függ össze a későbbi bűnelkövetési hajlandósággal, mivel erre vonatkozóan - a veszélyeztetettség és a gyermekkorúak elkövetésének feltérképezhetetlensége miatt - egyáltalán nem rendelkezünk adatokkal.

Gibicsár Gyula tanulmánya szerint a rendszerváltás óta a veszélyeztetettségi trend állandó emelkedést mutat: a gyámhatóságok által nyilvántartott **kiskorúak** száma

---

²⁷ Popper Péter: *A kriminális személyiségzavar kialakulása* 78. o., Akadémiai Kiadó Bp. 1970.

²⁸ Majláth György: *Egy társadalomellenességbe sodródott fiatalok indulati bűncselekménye* 672.o., Bp. 1961.

²⁹ Herczog Mária: *Gyermekvédelmi kézikönyv* 183.o., KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2001.

³⁰E témában nemrégiben készült kutatás összefoglalója:

1989-ben 129 997, míg 1994-ben 319 259, 1998-ban pedig "csak" 304 000 volt. Az ismertté vált gyermekkorú elkövetők száma 1991 óta rohamosan növekedett, majd enyhe csökkenés után két éve stagnál.³¹ 1999-ben a gyermekkorú elkövetők száma 4133 volt.³² Döntő hányaduk (87%) vagyon elleni bűncselekményt, azon belül is elsősorban lopást (46%) vagy betöréses lopást (26%) követtek el. Ezek a korábbi évekhez képest kismértékben csökkentek, azonban emelkedett a garázda és az erőszakos bűncselekmények száma és aránya (5%), élet elleni cselekedetet pedig évente 1-3 kiskorú követ el.³³

A **fiatalkorú bűnelkövetők** száma 1999-ben 11 540 volt, az összes bűnelkövetés 9%-a, amely némi csökkenést mutat az 1997-es (10,66%) és 1998-as (9,82%) - hoz képest.³⁴ A fiatalkorú elkövetők száma abszolút számban csökkent, de korcsoportjukon belüli arányuk nőtt (225/10 000 fő). Ami aggodalomra adhat okot, az a magas büntetett előéletűek (27,9%) és a visszaesők aránya (33%). Ugyanakkor nőtt a jogerősen elítélt fiatalok száma is 12.2%-kal, ami a súlyosabb cselekmények, csoportos elkövetés, többszörös cselekmények magasabb számát jelzi.³⁵

A fiatalkorúak is legnagyobb arányban (70-80%) vagyon elleni bűncselekményt követtek. Ezen belül elsősorban lopást (35-40%) és betöréses lopást (20-27%) és 3-4%-ban rablást, 5-7%-ban testi sértést, 4-5%-ban pedig közlekedési bűncselekményt követtek el.³⁶

Szik Erika - Klér Andrea: Akikért a törvény szól. Esély 2000/2. 16. - 41.o.

³¹Dr. Gibicsár Gyula: *A gyermek és fiatalkorúak devianciájának okai és főbb jellemzői* - in: *Magyar Jog 1996/9.*

³² *A gyermekkorú elkövetők és a fiatalkorú bűnelkövetők összefoglaló adatai KSH 2000.*

³³Dr. Gibicsár Gyula: *A gyermek és fiatalkorúak devianciájának okai és főbb jellemzői* - in: *Magyar Jog 1996/9.*

³⁴ *Tájékoztató a gyermekkorúak és fiatalkorúak bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2000.*

³⁵ *Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv 254.o., KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2001.*

³⁶Dr. Gibicsár Gyula: *A gyermek és fiatalkorúak devianciájának okai és főbb jellemzői* - ni: *Magyar Jog 1996/9.*

4.2. A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetésre adott jogi válaszok

Az alábbi fejezetben vázlatosan ismertetem az e téren létező fejlett európai országok büntetőjogi szemléletét tükröző legfontosabb nemzetközi jogi szabályozásokat, majd azokat a lehetőségeket, amelyeket a jelenlegi magyar gyermekvédelmi törvény és a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjog biztosít bűnelkövetés esetén.

4.2.1. Nemzetközi minimum követelmények a gyermek- és fiatalkorúak védelmében

Ebben a témában a két legfontosabb nemzetközi dokumentum az 1985 november 29-én hozott *Pekingi Szabályok* és az 1989-ben kihirdetett *New York-i Egyezmény a Gyermekek Jogairól*, amely egyezményekhez Magyarország is csatlakozott.

Mindkét szabályzat a büntető igazságszolgáltatás céljaként az elrettentés mellett a megelőzést is hangsúlyozza. A garanciális elvekkel, a méltánytalanságok megszüntetésével, az emberi jogok biztosításával és humánus eljárással elsősorban a gyermekvédelmet, a reszocializációt, a reintegrációt és a speciális prevenciót kell hangsúlyozni. Törekedni kell a neoklasszikus iskolán belül létrehozott, egyéniesített és alternatív megoldásokat javasoló jogrendszerek kialakítására, amelyeknek előfeltétele egy nagyon gazdag szankció és büntetőjogi intézkedési rendszer, amellyel, hogy a társadalmon belüli toleráns szemléletet is erősíteni kell.

A **Pekingi Szabályok** legfontosabb pontjai:

- ún. szocializációs műhelyekkel primer megelőzés
- a büntetőjogi beavatkozás hátrányainak minimalizálása
- a büntetőjogi felelősség megállapításánál az erkölcsi és a pszichológiai fejlettség figyelembe vétele

- diverziós lehetőségek igénybevétele az eljárás bármelyik szakaszában, így az esetlegesen okozott ártalmak minimalizálása
- vizsgálati, előzetes fogvatartást, szabadságvesztést csak végső esetben lehet igénybe venni, helyette az alternatív büntetési formákat kell preferálni
- a zárt intézetben való nevelés csökkentése, helyette a közösségekre támaszkodó intézkedések támogatása.³⁷

4.2.2. A gyermek- és fiatalkorúak büntetőjogi szabályozása

A **gyermekkorúak** vétőképességük hiánya miatt nem vonhatók felelősségre. A gyámhatósági védő-óvó intézkedések viszont formális jellegük miatt általában nem alkalmasak a hatékony bűnmegelőzésre. A 1997. évi, jelenleg hatályos *Gyermekvédelmi Törvény* rendelkezései értelmében a 14 év alatti bűnelkövetőkkel szemben gyermekvédelmi gondoskodás keretében az alábbi hatósági intézkedéseket hajthatják végre a gyámhatóságok:

- védelembevétel
- családbafogadás
- ideiglenes elhelyezés
- átmeneti elhelyezés
- tartós nevelésbe vétel
- utógondozás/utógondozó ellátás elrendelése

A hatósági intézkedések során elsősorban a cselekmények elkövetéséhez vezető okok és körülmények megelőzését, illetve megszüntetését kell előtérbe helyezni. Ehhez azonban nem a büntetőjogi, hanem a gyámhatósági eszközök látszanak alkalmasabbnak, így nem a

---

³⁷ Lévai Miklós: *A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimumszabályok: a "Pekingi Szabályok"*, *Jogtudományi Közlöny* 1989/12.

mostanában hangoztatott vétőképes korhatárt kellene leszállítani, hanem a gyermekkorú elkövetőkkel szembeni gyermekvédelmi intézkedések hatékonyságát kellene növelni.³⁸

A **fiatalkorúak** bünelkövetését a felnőtt korúakéval együtt szabályozza a jelenleg hatályos 1978. évi IV. törvény a *Büntető Törvénykönyvről*, az 1973. évi I. *Törvény a büntetőeljárásról* és az 1979. évi 11. *Törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról*. 1995-ben részben a nemzetközi egyezményekből fakadó kötelezettségek, részben a tapasztalatok hatására jelentős törvényi változások érintették a fiatalkorúakkal kapcsolatos büntető jogszabályokat, kisebb részben anyagi jogi, döntő többségében eljárásjogi rendelkezéseket. A továbbiakban elsősorban büntetőjogi szabályozás azon pontjait emelném ki, amelyek esetében további reformok és a resztoratív igazságszolgáltatás alkalmazása is szóba jöhetne.

Általános alapelvekként a büntetőjogban meg kell jelennie a nevelő és reszocializáló hatásnak mind az anyagi- és eljárási jogban, mind a végrehajtásban. Ennek feltétele a fiatal- és felnőttkorúak szabályozásának kettéválasztása. Az igazságügyi gyermekvédelemnek pedig preventív célzattal kell rendelkeznie.

Az **alanyi jogról** szóló Btk.108§-a kimondja, hogy a fiatalkorúakat érintő szankciók célja, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává válják (1.), továbbá, hogy pénzbüntetéssel és a főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetéssel szemben a javító intézeti nevelést kell előnyben részesíteni (2.). Ugyanakkor szabadságelvonással járó büntetéseket csak akkor lehet alkalmazni, ha a büntetés vagy intézkedés célja másként nem érhető el (3.). Az 1998-as módosításnak köszönhetően a Btk. 110§-a (1.) a **szabadságvesztés** törvényi minimumát 1 hónapban határozza meg, így megfelel az ENSZ szabályainak, amely a rövid tartamú szabadságvesztések helyett az alternatív szankciók alkalmazását preferálja. A

---

³⁸ Dr. Gibicsár Gyula: *A gyermek- és ifjúságvédelem az ügyészi jogalkalmazási tapasztalatok tükrében – in: Család, Gyermek; Ifjúság 2000./1. 12.évf.*

szabadságvesztés büntetését csak végső esetre kell tartogatni, hogy megelőzhető legyen az elítélt családjából való kiemelése, az ezek okozta személyiségi torzulások és a stigmatizációs folyamatok beindulása. A szabadságvesztés fiatalok börtönében vagy fogházában hajtható végre.

A Btk. 118§-a alapján **javítóintézeti nevelést** a bíróság akkor rendelhet el, ha a fiatalok neveléséhez az elengedhetetlen. A javító intézetek funkciója, hogy speciális pedagógiai és pszichológiai programjukkal a fiatalokat reszocializálják a társadalomba, és ezzel csökkentsék az újbóli visszaesés esélyét. A törvény szerint a fiatal az intézetből megfelelő feltételek között kijárhat, és a teljes időtartam felének letöltése intézményen kívül is lehetséges pártfogó felügyelet mellett. Az alternatív büntetési formák szegénysége miatt ez bizonyul a leghatékonyabb és a fiatalok nevelését leginkább megvalósító szankciónak. Nyitottságának köszönhetően lehetőség van a családi és iskolai kapcsolattartásra, amely szabadulása után megkönnyíti a beilleszkedést. Ezeken túl a törvény az ítélet meghozatalakor 18. életévét betöltött fiatal **közérdekű munkára** ítélteti (113.§), önálló jövedelemmel vagy megfelelő vagyonnal rendelkező terhelten **pénzbüntetésre** ítéltet (114.§), és egy évet meghaladó szabadságvesztés esetén mellékbüntetésként **közügyektől való eltiltást** rendelhet el (116.§). Bírósági eljárás megtörténte után a bíró **próbára bocsátást** is alkalmazhat a fiatalokkal szemben, ha egyéb szankciót nem tart szükségesnek. A próbaidő alatt a fiatalok pártfogói felügyelet alatt áll. Az alábbi felsorolásból kitűnik, hogy az anyagi jog egyrészt - a javítóintézeti nevelést leszámítva - gyakorlatilag megegyezik a felnőtt korúakéval, másrészt nagyon szűk keretet ad a bűncselekmények differenciálására.

A **büntetőeljárás joga** már tartalmaz liberálisabb részeket is, amelyek jobban figyelembe veszik a modern gyermek- és ifjúságvédelem szempontjait is, bár a nagymértékben elhúzódó eljárásokkal Dr. Frech Ágnes szerint az igazságszolgáltatás

óriási "bűnt" követ el, hiszen a fiatalok esetében ennek a négy évnél különös jelentősége van, és ahhoz, hogy a fiatalok a jogerős bírósági döntést indokoltnak és a tettet is sajátjuknak érezzék, ahhoz szükséges, hogy az eljárás ugyanazon életszakaszukban fejeződjön be.³⁹

Az 1995-ös módosításoknak köszönhetően a büntetőeljárási törvény új intézményként jelent meg a **vádelhalasztás** lehetősége 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt. A fiatal a vád elhalasztásának ideje alatt pártfogó felügyelet alatt áll. A büntetőeljárási törvény XII. fejezete lehetőséget ad a **bírósági tárgyalás mellőzésére** szintén az ügyészség vádindítványa alapján. Ennek feltétele, hogy egyszerű tényállás legyen, a bűncselekmény ne legyen súlyos, és a vádlott beismerje tettét. Bírósági eljárás elkerülését segíti az **ügyészi megrovás** intézménye is, amely már nem tartja szükségesnek a bírósági eljárást, hisz az addigi meghurcoltatások már elég büntetésként szolgáltak. Szintén az 1995-ös módosításoknak köszönhető, hogy az **előzetes letartóztatás** javítóintézetben is végrehajtható, így még a bírósági ítélet meghozatala előtt megkezdődhet a nevelés az intézetben lévő pedagógiai és pszichológiai szemléletnek köszönhetően.

A magyar büntetőjog tehát némely szinten integrálta a nemzetközi standardokat, felvette a kapcsolatot a szociálpolitikával, megteremtette néhány esetben a diverzió lehetőségét, ennek ellenére a differenciált elbírálásra, a személyi körülményekhez való igazodásra, az alternatív szankciók alkalmazására és a gyermek- és ifjúságvédelmi szakemberekkel való együttműködésre továbbra sem nyílt lehetőség.

---

³⁹ Dr. Frech Ágnes: *A fiatalok bűnelkövetési tendenciái és az ítélezési gyakorlat alakulása az 1995. évi XLI. törvény hatálybalépése óta* – in: *Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1. IX. évf.*

5. Hol lehetne e rendszeren belül segítség a mediáció?

Az alábbi fejezetben a szakirodalmi megállapításokon túl az elmúlt év során készített interjúk és a különböző konferenciákon való előadások alapján fogom felvázolni, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi intézetek, illetve az igazságügy mely területén lehetne a mediációt kísérleti jelleggel bevezetni.

A kérdésről az alábbi szakemberekkel beszéltem:

Jogelméleti oldalról:

- Dr. Vígh József - kriminológus, ELTE Jogtudományi Kar
- Dr. Kerecsi Klára - kriminológus, ELTE Jogtudományi Kar, Országos Kriminológiai Intézet
- Dr. Győrfi Éva - jogász, Család, Gyermek, ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület

Bűnmegelőzési oldalról:

- Dr. Herczog Mária - szociológus, Országos Kriminológiai Intézet
- Csendes László - az ORFK Bűnmegelőzési Osztályának vezetője

A büntetőeljárás oldaláról:

- A Fővárosi Ügyészség Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztályának munkatársai

A büntető végrehajtás oldaláról:

- Négy pártfogó a fiatalkorúak budapesti pártfogó felügyeletének csoportjából
- Szarka Attila és négy munkatársa- az Aszódi Fiúnevelő Intézet vezetősége

A fejezet második részében pedig kitérnék arra a kérdőíves kutatásra, amelyet 2000. októberétől kezdtünk meg az Országos Kriminológiai Intézet felkérésére, és ha tényeket

nem is, de némi sejtést ad a bűnelkövető fiatalokkal foglalkozó szakemberek és a szociális szakokon hallgató egyetemisták attitűdjéről a büntetés preferálását és a mediációban való bizalmat illetően.

5.1. Hogyan segíthetne a mediáció a különböző intézmények hatékonyabb működésében?

A veszélyeztetett vagy esetleg már bűncselekményt is elkövetett gyermek- és fiatalok számára **általánosságban** elmondható, hogy az őket kezelő gyermekvédelmi vagy az igazságügyi rendszer kevésbé hatékony. Többek között a jelzőrendszer akadozásának következtében gyakran nincs tudomása a gyermekjóléti szolgálatoknak, a gyermekvédelmi hatóságoknak, az iskoláknak kiskorúak veszélyeztetettségéről, esetleg bűnelkövetéséről, így amikor a fiatalok később egyéb intézményekkel kapcsolatba kerülnek, múltjukról, családjukról, körülményeikről semmilyen vagy csak részleges információ áll rendelkezésre, nehezítve ezzel a szakszerű segítség megvalósíthatóságát. A különböző intézmények sokszor öncélúan működnek figyelmen kívül hagyva a fiatal múltját és jövőjét. Azáltal, hogy az egyébként teljes értékű segítő tevékenységek nem épülnek egymásra, a struktúra széttöredezik, és csökkent hatást ér el, még ha külön-külön mindenhol 100%-os teljesítmény is megy végbe. A rendszerrel kapcsolatban nagy általánosítással két negatív jelenség létrejött a legjellemzőbb: a fiatal vagy bennmarad, és intézetről intézetre sodródik egyre több stigmatizációt magára gyűjtve, vagy szakszerű felvilágosítás, nyomonkövetés és utánkövetés nélkül kikerül, és a devianciák felé sodródik. Ezzel kapcsolatban jelenleg is folynak kutatások a Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet és a Fővárosi Ügyészség együttműködésében, ahol elsősorban azt vizsgálják adatlapok összehasonlításával, hogy milyen az információ-áramlás és a

dokumentációs kapcsolat a gyermekjóléti szolgálatok, az ügyészség és a rendőrség között.⁴⁰

A mediáció a **gyermekvédelemben** - legfőképp a védelembé vétel esetében - és az oktatásban is nagy előrelépést nyújthatna az intézetek közti jobb kommunikáció elérésében, és a későbbi bűnelkövetés megelőzésében azáltal, hogy konfliktusokat a fiatal családjával, közösségével együttesen old meg, a döntéshozatalba bevonva az érintettet is. Ilyen jellegű, megbélyegzést nem, de nyomonkövetést lehetővé tévő ülések megtartása segíthetné fiatalokat orientációs zavaraik leküzdésében azáltal, hogy a tettekért vállalt felelősségről, a másik érzéseiről, a jóvátétel és a megbánás szükségességéről felvilágosítják őt, hiszen "miért várjuk el egy gyerektől, hogy tudja, adott esetekben mit kell tennie, ha ezt senki nem mondja el neki?" (Herczog M.)

Jelenleg Magyarországon a gyermekkorú elkövetők esetében "a legnagyobb gondot az alapellátás - ideértve az iskolarendszert is - felkészületlensége, eszköztelensége jelenti, hiszen ebben az életkorban többnyire jó esély lenne arra, hogy a megfelelő segítség és gondozás, pedagógiai eszközök felhasználásával a gyerekek soha ne kerüljenek szembe a törvénnyel. Ehhez ma nemcsak a szakemberek, intézmények, de sokszor a megfelelő elfogadó és támogató légkör és szemlélet is hiányzik."

A gyermekkorú elkövetők esetében - mivel ők nem büntethetők és kezelésük a gyermekvédelem feladata - különösen fontos lenne olyan pedagógiai program alkalmazása, amelynek segítségével könnyebben megértenék, elfogadnák azokat a viselkedési, magatartási és életviteli szabályokat, amelyek ismerete nélkül könnyen lehet, hogy 14 éves koruk után már mint fiatalkorú elkövetők válnának a büntető igazságszolgáltatás alanyaivá.

---

⁴⁰ A kutatást Dr. Sárík Eszter jogász (OKRI) és Balogh Eszter szociológus, szociálpolitikus (NCSSZI) végzi

Amennyiben azok a szakemberek, akik gyámként, gyámhivatali dolgozóként, vagy bármely más segítő szakma képviselőjeként ismernék és használnák a mediációt, valamint az egyéb, hasonló gyökerű konfliktus-kezelési módszereket, úgy lehetőségük lenne arra, hogy bármely károkozás esetén - nem feltétlenül bűncselekmény elkövetésekor – szakszerű segítségnyújtásuk mellett szakmai biztonságérzetüket növeljék, így közérzetüket is javítsák, amellet, hogy alakítói lehetnének egy általános kommunikációs és konfliktuskezelési kultúra-változtatásnak.⁴¹

A bűncselekmény feltárásának nyomozati szakaszában a **rendőrségnek**, és azon belül is elsősorban a nyomozóhatóságoknak lehet nagy szerepe a vádemelés elkerülésében, a bírói útról való elterelésben, a sértett és az elkövető közti konstruktív találkozás és esetleg bizonyos jóvátételben való megoldás elősegítésében. Ennek megtartására például nagyon jó alkalom lehetne a szembesítés. A rendőrség szerepe azért lehet kiemelkedő a mediáció alkalmazásában, mert hatóságként ő lép először kapcsolatba az elkövetővel. A nyomozati szakaszban még frissek az elkövető és a sértett emlékei, a tett elkövetésekor fennálló élethelyzet valószínűleg nem változott jelentősen, így a cselekedet megbánásának is van relevanciája, nem beszélve arról, hogy az áldozat kára is sokkal gyorsabban megtérülhet. A rendőrségi mediáció a hatóságok bűnelkövetőkkel szembeni sokszor nagyfokú előítéleteit is lecsökkentené azáltal, hogy ezt a mediációhoz előfeltételként szabná meg, illetve, hogy az eseteken keresztül mélyebb betekintést nyújtana az elkövetők körülményeibe, érzéseibe, gondolataiba. Emellet a bűnelkövetéshez való modern hozzáállás másik alapvető feltételét, a differenciált gondolkodást is elősegítené a hatóságok körében.

A **pártfogói felügyelet**ek lehetséges reformjairól már számos elképzelés született. Kerecsi Klára szerint “...ahhoz, hogy a közvélemény a bűnözéskezelés megnyugtató

---

⁴¹ Herczog Mária: *Gyermekvédelmi kézikönyv 256.o., KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2001.*

módjaként értékelje az alternatív szankciók alkalmazását, erősíteni kell a pártfogó szolgálatok közösségi kapcsolatait, ...be kell ékelődniük a hagyományos bűnüldözési és igazságszolgáltatási szervek és szereplők közé, mintegy közvetítő szerepet látva el a bűnelkövetők és a társadalom, a helyi közösség között, ...megtalálni azt a kényes egyensúlyt, amely a felügyelet és a gondozás között húzódik, s amely hatékonyá teszi a pártfogói munkát”.⁴²

Szintén növelné a rendszer hatékonyságát, ha a bíróság a büntetés kiszabásához szükséges valós információkkal rendelkezne. Ezt elősegíthetné, ha a pártfogónak nagyobb szerepe lenne a büntetőeljárásban, ismereteit más eljárásokban felhasználhatná, és hogy a jelenleg törvényben megállapított pártfogó felügyelet elrendelése mellett mindazokban az ügyekben lehetőség lenne pártfogó bevonására, ahol azt a bíróság szükségesnek látja. A pártfogó így a bíróság segítőjeként, szakmai tudását nyújtva működne közre a büntető eljárásban, ezáltal egyben szerepet adva a szociális munkának is a büntetőjogilag értékelhető magatartások állami kontrolljában. A pártfogó így, mintegy “szociális védőként” belépve a bírósági eljárásba, széles körű információszerzési lehetőséget biztosítana az elkövető életkörülményeiről, munkavégzési lehetőségeiről, egészségi állapotáról és személyi kapcsolatairól. Az ilyen fajta segítséghez azonban ki kell építeni az igazságszolgáltatás és a szociális ügyek közötti intézményes együttműködést, erősíteni kell a pártfogók szakmai felkészültségét, és biztosítani kell a pártfogó felügyelet végrehajtásának személyi, anyagi, intézményi feltételeit, mert mindaddig, amíg ez nem történik meg, csak a hivatásos pártfogók önfeláldozó munkájára, a pártfogók személyes “ügyességére” lehet alapozni, erre azonban egy szervezet tevékenységét nem lehet alapozni.⁴³

---

⁴² Kerezi Klára: *Az alternatív büntetések és végrehajtásuk* – in: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*, Corvina, Bp. 1996.

⁴³ Kerezi Klára: *A pártfogás dilemmája* – in: *Deviancia, emberi jogok, garanciák*, szerk.: Gönczöl – Kerezi, ELTE Szociálpolitikai Tanszék könyvsorozat Bp. 1993

Az igazságügyi rendszeren belüli közvetítő szerepen túl három esetben lenne elképzelhető és hatékony a sértett - elkövető közvetítés:

- Vádelhalasztáskor, amely intézmény már eleve nagyobb szerepet biztosít a pártfogónak
- Tárgyalás mellőzésekor

Ezek az eljárások többnyire időben közelebb állnak a tethez, és a mediációban való jóvátételhez erősen motiváló szempont lenne a fiatalnak, hogy a kárhelyreállítás teljesítésével nem kerülne sor ellene vádemelésre.

- Ha a fiatal ellen pártfogása alatt más ügyben is eljárás megy

Egy esetleges közvetítés, jóvátételi egyezség meghozatala és a pártfogó véleményezése ebben az esetben is alternatívaként jelenhet meg a bírósági eljárással szemben. Itt a pártfogó nem hatósági személyként, hanem kizárólag mediátorként venne részt a folyamatban.

Az interjúk során a **fiatalkorúak ügyészségénél** folytatott beszélgetések voltak a legkiábrándítóbbak. A mediáció alkalmazásán való együttes gondolkodás nem jöhetett létre, mert - magyarázatuk szerint - a mediáció jogszabályilag nem lehetséges, így egyben elképzelhetetlen is. (Ennek köszönhető az is, hogy páran a kérdőív kitöltését is megtagadták). Az ott tapasztalt szemlélet arról tanúskodott, hogy a büntetést önmagáért létező és elsősorban megtorló funkciójú lépésnek tartják, reszocializáló és preventív szerepét pedig háttérbe szorítják. Azonban a külföldi gyakorlatot is figyelembe véve - ahol többnyire az ügyészség ajánlja az eseteket mediációra - szerepük az elterelésben, a vád elhalasztásában, elejtésében kulcsfontosságú lehet, és erre a korábban említett formákban már jelenleg is van módja. Ha ezen elterelő döntéseit mediációra alkalmas esetekben jóvátételi egyezség meghozatalához kötné, ez olyan motiváló és mozgató

rugója lenne a modell alkalmazásának és elterjedésének, amelyet semmilyen egyéb, eljárásban résztvevő intézmény nem tudna előidézni.

Az **előzetesen** fogvatartottak esetében nagy előremozdulás jelentett a Btk. 1995-ös módosítása, amely lehetővé tette ezen időszak javító intézeti körülmények között történő letöltését. Az itt folytatott pszichológiai, pedagógiai és a reszocializációt célul kitűző programok mellett viszonylag nagy hatékonysággal működhetne a sértett - áldozat közvetítés. Ennek egyik oka, hogy általában bűncselekmény óta még nem telt el hosszú idő, másrészt pedig a tárgyalás kimenetele még kérdéses. Ha a fiatalnak és az áldozatnak ebben a stádiumban sikerül megegyeznie, ez lehetővé teheti az egész bírósági procedúra mellőzését, vagy a későbbi ítélet meghozatalakor olyan szempontként szerepelhet, amelyet a bíró döntésénél felhasználhat.

Szervezeti felépítésének köszönhetően leginkább a **javítóintézeti nevelés** képes a reintegráló, nevelő szerep képviselésére. Hisz átfogó pedagógiai programok biztosítására alkalmas amellet, hogy a családi kötelekeket és a közösséggel való kapcsolatokat sem kell teljes mértékben megszüntetni. Az a tény azonban, hogy az odakerülők majdnem 90%-a már gyermekkorban kriminalizálódott, joggal veti fel azt a kérdést: nem későn lép-e be az intézet nevelő szemléletével annak a fiatalnak az életébe, akinek múltjában a normák a deviáns életet jelentik? A másik, "bátortalanító" jelenség pedig az, hogy a többnyire hátrányos és értékválsággal rendelkező családokból érkező fiatalok ugyanabba a közegbe érkeznek vissza "átnevelésük" után, amely kettősség ellentmondásos helyzetekbe sodorja őket. Legtöbbször választaniuk kell: szembefordulva az otthoni szemlélettel kitartanak-e az intézet által közvetített értékek mellett, és óriási energiával, új életet kezdve megpróbálnak beilleszkedni a társadalomba, vagy a társadalom helyett családjukba integrálódnak, és intézeti neveltetésük előtt folytatott életmódjukban sodródhatnak tovább.

Ezeket a jelenségeket és azt figyelembe véve, hogy a javítóintézeti nevelés az igazságszolgáltatás folyamatának végső szakasza, így a tettezh képest időben is távol áll, úgy gondolom, mégis lenne terepe a mediációnak az intézeti nevelés során. A fiatalok kb. 70%-a ellen az intézeti nevelés alatt további büntetőeljárások folynak. Ezekben az esetekben az intézetben nevelők - a pártfogókhoz hasonlóan - mediátorként közreműködve segíthetnék a közvetítést és a jóvátételben való megállapodást a sértett és az áldozat között, és az ennek köszönhető bírósági eljárás megszüntetésével is redukálhatnák a fiatalt érő stigmatizációs folyamatokat.

Legtöbb kételyem azon fiatalok reszocializációjával kapcsolatban van, akik **börtön**be kerülnek. Évek izoláltan való eltöltése után azt várja a társadalom, hogy a bűnelkövető tettét megbánva, a társadalomba integráltan, normakövetőként folytassa életét. A börtön másik legfontosabb funkciója a büntetés mellett a nevelés. Azonban "egy minden ízében rideg, eleve bizalmatlanságot sugárzó, a személyiséget egy majdani kiegészülés érdekében mindentől megfosztó - micsoda ellentmondás már ez is! - börtön aligha alkalmas arra, hogy neveljen, formáljon, és a személyiséget - ahogy a törvény hangsúlyozza - törvénytisztelő állampolgárként adja vissza a társadalomnak." - írja Lukács Tibor.⁴⁴ Így nyer létjogosultságot egy fiatal elítélt által megfogalmazott állítás is, miszerint "most kivonnak minket a forgalomból ....- egy időre". Ez a megállapítás pontosan érezteti a büntetés ezen formájának teljes passzivitását, hisz a rácsok mögött az elítéltnak sohasem kell tetteinek tényleges következményeivel szembenéznie, ő magát éli meg a társadalom áldozataként, és a megbékélés és a megbánás érzése helyett inkább a bosszúvágy, a visszaütés és a destrukció érzéseivel kerül vissza a társadalomba, amely érzések már önmagukban nagyban fokozhatják a visszaesés valószínűségét.⁴⁵ A börtönben nagyon pontosan kialakított életrend (ébredés, mosdás, étkezés, munkavégzés)

---

⁴⁴ Lukács Tibor: *Szervezett dilemmák: a börtön 31.o., Magvető Bp. 1987.*

⁴⁵ *Gondolataimat a Tököli Fiatalkorúak Börtönéről* szóló "Bebukottak" c. film alapján fogalmaztam meg

is inkább az idomítás szóval írható le, mint a neveléssel, hiszen ebben a zárt életformában mindenről gondoskodnak az elítélt helyett, így a problémamegoldó készség is teljesen háttérbe szorul a mindennapok során. A börtön mint "egyetemes intézmény a bentlakók életét bekeríti, átfogja, életrendjét lehetőleg teljesen, minden részletében megszabja. Struktúrája is egészen sajátos. Az intézményben uralkodó hierarchia merevsége éppúgy nem hasonlít a szabad élet viszonyaihoz, miként az életrend sem. Ebben a mesterséges környezetben kellene emberek százait, ezreit arra nevelni, hogy alkalmazkodni tudjanak a szabad élet körülményeihez, jobban, mint bekerülésük előtt, tudjanak a szabad életben eligazodni, a társadalomba beilleszkedni, a szabad társadalom együttélési szabályait megtartani."⁴⁶

Ehhez képest a börtönök túlszűfolttsága jelenleg átlagosan 136%-os, de működnek intézetek 300%-os "túltöltéssel" is.⁴⁷ A magyar büntetés-végrehajtási intézetekben 2000. októberében mintegy 9700 férőhely volt, a fogva tartottak száma ellenben megközelítette a 16 000-et, így nem csoda hogy az a 6/1996-os IM rendelet - amelynek értelmében egy férfi elítélt részére a zárkában nettó három négyzetméter mozgásteret kell biztosítani - nem valósulhat meg, és az annak a "luknak", ahol az elítélt évek és évtizedek alatt "reszocializálódik", bruttó alapterülete is kevesebb ennél (átlagosan 2,74 négyzetméter).⁴⁸

A börtönök nagyon súlyos költségvetési vonzatát leszámítva - ezekre majd később térnek ki - már az idáig felsorolt hatások is indokolják, hogy végrehajtandó szabadságvesztést valóban csak a legszükségesebb esetekben szabjanak ki. Elgondolkodtató így, hogy a 16 000 elítélt esetében 70,1%-ot tesz ki a vagyon elleni bűncselekmények aránya (az összbüntetésben ez 45% körüli) és az a tendencia, hogy a

---

⁴⁶ Lukács Tibor: *Szervezett dilemmák: a börtön 45.o., Magvető Bp. 1987.*

⁴⁷ Kerezi Klára: *Láthatatlan bűnelkövetők és kézzelfogható börtönök, avagy kell-e Magyarországnak börtönépítési program? - in: Esély 2000/5.*

⁴⁸ Kőszeg Ferenc: *Szegények - a rácson innen és túl - in: Népszabadság 2000. dec. 29.*

szankciórendszerben mind az alkalmazott szabadságvesztések, mind a büntetési tételek jelentősen növekedni fognak.⁴⁹

Nyilvánvaló, hogy a mediáció hatékonysága ebben a büntető-végrehajtási szakaszban a legkérdésesebb, főleg a kísérleti bevezetés esetében. Azonban korábban végzett empirikus kutatások kimutatták, hogy elítéltek 98%-a vállalna jóvátételi kötelezettséget, ha ezzel büntetési tétele csökkenhetne vagy megszűnhetne, és az érintett sértettek kb. 68%-a is kívánná az elkövetővel való közvetítést, jóvátétel teljesítése esetében pedig támogatná a kiszabott büntetés csökkentését vagy megszüntetését.⁵⁰

Szabadságvesztésüket letöltő elítéltek számára hatékony rehabilitáló programként tudna működni a sértettel való találkozások, beszélgetések megszervezése, és ez által a bűnelkövető szembesítése tettének áldozataival, annak érzéseivel. Ehhez hasonló programok működnek például Németországban, ahol fiatalos szexuális bűnelkövetők esetében egy ún. szociálterápiás tréning során lehetővé teszik a tettesek találkozását a sértettekkel, akik nem feltétlenül a konkrét áldozatok. Ezáltal remélik, hogy az elkövető szembesül tetteivel, következményeit felismeri - megbánja - és így egy gátló hatás alakul ki benne a továbbiakra nézve. Az eddigi tapasztalatok szerint a szabadulást követően három és fél év alatt nem történt visszaesés.⁵¹

A gyermek- és fiatalos bűnelkövetőkkel foglalkozó intézmények esetében a mediáció ezen formáit látom megvalósíthatónak. Az alábbiakban az elmúlt év során felvett kérdőívek vázlatos ismertetése következik, hogy bemutassam, minderről hogyan gondolkoznak az érintett szakmabeliek.

---

⁴⁹ Kerezi Klára: *Láthatatlan bűnelkövetők és kézzelfogható börtönök, avagy kell-e Magyarországnak börtönépítési program?* – in: *Esély* 2000/5.

⁵⁰ Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994.*

⁵¹ Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 148.o.1994.*

5.2. Gondolatok a szakmáról – egy attitűdvizsgálat elemzése

2000. október és 2001. februárja között az Országos Kriminológiai Intézet és a Kölni Egyetem Kriminológiai Tanszékének **felkérésére** a Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület keretében egy rövid kérdőíves kutatást végeztünk.⁵² A kutatás célja az volt, hogy képet alkosson a szociális szakokon hallgatók és a fiatalok bűnelkövetőkkel foglalkozó szakemberek büntetésre, valamint a tettes-áldozat egyezsége (továbbiakban mediációra) vonatkozó attitűdjeiről.

5.2.1. Témaindoklás

A kriminológiai attitűdök vizsgálata ma Magyarországon különösen aktuális egyrészt a nemzetközi tendenciák és az Európai Unióhoz való közeledési szándékunk miatt, másrészt a magyar büntetőpolitika új irányvonalainak meghatározása miatt. Az Európai Unió országaiban megfigyelhető, hogy az ún. diverziós (bírói útról elterelő), sokszor mediáción alapuló eljárások egyre nagyobb teret kapnak a büntető igazságszolgáltatási gyakorlatban. Mindennek jelentőségére utal számos európai dokumentum.⁵³ Ezeknek a nemzetközi változásoknak a figyelembevételével még szembetűnőbbé válik az, hogy a magyar büntető igazságszolgáltatás – amely kisebb nagyobb módosításokkal még az 1978-ban és 1979-ben hatályba lépett törvények szerkezetén alapul - jelentős reformokat igényel elsősorban a differenciálás és az alternatív szankciók tekintetében.

---

⁵² A kutatást Balogh Eszter szociológus, szociálpolitikussal, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen szociológia szakos PhD hallgatójával végeztem.

⁵³ 1985. évi Pekingi Szabályok,
Európa Tanács 1985. évi 11. javaslata,
Európa Tanács 1987. évi 18. javaslata,
Európa Tanács 1987. évi 21. ajánlása,
1989. évi New Yorki Egyezmény a Gyermekek Jogairól
Európa Tanács 1999. évi 19. ajánlása

Kutatásunk az eddig leírtakból következően arra keres választ, hogy a mediáció - amely számos, külföldi, angolszász és kontinentális joggyakorlatban alternatívája lehet a bírói eljárásnak - a megkérdezettek szerint mennyiben jelenthet megoldást konkrét bűnelkövetések esetében. Ezen válaszok feltérképezésével arról szeretnénk képet alkotni, hogy a kérdezettek milyen esetekben és mértékben látnak lehetőséget a mediációs eljárások alkalmazásában. Mindezek feltárása elsősorban ahhoz adhat segítséget, hogy a későbbiekben hatékonyabb legyen a diverzió alapuló alternatív szankciók bevezetése a magyar igazságszolgáltatás rendszerébe, és alkalmazásuk a hagyományos büntetőjogi szankciók mellé léphessen.

A felmérés egy nemzetközi kutatás keretében indult meg, amelyben Németország, Finnország, Görögország, Csehország és Magyarország vett részt. A nemzetközi kutatás elsősorban jogász hallgatók kriminológiai attitűdjeinek feltérképezésére készült.⁵⁴ Megítélésünk szerint azonban a jogászok mellett a szociális szakma hallgatóinak és munkatársainak a véleménye legalább annyira fontos, hiszen a bűnelkövetésekre adott társadalmi reakciók alakításában és végrehajtásában nagyon nagy szerepet játszanak, vagy legalábbis szerepet kellene játszaniuk.

5.2.2. Mintavétel

Mintánkban összesen 277 fő szerepel az alábbi szakterületekről:

- 111 szociológus, szociálpolitikus, szociális munkás hallgató (Eötvös Lóránd Tudományegyetem - 45 fő, Pécsi Tudományegyetem - 66 fő);
- 24 pártfogó (Budapesti Pártfogó Felügyelet);
- 11 ügyész (Fővárosi Ügyészség Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztály);

---

⁵⁴ Magyarországon a jogász hallgatók lekérdezését Póczik Szilveszter, az OKRI munkatársa végezte el.

- 114 javítóintézeti nevelő tanár (Rákospalotai Leánynevelő Intézet - 28 fő, Aszódi Fiúnevelő Intézet - 86 fő);
- 17 rendőr (ORFK Bűnmegelőzési Osztály).

Bár a kérdőív felnőtt- és fiatalkori bűnelkövetési típusokat egyaránt felsorol, e kutatásunk mintájába az egyetemi hallgatók mellett csak fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó szakembereket vettünk be, mivel a mediáció újszerűsége miatt megítélésünk szerint ma Magyarországon a diverziós eljárások alkalmazására elsősorban a fiatalkorú bűnelkövetők körében van esély. Ennek egyik oka, hogy a fiatalkorúak bűnelkövetésére alkalmazott büntetőpolitika valamelyest rugalmasabb és nyitottabb új eszközök alkalmazására, mint ugyanez a felnőttkorú bűnelkövetések esetében, másrészt pedig a mediációs eljárások bizonyítottan hatékonyabban működnek “első büntényes elkövetőknél”, aki aránya nagyobb a fiatalkorúaknál, mint felnőttkorúaknál.

A mintaösszetétel alapján a kérdezettek **tevékenysége szerint** a következő **kategóriákat** képeztük:

1. egyetemi hallgatók (a kérdezettek 40,1%-a)
2. hatósági területen dolgozók: a gyanúsítottakkal a bírói végzés előtt kapcsolatba lépő szakemberek (a kérdezettek 10,1%-a)
3. reszocializációs intézmények dolgozói: a bűnelkövetővel a bírósági végzés után kapcsolatba lépő szakemberek (a kérdezettek 49,8%-a).

A kérdőív önkéntes és névtelen volt. Ennek ellenére a kérdőív kitöltése egyes esetekben nehézségekbe ütközött, mivel a kérdezettek arra hivatkoztak, hogy a jogszabály jelenleg nem ad lehetőséget a mediációra Magyarországon, így a kérdések megválaszolását és az

azon való elgondolkodást is értelmetlennek tartották. Mindezzel együttvéve a kiküldött és a személyesen lekérdezett kérdőívek 90%-ban megválaszolásra kerültek.

5.2.3. Hipotézis helyett feltárás

Kutatásunk megkezdésekor szándékosan nem fogalmaztunk meg előfeltevéseket. Nyitottan, feltáró céllal tettük fel kérdéseinket, hogy első lépcsőként képet kapjunk a kérdezettek attitűdjeiről, és ezáltal inkább olyan megállapításokat tudjunk megfogalmazni, amelyek kiindulópontul szolgálhatnak későbbi, hasonló, mélyebb kutatások megkezdésekor.

Kérdőívünk segítségével arról próbálunk képet alkotni, hogy ma Magyarországon a mintában szereplő kérdezettek hogyan viszonyulnak különböző súlyú és típusú bűnelkövetésekhez, valamint ezek esetében mennyire látják lehetőségét mediációnak. Mindezek mellett a kérdőív röviden kitér arra is, hogy a válaszadók hogyan ítélik meg a kriminológiai jelenségek és a társadalom, illetve a büntetőjog kapcsolatát.

5.2.4. A kutatás megválaszolásra váró kérdései

- A kérdezettek körében mennyire erős a retributív (megtorló) attitűd (B rész)
- A kérdezettek körében milyen a mediációra való nyitottság (B rész)
- Ezek a bűncselekmények különböző típusai szerint (B rész)
  - hogyan változnak
  - milyen összefüggésben állnak egymással
- Ezek az attitűdök milyen kapcsolatban állnak a kérdezettek egyéb - “kemény” változók által leírt – jellemzőivel (A, B rész)
- A kérdezettek körében milyen érzések fogalmazódnak meg bizonyos kriminálpolitikai kérdésekkel kapcsolatban (C rész)

5.2.5. A kérdőív szerkezete

A kérdőív három részből áll.

Az "A" rész a kérdezett életkorára, foglalkozására, tevékenységére kérdez rá.

A "B" részben a kérdezettnek 20 különböző kriminológiai esetet kell értékelnie egy hatfokú skálán aszerint, hogy az adott szituációkban mennyire erősen büntetne, és mennyire tartja elképzelhetőnek a mediációt.

A "C" részben a kérdezettnek hét kriminálpolitikai megállapítást kell aszerint értékelnie, hogy mennyire ért/nem ért velük egyet.

5.2.6. Kategorizálás

A "B" részben felsorolt 20 szituációt - az objektivitás érdekében - a Büntető Törvénykönyv által meghatározott kategóriák szerint rendszereztük. A kategóriákat a bűncselekmények típusa és nem súlya szerint osztályoztuk, majd a típus szerinti kategóriákat súlyuk szerint sorba állítottuk.⁵⁵ Az így kialakított kategóriák súlyossági sorrendben a következők:

1. nem bűncselekménynek minősülő tettek
2. vagyon elleni bűncselekmények
3. gazdasági bűncselekmények
4. testi épség és élet elleni cselekmények

---

⁵⁵ A kategorizálás által jogilag eltérő súlyú bűncselekmények egy csoportba kerültek típusaik alapján. A következtetésekben ezt természetesen figyelembe vettük.

5.2.7. A kérdőívben kapott adatok elemzése⁵⁶

5.2.7.1. Az elemzés szerkezete

Az elemzést **gyakorisági eloszlások** ismertetésével kezdjük.

A változók ismertetése során az ún. “kemény” változóktól haladunk a puha, attitűdökre vonatkozó változók feltérképezése felé. A puha változókat egyrészt vizsgáljuk összességükben, másrészt lebontva, a különböző bűncselekmény-típusokra specializáltan. Mindezt követi a kriminálpolitikai válaszok gyakorisági sorának bemutatása.

A gyakorisági megoszlások ismertetését **keresztáblák** elemzésével folytatjuk, amellyel az előzőekben felvázolt változók egymás közti kapcsolatára világítunk rá. Elemzésünkben csak azokra a vélhető összefüggésekre szorítunk, amelyekben szignifikáns összefüggést tapasztaltunk.

Első lépésben a kemény változók - mint független változók - és az attitűdöket mérő változók - mint függő változók - összefüggését vizsgáljuk. Második lépésben ugyanezen kemény változókat a kriminálpolitikai skálákkal vetjük össze. Mindezt követően a mediációra való nyitottságra utaló és a büntető attitűdök értékeit vetjük össze egymással bűncselekmény-típusok szerint.

5.2.7.2. Kik szerepelnek mintánkban?

A kérdezettek **életkorát** tekintve megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltők jelentős hányada 26-49 éves kor közé esett. További nagyobb csoportot képez a 18-25 évesek száma (38,3%). Az 50-61 évesek a kérdezettek 16, 2%-át alkották. (1. táblázat)

---

⁵⁶Az adatok feldolgozását 6.1.4-es verziójú SPSS program segítségével végeztük

A kérdőívben fontos kérdésként szerepelt, hogy a mintában szereplők **foglalkoztak-e** korábban már **a büntetőjoggal**, illetve, hogy tervezik-e ezt a későbbiekben.

Az erre vonatkozó adatok kiegyenlítettek, ami annyit jelent, hogy a kérdezettek 42,7%-uk már foglalkozott részletesen a büntetőjoggal és az összes kérdezett 43%-a jövőben is szeretne ezzel foglalkozni (2. táblázat), ugyanakkor a kérdezettek 57,3%-a a kérdezés időpontjáig nem foglalkozott részletesen a büntetőjoggal, a kérdezettek 57%-a pedig nem is szeretne a büntetőjoggal szoros kapcsolatba kerülni. (3. táblázat)

A két változóból képzett keresztábrából kitűnik, hogy azok az emberek, akik a büntetőjoggal korábban már foglalkoztak, 61,2%-uk továbbra is szeretne ezzel foglalkozni, míg azok a kérdezettek, akik a kérdezés időpontjáig nem foglalkoztak ezen témával, nagyobb részük (71%-uk) a későbbiekre vonatkozóan sem éreznek erre vonatkozó inspiráló erőt. (4. táblázat)

Arra a kérdésünkre, hogy a későbbiekben **jelenlegi munkahelyén kíván-e maradni**, a kérdezettek 98,2%-a igennel válaszolt. (5. táblázat)

Ha azonban keresztábrával megnézzük, hogy kik azok, akik a továbbiakban nem szeretnék a büntetőjoggal foglalkozni, kitűnik, hogy az ORFK munkatársainak majdnem fele (41, 2%), valamint az Aszódi Nevelő Intézet munkatársainak majdnem háromnegyede (73, 5%-a) nem kíván ezzel a területtel foglalkozni a későbbiekben. (6. táblázat)

Ez az ellentmondás arra világít rá, hogy a rendőrségi és a fiatalkorú elkövetők nevelésével foglalkozó szakemberek - akik nagyban befolyásolják a gyanúsítottak és a bűnelkövetők jövőjét, és szakmai tevékenységük a büntetőjogi rendszerre épül - jogi

kompetenciája megkérdőjeleződik jelenleg, és mindezek mögé kérdőjel tehető a jövőben is.

5.2.7.3. A kérdezettek attitűdjei

A puha változókat mind a büntetési, mind a mediációs hajlandóság tekintetében a kérdőív egy hatos skálán mérte.

5.2.7.3.1. Attitűdök a bűncselekmények összességére vonatkozóan

A kérdőív **retributív** attitűdre vonatkozó kérdéseinél a 0 érték jelentése a “nem kell büntetni”, a 6-os érték pedig a “nagyon meg kell büntetni” volt.

A megtorló szándékra vonatkozóan a 277 válasz 20 kérdésre vonatkozó összesített átlaga 3,56, szórása 0,57. (7. táblázat)

A gyakorisági eloszlásból látható, hogy a válaszadók 60%-a átlagosan a 3-as és a 4-es érték között jelölte meg az általa szükségesnek vélt büntetés erősségét.

A **mediációra** vonatkozó kérdéscsoportnál a 0 érték arra utal, hogy a kérdezett nem tartja lehetségesnek, a 6-os érték szerint teljes mértékben lehetségesnek tartja a mediációt. Az összes válaszadó esetében a 20 eset kapcsán a mediációra vonatkozó átlagos esély 2.38 és szórása 0,831. (8. táblázat)

A legtöbb válasz (40%) átlaga legnagyobb arányban a 2-es és 3-as érték közé esett. Mindez azt mutatja, hogy a válaszadók a mediációra elvileg nyitottak, de azzal szemben szkeptikusak. Messzemenő következtetések levonásával óvatosan kell bánnunk, hiszen Magyarországon a mediáció alkalmazása általában és különösen az igazságszolgáltatás területén még ismeretlen. Azonban, ha figyelembe vesszük azt, hogy mintánkat kizárólag szakemberek és leendő szakemberek alkotják, az eredmények mégis elgondolkoztatóak. Elgondolkoztatóak lehetnek abból a szempontból, hogy a kérdezettek ismerik-e a

mediáció fogalmát, és amennyiben ismerik, vajon miért nem hisznek annak jelentőségében a külföldi tapasztalatokra és szakirodalomra hivatkozva.

Összevetve a két gyakorisági sort, megállapítható, hogy köztük jelentős eltérés nem tapasztalható, mivel a büntető attitűd nem kimagaslóan erős, és a mediációra való nyitottság nem kifejezetten gyenge, azonban ha tendenciaszerűen vizsgáljuk a kapott átlagszámokat, akkor mégis ellentétes irányú tendenciákat tapasztalhatunk. Ezek szerint, míg a kérdezettek inkább hajlanak arra, hogy a bűncselekményeket nem kell erősen megtorolni, addig - paradox módon - az egyezkedésre sem kifejezetten nyitottak.

5.2.7.3.2. Attitűdök a különböző bűncselekmény-típusok alapján

Az előbb vázolt jellemzők a bűncselekményekre adott válaszokat általánosságban jellemezte. Az alábbiakban azt próbáljuk felvázolni, hogy a bűncselekmények különböző típusai hogyan változtatnak az attitűdökön. A kérdőívben szereplő eseteket négy bűncselekmény-típusba soroltuk az alábbiak szerint:

Nem bűncselekménynek minősülő tettek:	Valaki átmászik egy kerítésen, hogy tiltott helyen fürödjön egy bányatóban.
	Valaki "fakabátosnak" titulálja a rendőrt.
Vagyon elleni bűncselekmények:	Egy házaló becsap valakit 200 Ft-tal.
	Fehér házfal felületének összepiszkítása (pl. graffitivel)
	Bolti lopás 2000 Ft értékben
	Valaki megtartja egy talált irattárca tartalmát: 15.000 Ft-ot és iratokat.
	Valaki kitépi másvalaki kezéből a táskáját a nyílt utcán.
Gazdasági bűncselekmények:	Egy döntésben illetékes hivatalnok 200-300.000 Ft értékben hagyja magát megvesztegetni egy középítkezési megbízás odaítélésekor
	Valaki egy évig nem tesz eleget havi 3-40.000 Ft tartásdíjfizetési kötelezettségének, jóllehet tudna fizetni, ha akarna.
	Valaki egy középítkezési megbízás elnyerése érdekében megveszteget egy hivatalnokot.
	A biztosítási összeghez való hozzájutás érdekében valaki felgyújtja a saját pajtáját.
	Egy bankfiókvezető magán célra elsikkaszt egymillió Ft-ot.
	Természetes vizek szennyezése ipari szennyvíz törvényellenes beleengedésével

Élet és testi épség elleni bűncselekmények:	Gyorshajtó autóvezető gyalogost gázol, akik lábtörést és zúzódásokat szenved el.
	Valaki brutálisan megver egy általa gyűlölt személyt, aki ezáltal hosszú időre megrokkann.
	Egy ismeretlen nő megerőszakolása a parkban
	Valaki egy összejövetel után autóján hazavisz, de közben megerőszakol egy ismerős nőt.
	Egy áruház biztonsági őre bolti lopás miatt feljelentéssel fenyegetőzve közöszülésre kényszerít egy nőt.
	Valaki éveken keresztül szexuális üzemeket folytat barátai 8-9 éves gyermekével
	Lerészegedett autóvezető (2 ezrelék véralkohol szinttel) gyalogost gázolva gondatlan emberölést követ el.

A büntetőjogi kategóriák súlyossága alapján először a nem bűncselekménynek minősülő tettekre vonatkozó reakciókat vizsgáltuk meg.

A **nem bűncselekményeknek minősülő szituációkat** - nem meglepő módon – a kérdezettek 37,1%-a egyáltalán nem *büntetné*, és a kérdezettek majdnem 60%-a nagyon enyhén büntetné.

Ebből következik az is, hogy a válaszadók csupán 1,4%-a (1 fő) büntetné nagyon erősen a csínytevésen ért embert. (9. táblázat)

A nem bűncselekményeknek minősülő tetteknél a *mediációra* vonatkozó átlagok hasonlóan magasak (4,39). (10. táblázat)

Vagyon elleni bűncselekmények esetében a *büntető* attitűdök átlaga 2,17, szórása 0,9. (11. táblázat) A kérdezettek válaszainak legnagyobb része (kb. 40%-a) átlagosan a 2-es és a 3-as érték közé esett. Az adatokból arra következtethetünk, hogy a vagyon elleni bűncselekmények iránti megtorló attitűd nem kifejezetten erős.

Ebben a büntetőjogi kategóriában a *mediációra* való esélyt a kérdezettek átlagosan 4,2-es szinten értékelték. (12. táblázat) A kérdezettek 30%-a nagyon esélyesnek látta a mediációt, amely azt jelenti, hogy e kérdés tekintetében 5-ös és 6-os értéket jelölt meg az ide tartozó eseteknél.

Bár vagyon elleni bűncselekmények esetében a kérdezettek értelemszerűen erősebben büntetnének, mint a nem bűncselekménynek minősülő cselekedeteknél, a mediációban való bizalom majdnem ugyanolyan mértékű, amely mindenképpen azt sugallja, hogy a vagyon elleni bűncselekmények – súlyosságuktól függetlenül – különösen alkalmasak a mediációval történő kezelésre.

Gazdasági bűncselekmények büntetésénél az átlagos *büntetési* attitűd értéke 4,38, szórása 0,9. A kérdezettek büntető attitűdjeinek értéke legnagyobb arányban (30%-ban) a 4-es, 5-ös értékek közé esett, amely arra utal, hogy a bűncselekmények ezen típusa erős megtorló reakciót vált ki a kérdezettek közül. (13. táblázat)

Ezen bűncselekmény-típusokra reagáló megtorló szemlélet ismeretében különösen érdekes, hogy vajon a tettes-áldozat egyezségben milyen lehetőségeket látnak a megkérdezettek. Gazdasági bűncselekmények *mediálásánál* az átlagos nyitottsági mutató 2,2, szórása, 1,29. Ebben a kategóriában a kérdezettek majdnem 70%-a még közepesen sem tudja a mediációt elképzelni (3-as alatti értékeket jelölt meg). A mediáció ilyen erős mértékű elutasítását részben az is magyarázhatja, hogy ebbe a bűncselekmény-típusba sorolt esetek egy része nem tartalmazott természetes áldozatokat (pl. természetes vizek szennyezése, biztosítási csalás). Azon személyek, akik számára a mediáció módszere és alkalmazhatósága részben vagy egészben ismeretlen, valószínűleg nehezen képesek az “áldozat” fogalmának tágabb értelmezésére, vagyis arra, hogy egy cselekmény áldozatát nem csak egy konkrét, közvetlenül érintett személy, hanem intézmény, állami szerv, vagy egy közösség is képezheti. (14. táblázat)

A testi épség és élet elleni bűncselekmények esetében a kérdezettek átlagos *büntetési* attitűdjének mértéke 5.25, szórása 0.54. Ezen típusú bűncselekményeknél a leggyakrabban (70%) az ötös és hatos számmal jelezték büntetésük erősségét. Az agresszív, erőszakos bűncselekményekről a kérdezettek nagyon egységesen gondolkodnak, erre utal a feltűnően kis szórás is. (15. táblázat)

A testi épség és élet elleni bűncselekmények esetében alkalmazott *mediáció* átlagos mértéke 1.87, szórása 0.96. A kérdezettek 80%-a nem, vagy csak enyhe mértékben (0-2.5) tart lehetségesnek egy alternatív, megegyezési fórumon való megoldást. (16. táblázat)

Összefoglalva a bűncselekményekre adott reakciókat, megállapítható, hogy kezdeti hipotézisünk - mely szerint a jog súlyosság alapján történő kategorizálása tükröződik a kérdezettek megítélésében is - beigazolódott. Egyértelmű tendenciát jelez, hogy a kérdezettek a nem bűncselekménynek minősülő eseteknél büntetnek a legkevésbé, ezt követi a vagyon elleni, ill. gazdasági bűncselekmények kategóriája, és a leginkább retributív megítélést a testi épség és az élet elleni bűncselekmények váltják ki. A mediációra legalkalmasabb bűncselekmény típusok a nagyon enyhe, vagy bűncselekménynek nem minősülő cselekedetek, valamint a vagyon elleni elkövetések esetében elképzelhető. További fontos szempont a mediációban való bizalom erősítésében az, hogy áldozatként konkrét, közvetlenül érintett természetes személy jelenjen meg.

A kérdőív befejező része a kérdezettek **kriminálpolitikai attitűdjeire** kérdez rá. A kérdezetteknek hét - a bűnözés társadalmi megítélésével kapcsolatos - állítást kellett értékelniük aszerint, hogy a kijelentésekkel mennyire értettek egyet. A hét állítás közül a

magyar viszonyok között csak négyet tartottunk relevánsnak és értékelhetőnek, amelyek az alábbi három problémakört érintik:

- bűnüldözés hatékonyságával való elégedettség,
- a cigánysággal szembeni előítéletek,
- a bűnelkövetők elzárásában való hit.

A kérdőívben a válaszokat egy hétfokú skálán kellett bejelölni, ahol a +3 az igaz és a -3 a nem igaz válaszokat jelölte. Az adatok feldolgozásában - átkódolás módszerével - nulla értékkel jelöltük azokat a válaszokat, melyek egyáltalán nem értettek egyet a kérdőív kijelentéseivel, és hetessel pedig azokat, amelyek teljesen egyetértettek.

Az általunk vizsgált négy kérdésből a következő megállapításokra jutottunk:

A kérdezettek negyede teljesen, vagy majdnem teljesen (5-6-7 értékek) igaznak tartotta azt az állítást, hogy ma Magyarországon nem lépnek fel kellő **határozottsággal** a bűnözéssel szemben. (17. táblázat)

Azzal a megállapítással, amely a **cigányokat** tartja **felelősnek** a bűnelkövetésben való felülreprezentáltságuk miatt, a kérdezettek 20%-a nagyban vagy teljesen egyetértett. Eszerint 80% nem vagy csak részben értett egyet ezzel az állítással. (18. táblázat)

A **szabadságvesztés hatékonyságában** való meggyőződés a kérdezettek 60%-ban elég erős (0,1,2,3 érték), amely szerint valószínűsíthetően ezek a kérdezettek nem, vagy csak kevésbé támogatnák a büntetőjog liberalizálását. (19-20. táblázat)

A tanulmány következő részében a kérdőívben az eddig tett megállapításokat részleteiben is elemezzük, vagyis felvázoljuk, hogy az eredmények milyen

összefüggésben állnak a kérdezett életkorával, munkahelyével, szakmai tevékenységével. A következőkben csak az érdekesebb, vagy elgondolkoztatóbb összefüggéseket ismertetjük.

Az életkor alapján észlelt összefüggések

A büntetési attitűdök esetében megállapítható, hogy a korral egyenes arányban nő a büntetési attitűd. Míg a fiataloknak (18-25) csupán 19%-a büntetne nagyon erősen, ugyanezen érték az idősebbek (50-61) esetében majdnem 40%. (21. táblázat)

Szintén érdekes összefüggést mutat az életkor változásával a cigányság megítélése a bűnelkövetéssel kapcsolatban. Az idősebb (50-61 éves) korosztály esetében háromszoros (35% - a kérdezettek harmada) azok aránya a 18-25 évesekhez képest (11%), akik teljesen egyetértenek azzal az állítással, hogy a cigányok önmaguk felelősek a bűnelkövetési statisztikákban való felülreprezentáltságukért. Hasonlóan kiugró, majdnem tízszeres életkor szerinti eltérés van a cigányokat nem hibáztatók körében is. Ez a fiatalok esetében 21,6% és az idősebbek esetében 2,5%. (22. táblázat)

A szabadságvesztés hatékonyságában való meggyőződés legerősebben a magasabb életkorú kérdezettek körében figyelhető meg, hiszen több mint 20%-uk egyáltalán nem tartja lehetségesnek a szabadságvesztés alkalmazásának számbeli csökkentését. Ugyanez a fiataloknál 7,4%. (23. táblázat)

A kérdezettek munkahelye és tanulmányainak helyének szerepe a válaszokban

A munkahely és az attitűdök kapcsolatának feltárásához sorrendeket alkottunk a kereszt táblákban tapasztalt eredmények alapján. Az alábbiakban bemutatnánk, hogy a különböző bűncselekmény-típusok alapján mely munkacsoportok voltak a legerősebben

büntetők – melyek a legkevésbé, kik határolódtak el leginkább a mediáció lehetőségétől és kik a legkevésbé. Ezen típusú összehasonlításnál is csak azokat az adatokat vettük figyelembe, amelyek szignifikáns összefüggéseket mutattak.

Az első táblázat (1. ábra) baloldali oszlopa a legerősebben büntetők (összevont, 3 fokú skálán a 3-as értékeket megjelölők) arányát mutatja a különböző, kutatásban résztvevő helyeken⁵⁷. A második oszlop ugyanezen szempont szerint mutatja a mediációt háromfokú skálán leginkább lehetségesnek tartók arányát. A táblázatokban mindegyik sorrend a legkonzervatívabb szemléletű intézménytől (erősen büntet és kevésbé mediál) halad a legliberálisabb szemléletű intézmények felé (kevésbé büntet, inkább mediál). A két tényező közötti feltételezett negatív korreláció miatt az első oszlop csökkenő sorrendben, a második oszlop növekvő sorrendben mutatja a különböző helyszíneken tapasztalt arányokat.

1. ábra

Büntetés (csökken)	Mediáció (nö)
ORFK - 47%	ORFK - 40%
Aszód - 42%	Aszód - 40%
Pártfogók - 41,7%	Pécs - 40,7%
Ügyészség – 27,3%	Pártfogók - 52,6%
Rákospalota – 25%	Ügyészség - 57,1%
Pécs – 21,2%	ELTE - 68,2%
ELTE – 15,6%	Rákospalota - 76,2%

A táblázat két oszlopának összehasonlításából kitűnik, hogy az ORFK és Aszód munkatársai egyaránt hasonlóan erősen büntetnek, és kevésbé nyitottak a mediációra, míg a rákospalotai intézet szakemberei és az ELTE hallgatói ezzel ellentétben kevésbé büntetnek, és inkább egyezkednének.

⁵⁷ Az adatokból való következtések levonásakor figyelembe kell venni, hogy az ügyészségen és a pártfogóknál a kérdezettek száma jóval alacsonyabb, mint a felvétel más helyszínein.

Nem bűncselekménynek minősülő cselekedeteknél a kérdezettek mediációban való hite az előzőhöz hasonló logikával és struktúrában felvázolva a következők (23. táblázat):

2. ábra

Mediáció (nő)
Ügyészség-30%
Pártfogó-39,1%
ORFK-43,8%
Aszód-56,3%
Pécs-66,2%
Rákospalota-76%
ELTE-84,1%

A vagyon ellen elkövetett bűncselekményeknél a mediációra való nyitottság és a büntetési szigorúság tekintetében az alábbi sorrendben helyezkednek el az intézmények (24-25. táblázat):

3. ábra

Büntetés (csökken)	Mediáció (nő)
ORFK	Aszód
Pártfogók	Pécs
Ügyészség	Rákospalota
Aszód	Pártfogók
Rákospalota	Ügyészség
Pécs	ORFK
ELTE	ELTE

Gazdasági bűncselekmények esetében a táblázatok a következők (26-27. táblázat):

4. ábra

Büntetés (csökken)	Mediáció (nő)
ORFK	Aszód
Pártfogó	ORFK
Ügyészség	Ügyészség
Aszód	Pártfogók
Rákospalota	Rákospalota
Pécs	Pécs
ELTE	ELTE

A fenti sorrendek összehasonlítása ahhoz nyújt segítséget, hogy képet alkossunk arról, hogy a különböző intézmények munkatársai/hallgatói a különböző bűncselekmény-típusoknál hogyan ítélik meg a mediáció lehetőségét, másrésztől, hogy

ehhez a büntetések milyen súlyát rendelik hozzá. A táblázatokban mutatkozó sorrendek nagyban hasonlítanak egymásra. A hasonlóságok mellett egy dolog azonban kirívó. A vagyon elleni bűncselekmények esetében az ORFK és az ügység munkatársai - annak ellenére, hogy általában erősen büntetnek és kevésbé mediálnak - előkelő helyet foglalnak el a “szívesen mediálók” körében. Ez az észrevétel is azt igazolja, hogy a vagyon elleni bűncselekmények különösen jó terepei a mediációnak.

Arra a kérdésre, hogy a bűnelkövetési statisztikákban való felülreprezentáltságban mennyire felelős maga a cigányság, a következő sorrendet kaptuk:

5. ábra

Aszód (nagyon felelős a cigányság)	3,5%
ORFK	12,5%
Rákospalota	21,4%
Pécs	27,3%
Pártfogók	29,2%
Ügyészség	40%
ELTE (kevésbé felelős a cigányság)	71,1%

A számok azt mutatják, hogy az adott intézményben kérdezett személyek hány százaléka tartotta azt az állítást egyáltalán *nem* igaznak, *vagy* nagyon *enyhén* igaznak (0, 1 érték), hogy “a cigányok maguknak köszönhetik, hogy gyakrabban kerülnek összetűzésbe a törvénnyel, mint mások.” (28. táblázat)

A munkavégzés helye szerint a következő sorrend azt mutatja, hogy a kérdezettek mennyire gondolják hatékonynak a szabadságvesztés büntetését. (29. táblázat)

6. ábra

Ügyészség (leghatékonyabb)
Pártfogók
Aszód
ORFK
Rákospalota

Pécs
ELTE (legkevésbé hatékony)

A szakemberek munkahely alapján történő összehasonlító elemzésénél érdemes a kérdezettek válaszait az alapján összefoglalni, hogy véleményeik a "konzervatív - liberális" skála mely pontján helyezkednek el. A "konzervatívabb" irányultságúak alatt azokat értjük, akik erősen büntetnek, kevésbé mediálnak és a szabadságvesztéssel járó szankciókhoz komoly elvárásokat fűznek. A "liberálisabb" irány azokat jelöli, akik kevésbé retributívak, nyitottabbak a mediációra, és a szabadságvesztés mellett egyéb, alternatív büntetést is hatékonynak tartanának. E kategorizálás alapján a fenti táblázatok összehasonlításával megállapítható, hogy a kutatásban az ORFK, valamint az Aszódi Nevelőintézet munkatársai bizonyultak a "legkonzervatívabbaknak", az ELTE és a Pécsi Tudományegyetem hallgatói pedig a "legliberálisabbnak". A pártfogói csoport, a Rákospalotai Intézet nevelői, valamint az Ügyészség által adott válaszok nagymértékben – igaz, mindig a középértékek körül - ingadoznak ezen skálán, így ezen dimenzióban konkrétan nem lehet meghatározni irányultságukat.

5.2.8. Konklúzió

1. A fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó intézmények és a szociális képzésben hallgató diákok büntető attitűdje erősnek mondható, de fokozatait tekintve egyáltalán nem végletes.
2. A kérdőívből fény derült arra, hogy a kérdőívben kérdezett személyek egyértelműen a szabadságvesztés büntetése mellett teszik le a voksukat. A szabadságelvonás büntetés alkalmazásának liberálisabb módjára jelenleg egyértelműen nincsen nyitottság.
3. A mediációra való nyitottság enyhe mértékben, de kimutathatóan jelen van a szakmai gondolkodásban. Az egyezkedésre való hajlandóság alacsony mértéke két dologgal

magyarázható - bár ennek pontos feltárása nem tartozik jelen kutatás témakörébe -. Egyrészt azzal, hogy az általunk kérdezettek túlnyomó többsége valószínűsíthetően korábban nem, vagy csak érintőleg hallott a mediációról. Másrészt, a kérdezettek a témával kapcsolatos “érintetlenségük” folytán nyilvánvalóan szkeptikusak annak eredményességével, alkalmazhatóságával és a jogi rendszerbe való illesztésével kapcsolatban. A mediációra vonatkozó kis mértékű igény esetleg azt sugalmazhatja, hogy a szakmában már megfogalmazódott, hogy a jelenlegi büntető-igazságszolgáltatási rendszer nem képes hatékonyan kezelni ma a bűnözést Magyarországon. Erre vonatkozó adataink ebből a kutatásból azonban nincsenek, hiszen az egy újabb vizsgálat tárgyát képezné.

4. A mediáció bevezetésekor első körben két bűncselekmény-típusnál tapasztalható nyitottság.

- Nem bűncselekménynek minősülő szabálysértések
- Vagyon ellen elkövetett bűncselekmények.

Ez egybe esik a külföldi korábbi tapasztalatokkal, hiszen a mediációt már régóta alkalmazó külföldi jogrendszerekben az intézményesítést az enyhe vagy közepes súlyos és legtöbbször vagyon ellen elkövetett bűncselekmények esetében kezdték meg.

5. További segítséget nyújthatna a mediáció bevezetéséhez az is, ha a bűncselekmények elkövetését a jelenlegi rendszer sem elsősorban szabadságelvonással szankcionálná, hanem előnyben részesítené a szabadságelvonással nem járó szankciókat, például a felfüggesztett szabadságvesztést, a próbára bocsátást, a vádelhalasztást vagy a megrovást.

6. A mediációs eljárás alkalmazásának nagyobb esélye van akkor, ha a bűncselekményeknek természetes és közvetlenül érintett áldozata van.

7. Az életkor alapján tett következtetéseink szerint - miszerint a fiatalok (mintánkban egyetemi hallgatók) minden egyes felvázolt esetben nyitottabbak a mediációra, mint az idősebb korosztály (praktizáló szakemberek) – a mediációs eljárás iránt kisebb a bizalom azok körében, akiknek szakmai tevékenysége akár évtizedek óta szoros kapcsolatban áll a hagyományos büntető-igazságszolgáltatással. Ezen szakemberek szakmai tevékenységének mindvégig a hagyományos jog adott kereteket, amely nagyon kevésbé differenciál és kis mozgásteret enged a szankciók megválasztásában. Ez valamelyest magyarázhatja, hogy kevésbé lelkesen fogadnak egy merőben új módszert, mint a mintában szereplő fiatalabb személyek.
8. Intő jel, hogy az Országos Rendőr Főkapitányság Bűnmegelőzési Alosztályán dolgozó kollegák és az Aszódi Fiúnevelő Intézet nevelői tűntek az általunk mért kérdésekben a legkonzervatívabbaknak, vagyis a legerősebben büntetőknak és a mediációra legkevésbé nyitottaknak. Mindezt ellensúlyozza az, hogy a kérdezett egyetemi hallgatók valamelyest liberálisabban gondolkodnak a témáról, azaz enyhébben büntetnek, és nagyobb esélyt adnak a mediációnak.
9. Az eddigi következtetéseket figyelembe véve megfontolandó az a tény, hogy a szakemberek jelentős része hosszú távon is a pályán kívánnak maradni, még sem áll szándékukban a büntetőjoggal tüzetesebben foglalkozni.

Az alábbi kutatás legnagyobb szerepe az volt, hogy kijelölje azokat a pontokat, amelyek mentén tovább kell lépni, ha részleteiben is fel akarjuk térképezni a mediáció magyarországi intézményesítésének menetét, lépcsőfokait és várható hatását. Ehhez elkerülhetetlen a kérdőív nemzetközi adatainak összevetése a hazai tapasztalatokkal. Későbbi kutatásokban fontos lenne részleteiben is rákérdezni a büntetési és a mediációs hajlandóság mögött meghúzódó motivációkra. A későbbiekben ügyelni kell arra, hogy a

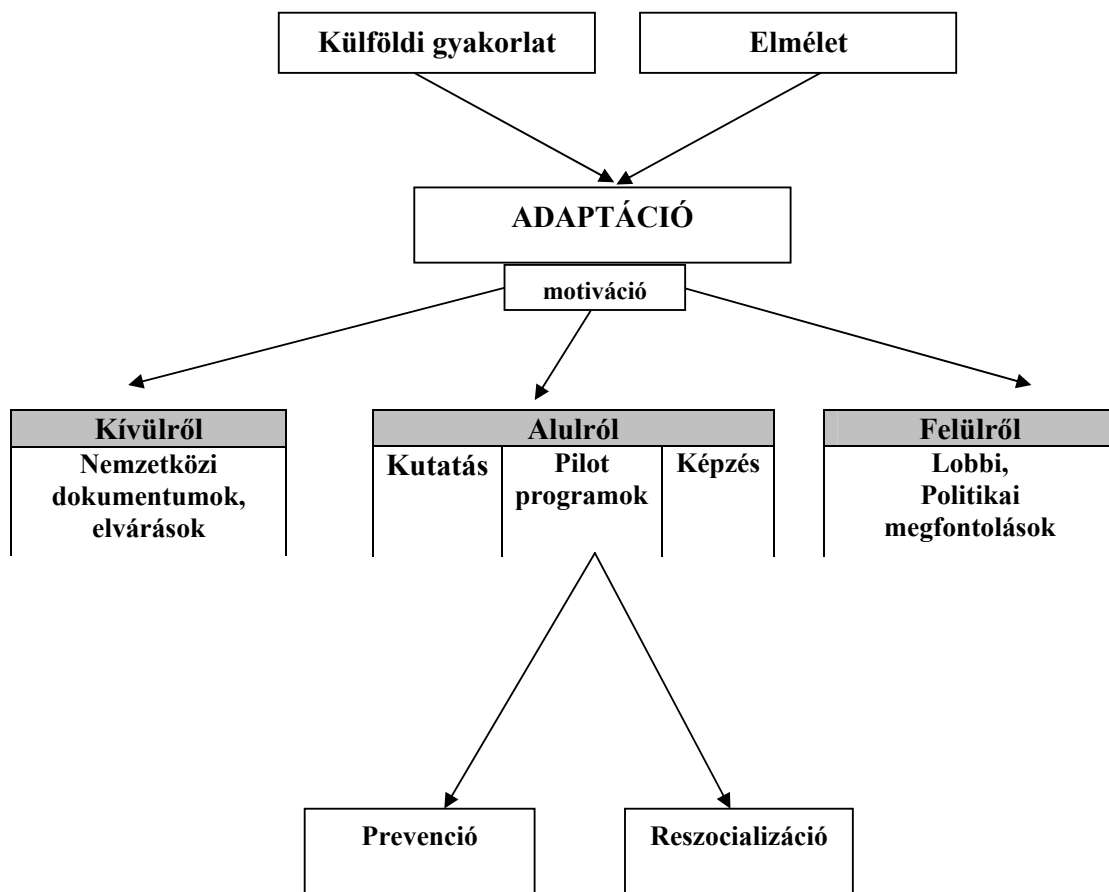
magyar társadalomban relevánsabbnak számító esetekre kérdezzünk rá. Mindemellett bízunk abban, hogy a következő vizsgálat elvégzésekor a kérdezettek már ismerni fogják a mediáció fogalmát.

6. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése

Ebben a fejezetben az eddig leírtak alapján megpróbálom felvázolni a resztoratív igazságszolgáltatás magyarországi intézményesítésének egy lehetséges útját.

AZ INTÉZMÉNYESÍTÉS LEGFŐBB ÖSSZETEVŐI

Az alábbi ábrával az adaptáció legfontosabb aspektusait helyeztem rendszerbe, megkísérelve a különböző tényezők közti összefüggések felvázolását is. Az ábra részletes kifejtését e fejezet fogja megadni.

Az alábbi részben azt a folyamatot vázolom fel hipotetikusán, amely ahhoz szükséges, hogy az egységbe foglalt elméletek és meglátások a gyakorlatban is

megnyilvánuljanak, és a resztoratív igazságszolgáltatás lehetősége jogilag is szabályozásra kerüljön.

6.1. Képzés

Ahhoz, hogy a témában érintett szakemberek erről a lehetőségről gondolkodni tudjanak, akár mint mediátorok, akár mint a mediációs szolgáltatást munkájukhoz felhasználók, szükséges egy olyan képzési anyag elkészítése, előadások és esettanulmányok levezetése, amely átfogó képet ad a módszer elméleti, történeti gyökereiről, külföldi működéséről és a konkrét gyakorlati megvalósításról.

A Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület keretein belül jelenleg egy három napos mediációs és egy kétnapos facilitátor-képzés vezet be az alapokba, amely az év során több alkalommal elérhető bárki számára, aki esetleg már a jelenlegi szakmájában használná a mediációs módszereket, vagy a későbbiekben szeretne e téren dolgozni.

A következő két egyetemi szemeszterben több jogi, szociológiai és rendőrtisztzi karon lesz valószínűleg fakultatív tárgy a resztoratív igazságszolgáltatás bemutatása előadásokon, szemináriumokon és esetmediálásokon keresztül, amelyet egy jogász, egy szociológus, egy pszichológus és egy bíróként dolgozó szakember fog vezetni. Az egyetemekkel való kapcsolatépítés továbbra is folyamatosan működik.

Tartalmilag készen, szervezésileg - többek között az akkreditáció szempontjából - előkészítés alatt áll a szakemberek számára kialakított egy éves program is, amely várhatóan szintén elérhető lesz a jövő év folyamán.

Ezekre a képzésekre eddig a Pécsi Tudományegyetem és az ELTE jogi kara, a Rendőrtisztzi Főiskola, az ORFK, a pártfogók, az Aszódi Javító Intézet, a Rákospalotai Leánynevelő Intézet, valamint a Zöld Kakas Líceum jelezte igényét, és a képzés "hirdetése", ismertetése továbbra is folyamatban van egyéb intézményekkel.

A képzéshez szükséges anyagot egyrészt a már korábban megjelent könyvek és publikációk alkotják, másrészt külföldi írások, kutatások, források folyamatos fordításával olyan szakirodalmak adják, amelyek még nem jelentek meg Magyarországon. A majdani mediátorok számára készülő, első, átfogó kézikönyv várhatóan ez év júniusában kerül kiadásra.

6.2. Kutatás

A resztoratív technikák intézményesítéséhez elkerülhetetlenek az olyan típusú felmérések, amelyek segítségével fel tudjuk vázolni, hogy milyen igény mutatkozik meg az ilyen jellegű konfliktuskezelési módszerek iránt a bűnelkövetéssel, a gyermek- és ifjúságvédelemmel, az oktatással foglalkozó szakemberekben, valamint potenciális elkövetőkben és áldozatokban. Szintén kutatás tárgyát képezik az adaptáció azon kérdési, hogy a különböző bűncselekmény-típusok közül melyek esetében lennének igazán hatékonyak a jóvátételen alapuló megoldások. A kutatások harmadik nagy csoportját képezik az értékelő felmérések, amelyek segítségével önmagunk is és a szakma számára is be tudjuk mutatni, hogy képzéseinkkel, pilot programjainkkal, valamint kísérleti facilitálásainkkal, mediációinkkal milyen eredményeket tudunk elérni, és melyek azok a pontok, amelyek még szükségszerűen javításra szorulnak. Mindezek felmérésére kutató-csoportunk kérdőíves és interjú-alapú empirikus kutatásokat végez, és tervez a későbbiekben is.

6.3. Intézmények együttműködése

A különböző gyermek- és ifjúságvédelmi intézetek, az iskolák és az igazságügyi szervek egyrészt szakembereik továbbképzéseinek biztosítására, másrészt kísérleti mediálásokra vehetik így igénybe a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú

Egyesületet, amelynek mediációval és facilitálással foglalkozó munkacsoportja alapvetően erre a két tevékenységre épül.

Továbbá elő kell segíteni az egyéb, mediációs eljárásokkal foglalkozó civil szervezetek, kezdeményezések összefogását. Ilyen egyesületek például a többnyire etnikai és kisebbségi konfliktusokkal foglalkozó *Partners Hungary Egyesület*, a családi problémákra specializálódott *Kapcsolat Alapítvány*, a kollektív szerződések megalkotásában és az ezekkel kapcsolatos vitás kérdésekben segítségül hívható *Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat*, az iskolai mediációra szakosodott *csoport a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán*, a *Barkochba Egyesület*, amely kerekasztal-beszélgetések és mediációs képzések megszervezésével foglalkozik, és egyéb, konfliktusos helyzetekben felek egyeztetésével foglalkozó szervezetek. Másrészt az áldozatvédelem területén tevékenykedő szervezetekkel, például a *Fehér Gyűrű Áldozatvédelmi Egyesülettel* való együttműködés tehetné hatékonyabbá a jóvátételi igazságszolgáltatás gyakorlatba való bekerülését.

6.4. Pilot programok

A sikeres és gyors adaptáció szinte legfontosabb részét képezik a kísérleti programok bevezetése, valamint azok értékelése. A hazai intézményesítés során szükségszerűen maradnak homályos pontok, kérdések, amelyekre nem tudnak választ adni sem az elméletek, sem a külföldi tapasztalatok. Ahhoz, hogy konkrétan meg tudjuk határozni, hogy a resztoratív eszközökre épülő konfliktuskezelési technikákra hol és miként van szükség, valamint hogy hogyan lehetne ezeket valóban sikeresen alkalmazni, ahhoz mindenképp a gyakorlatban kell kipróbálni a módszert. Egy-egy ilyen program sokszor többszörös energiába, pénzbe és időbe kerülhet, mint az egyéb jellegű kutatási programok, ténylegesen pedig csak kis számú csoportot tud közvetlenül érinteni, mégis, az általa levonható tapasztalatok, következtetések szinte nagyobb előrelépést idézhetnek

elő az adaptáció folyamatában, mint a nagyobb csoportokat is érintő kérdőíveken, interjúkon alapuló felmérések.

Komplex kutatásunk rendszerében a kísérleti programok két pillére épülnek, amelyek a következők:

1. Prevenció

Feltételezésünk, hogy a resztoratív technikák iskolában való alkalmazása, a technika mögött meghúzódó szemléletre való szocializálás nagyban elősegítheti, hogy a fiatalok normakövető életmódot folytassanak, illetve esetleges konfliktusait hatékony és konstruktív módon tudják kezelni.

2. Reszocializáció

A normakövető életmódról kisodródott, bűnelkövető fiatalok esetében ezen módszer segíthet a társadalomba való integrációjukhoz, ahhoz, hogy közösségük és önmaguk is le tudják zárni a bűncselekményt, annak negatív következményeit, és ismét teljes életet tudjanak élni.

A továbbiakban kutatásunk e két pillérré épülő két programját szeretném részletesen is bemutatni.

6.4.1. Resztoratív szemlélet alkalmazása a középiskolai oktatásban – a Zöld Kakas Líceum együttműködésével elvégzett kísérleti program értékelő tanulmánya⁵⁸

6.4.1.1. Bűnelkövetés kezelése - Miért pont az iskolában?

Ahhoz, hogy a resztoratív szemlélet Magyarországon is tért nyerhessen, nagyon sokrétű szocializációs és kulturális elmozdulás szükséges a társadalom

---

⁵⁸ A programot a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület keretein belül végeztük. Munkatársaim voltak: Balogh Eszter és Dr. Győrfi Éva.

gondolkodásmódjában. Hinni kell az egyéni érdekérvényesítésben, az erre alkalmas fórumok meglétében és az aktív kommunikáció alkalmazásának hatékonyságában.

Mindezek kialakítására pedig az egyik legalkalmasabb terep az iskola. Hiszen ez az a hely, ahol már belátási képességekkel rendelkeznek a fiatal, kortárs-közösség veszi körül, szabályokhoz igazodik a mindennapi élete és szembesül azzal, hogy mindezen tényezők számos konfliktushelyzethez vezethetnek. Ezek minden közösség természetes velejárói, amelyek teljes kikerülése lehetetlen, azonban a rájuk adott, megfelelő megoldásokkal nagyban elősegíthetjük hosszú távú rendeződésüket. Ha minden konfliktushelyzetet úgy fogunk fel, mint bizonyos közösségi szabályok elleni cselekvést, akkor a mindennapi sértegetések és a súlyosabb bűncselekmények ugyanazon skála két különböző pontját alkotják. Így kezelésük is épülhet azonos gyökérből eredő módszerre. Hiszen, ha kis szabálysértések esetében végiggondoljuk, tudatosítjuk és felelősséget vállalunk cselekedeteink következményeiért, akkor ezzel nagyban elősegíthetjük a súlyosabb következményeket eredményező magatartások megelőzését is.

6.4.1.2. Az együttműködés céljai

Ezek végiggondolásával kezdtük meg 2001. júniusában együttműködésünket a budapesti Zöld Kakas Líceummal, amely 16-24 éves fiatalok középiskolai oktatásával foglalkozik. Az alternatív iskola azokon az ún. drop-out diákokon próbál segíteni, akiknek korábban már el kellett hagyniuk valamilyen egyéb középiskolát, azonban az érettségi megszerzése továbbra is céljuk.

Az együttműködést mindkét oldalról különböző érdekek motiválták. Egyesületünk olyan terepet keresett, ahol a resztoratív szemléletre épülő technikák kipróbálhatóak. Az általunk használt, ún. *Szemtől szembe* módszer a Ted Wachtel, amerikai pedagógus által kialakított *Real Justice*© modellre épül, amelyet ő használt

először az általa vezetett, nehezen kezelhető és bünelkövető fiatalok számára kialakított iskolában. Kutató-csoportunk külföldi tapasztalatainak adaptációjához elkerülhetetlen a módszer egyes elemeinek hazai kipróbálása, hiszen ezek sikeressége, esetleg sikertelensége fogja megadni azt az utat, amely a hatékony adaptációhoz vezet majd. Az iskola - melynek számos konfliktushelyzettel kell szembenéznie a mindennapok során - pedig nyitott volt új, konfliktuskezelési technikák megtanulására, kipróbálására és alkalmazására.

Az **együtműködést négy lépcsőben** terveztük meg:

1. A *Szemtől szembe*© program 3 napos konfliktuskezelő facilitátor-képzés a Zöld Kakas Líceum összes munkatársa számára 2001. júniusában
2. tizenkét alkalommal másfél órás, kötelező képzés a 9.osztály számára a resztoratív szemlélet alapjairól helyi tanár bevonásával 2001. októberétől 2002. februárjáig
3. ugyanezen félév alatt az iskola életében történő konfliktusok esetében facilitálás a Líceum tanáraival együttműködve, amely történhet tanár és diák felkérésére is
4. mind a képzés, mind a facilitálás esetében a folyamat átadása a Líceum munkatársai számára; a későbbiekben (2002. februárjától) szupervízió biztosítása

A program **célja** elsősorban az volt, hogy a **konfliktushelyzeteket** az iskola hatékonyabban tudja kezelni, ezek **rendezéséhez eszközhöz** jussanak mind a tanárok, mind a hallgatók, valamint a diákok **szocializálása** a demokratikus elveken nyugvó probléma-megoldásra, részvételre, érdekérvényesítésre. Ennek eléréséhez a későbbiekben az iskola tervezi a **kortárs-facilitálás bevezetését**, amelynek segítségével

a facilitátor-képzést elvégzett diákok maguk vehetnek részt adott konfliktusok megoldásában, elkerülve így az esetleges hivatalos fegyelmezést, büntetést.

6.4.1.3. A képzés tematikája

A 2001. júniusában az iskola munkatársai számára megtartott facilitátor-képzés után az iskola vezetősége jelezte, hogy igényli a diák-képzést is. Így 2001. októberében megindítottunk a 9. osztály 21 diákja számára egy **szemléletformáló, csoportépítő képzést**, amely a resztoratív szemléleten, annak kulcsfogalmain és főbb szempontjain alapszik. A képzés Emberismeret óra néven kötelező volt a 9. osztály hallgatói számára. A 12 alkalom tematikáját kutató-csoportunk alakította ki Magyarországon először.⁵⁹ Az órákon részt vett az osztály osztályfőnöke, mellyel célunk az volt, hogy a későbbiekben majd ő vezesse ezt a foglalkozást.

A tematika kidolgozásánál meghatározó szempont volt azon elképzelésünk, hogy a kortárs-facilitálásra felkészítő képzést meg kell előznie olyan alkalmaknak, amikor még csak **tudatosítjuk**, rendszerezzük és megfogalmazzuk **a szemlélet egy-egy alapfogalmát**. Hiszen a hagyományos oktatási rendszerben ezek a fajta gondolatok csak ritkán válnak tanórák anyagaivá, így alkalmazásuk rutinból történik, megszegésük során pedig nem tudatosulnak azok a pontok, amiktől a konfliktusok ténylegesen kirobannak. A fogalmak végiggondolásánál az elméletibb kérdésektől haladtunk a konkrétabb, gyakorlati kérdések felé. A módszer jellegénél fogva további szempontunk volt a csoportban való foglalkozás alkalmazása. Az órák alatt általában körbe tettük a székeket, ezzel is hangsúlyozva a közösség-jelleget a hierarchia-jelleggel szemben.

A következőkben a foglalkozások témáit, valamint feldolgozásuk módját ismertetem.

---

⁵⁹ *A tematika a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület szellemi tulajdona. Felhasználása csak az Egyesület jóváhagyásával történhet meg.*

Téma	A feldolgozás módja
1. Bevezetés a programba - a program eredete, célja, keretei	Előadás
2. Csoportszabályok együttes megalkotása	Körkérdéssel mindenki elmondja, hogy neki mire van szüksége ahhoz, hogy jól érezze magát a csoportban; ezek összeírása, majd azok végleges rögzítése, amelyek mindenki számára elfogadhatóak voltak; megszegésük következményeinek kitalálása
3. Szabályok a mindennapi életben	Feladatlap kitöltése; a különböző napszakokban milyen szabályoknak kell megfelelnünk, ezeket kik alkotják, hogyan, miért, mi van, ha megszegjük őket?
4. Probléma-megoldó képességünk, megoldás-centrikusság	Konfliktusos eset ismertetése után kiscsoportokban a köv. kérdések megválaszolása: Hogyan oldanád meg a helyzetet? Mi volt a célod a megoldásoddal? Milyen eszközöket, képességeket használtál fel megoldásodban? Mit értél el vele?
5. Interperszonális viszonyaink-érzések, félelem, biztonság, közösség, kirekesztettség	Lakatlan szigeten a túléléshez szabályokat kell alkotni; Egyvalaki megszegi; Ad-e újabb esélyt neki a közösség? Mit eredményez a kirekesztettség?
6. Mi a probléma?	Konfliktusos eset eljátszása 4 egymás utáni jelenetben más-más szereplőkkel; Eset: diák ismét késik az óráról; Jelenetek: 1. diák és tanárja; 2. Tanár és az igazgató; 3. Igazgató és a szülők; 4. szülők és a diák beszélgetése; Az eset átbeszélése a megfigyelési szempontok alapján: mik voltak az érdekek, ellenérdekek, ki volt nyertes, ki volt a vesztes? Milyen érzelmeket mutattak a szereplők?
7. Az áldozat érzései	Egy esetet négy különböző pár játssza el megadott instrukciók alapján; a 4 jelenetben külön-külön kell megfigyelni a sértő és a sértett érzéseit, reakcióit átgondolva ezek utóhatását is.
8. A másik oldal nézőpontja; elméleteink szubjektív jellege	Provokatív kijelentések igazolására és tagadására 10-10 érv összegyűjtése 2 csoportban; az érvelés értékelése egy belső bizottság által; verseny az alapján, hogy ki tud meggyőzőbben érvelni.
9. Beismerés, felelősségvállalás, jóvátétel	Droghasználó fiatal konfliktusa szüleiével és barátaival 2 féle jelenetben; a 2 jelenet összehasonlítása a felelősségvállalás, jóvátétel szempontjából.
10. Agresszió vs. tárgyalás	Karate-edző meghívásával beszélgetés a testi erő alkalmazásáról; Ki az erősebb: aki üt, vagy, aki megtehetné, de mégsem üt?
11. Facilitálás a gyakorlatban	Videofilm levetítése; megtörtént konferenciák bemutatása; a film segítségével a módszer elemeinek ismertetése
12. Értékelés	Beszélgetés a félév tanulásairól; az resztoratív módszer lehetőségeiről az iskolában; egyéni igények a facilitátor-képzésre; értékelő kérdőív kitöltése; záródolgozat átbeszélése

A leggyakrabban és leghatékonyabban használt módszer a témák **nagycsoportos átbeszélése** volt. Ilyenkor az osztály maga közül választott egy önkéntes **moderátort**, aki a beszélgetést irányította, a hozzászólókat felszólította és biztosította az órán a figyelmet. A különböző játékok során megválaszolando kérdésekhez mindig **feladatlap** állt a diákok rendelkezésére, amelyen írásban is kellett válaszaikat rögzíteni. Bizonyos kérdések megválaszolása saját **füzetben** történt, amelyre mi írásban, személyre szólóan válaszoltunk. A félév teljesítésének feltétele egy **esettanulmány** elkészítése volt. Ebben ismertetni kellett egy konfliktusos esetet, amelyben a fiatal személyesen is részt vett. A tanulmány második felében megadott kulcsszavak segítségével azt kellett kifejteni, hogy vajon hogyan történhetett volna másképp az eset, ha a resztoratív szemlélet alapelvei érvényesülnek a konfliktus megoldásában.

6.4.1.4. Tapasztalatok⁶⁰

A képzés beindításakor mind az iskola, mind kutató-csoportunk tisztában volt azzal, hogy a félév számos tanulsággal fog szolgálni, hiszen bármilyen metodika - nem beszélve arról, ha az egyben egy új szemléletet is takar - adaptációja számos változtatást igényel addig, amíg igazán stabilan a szakmai gyakorlat részévé válik. Azonban ezek a tanulságok létfontosságúak a jövőbeni alkalmazás szempontjából, nem beszélve arról, hogy amíg nem kezdődik el a gyakorlati megvalósítás, addig ezek a változtatási szükségletek sem kerülnek napvilágra. Mindezek nélkül viszont nem lehetséges a hosszú távon is alkalmazható módszer kialakítása.

Mivel a féléves programban sokféle tényező játszott közre, így fontosnak tartom megkísérelni a következtetések aszerinti összefoglalását, amellyel már valamelyest feltérképezhető, hogy a jövőbeni változtatásokat a program mely pontjain kell véghez

---

⁶⁰ *Tapasztalataink megfogalmazásában nagy szerepet játszott a fiatalokkal felvett 18db értékelő kérdőív, a velük folytatott értékelő beszélgetés, vizsgálódzataik, a kitöltött feladatlapok, valamint az iskola igazgatójával, Kerényi Máriával és az osztály osztályfőnökével, Hadházi Líviával folytatott beszélgetés.*

vinni. Így a tapasztalatokat külön fogalmazom meg a képzésben részt vett osztályról, az iskoláról, kutató-csoportunkról, valamint magáról a módszerről.

6.4.1.4.1. Tapasztalatok az osztályról

"Mit érdekel engem a Niki baja?"

6.4.1.4.1.1. Mennyire volt valódi közösség az osztály?

A programban részt vett 9-es osztály egy hónappal a tanévkezdés után **még nem alakult** tényleges **közösséggé**. Így az általunk bemutatott szemlélet - amelynek alapeleme a közösségi lét - üzenetének átadása sokkal nagyobb akadályokba ütközött, hiszen még alapvető csoport-dinamikai jelenségek hiányoztak az osztály életéből. Így például az órai fegyelmezetlenséget sokkal nehezebb volt kezelni. Hiszen, ha egy összeforrt csoportban valaki(k)nek köszönhetően megbomlik a rend, a felülről jövő parancs (fegyelmezés) csak egy lehetséges módja a rendteremtésnek. Az általunk alkalmazott szemlélet ekkor a közösségre hivatkozva azt helyezi előtérbe, hogy a rendetlenkedés a közösség - és nem a csak vezető munkáját hátráltatja -, így magának a csoportnak kell eldöntenie, hogyan szeretné ezt az állapotot ismét helyreállítani. Mindehhez azonban alapvető feltétel a csoportba tartozás érzése és a csoport összefogó ereje. A félév során azonban ez szemmel láthatóan erősödött. Ezt nagyban segítették azok a nagycsoportos megbeszélések, ahol a beszélgetést vezető moderátor a diákok közül került ki. Ez a módszer sokkal szemléletesebben tükrözte, hogy az alapvető normák betartása nem csak a "felső hatalomnak" lehet fontos, hanem a diákok bármelyikének. Míg a tanár fegyelmezése ellen szinte "kötelező" a diáknak lázadni, addig saját osztálytársának fegyelmezése nem más számára, mint az egyik legfontosabb szempont egy ilyen közösségben: a kortárs felé való megfelelés.

Mivel a program elején a csoportképződés még nagyon kezdetleges volt, így a foglalkozások elsősorban a csoportépítést tűzték ki célul, hiszen egy olyan módszer

megértéséhez, amely alapvetően a közösségre épül, elkerülhetetlen, hogy maga, a közösségi érzés kialakuljon a fiatalokban.

"Nekünk nincs szükségünk szabályokra!"

6.4.1.4.1.2. Tudatosság

Az egész félév tematikája nem szólt másról, minthogy megpróbáljuk a **mindennapi cselekedeteink mögötti motivációkat** felvázolni, **megérteni**, mivel elméletünk szerint ez az egyetlen módja annak, hogy a saját életünktől elvonatkoztatva, absztrakt szinten is meg tudjunk fogalmazni folyamatokat így közelebb kerülve a konfliktusok megértéséhez. A fiatalokban nagyon nagy ellenállás volt afelé, hogy "közhelyesnek" tűnő gondolatokat tudatosítsanak, leírjanak, mégis ezek segítették őket ahhoz, hogy összefüggésekben is tudjanak gondolkodni. Például az első órára tervezett csoportszabályok megalkotása először teljesen sikertelen volt, mivel azzal érveltek, hogy számukra nincs szükség szabályokra. Ezt a kérdést máshogy megközelítve - egy feladatlap kitöltésével, amely a reggeltől estig végzett tevékenységeikre kérdezett rá, azok okára, szabályszerűségére - azonnal kiderült számukra is, hogy mennyi minden behatárolja mindennapos viselkedésüket, mennyi szabályrendszer határozza meg a hétköznapi cselekedeteket.

Elméleteiket - amely sokszor ellenkezett az általunk képviselt szemlélettel - nagyon markánsan és biztossággal fejezték ki, mégis amikor érvelésre kértük őket, sokszor elakadtak, ellentmondásba kerültek önmagukkal, amellyel ha nem is értékelték át gondolataikat, de legalább a **kétség** bekerült gondolkodásuk mögé. Hasonló képet adtak konfliktus-megoldási technikáik is, amelyeket teljes bizonyossággal vallottak, és hittek azonnali hatásosságukban, azonban, mikor a hosszútávon kifejtett hatásokat kellett átgondolniuk, sokszor hátrítottak, bár volt, hogy belátták, az azonnali "megoldás" nem biztos, hogy valódi, hosszú távú megoldást is jelent.

"Az utólagos ütlegetés az egy fajta BOSSZÚ volt, hogy tekintélyemet visszanyerjem velük szembe"

6.4.1.4.1.3. Agresszió

A fiatalok által **leghatékonyabbnak** nevezett konfliktuskezelési technika az agresszív viselkedés volt. Saját életükre és tapasztalataikra hivatkozva legtöbbször konklúzióként az derült ki, hogy **az erőszak** az, amellyel problémás helyzeteket meg lehet oldani. Mind ezek öntörvényűségére, mind hosszú távú hatásukra rákérdezve sikerült valamelyest megingatni őket ezen elképzeléseikben, de az azonnali reakciójukat továbbra is nagyon mélyről meghatározzák agresszív indulataik. (pl. "Az utólagos ütlegetés az egy fajta BOSSZÚ volt, hogy tekintélyemet visszanyerjem velük szembe. Ezáltal úgy gondolom, hogy nem bántam meg, hogy ez a konfliktus ilyen szinten és módon rendeződött" - befejező mondatok egy záródolgozatból.) A bosszú, a megtorlás, a kirekesztés sokszor meghatározta azt, hogy hogyan kezelnék egy szabálysértő ember viselkedését függetlenül attól, hogy ez mennyire ad valóban megoldást az adott helyzetben. Ugyanakkor számos alkalommal egymással vitatkoztak, amikor néhányan átlátták az erőszak korlátozott hatékonyságát:

"Ha te visszaütsz, semmivel sem vagy jobb, mint a téged támadó" - részlet az egyik órából.

"Ha a gyerek saját döntéséből drogozik, miért az anyja tegye jóvá?"

6.4.1.4.1.4. Felelősség - jóvátétel kapcsolata

Talán ebben a kérdésben voltak a legszínesebb viták az osztályban. A két végletes álláspont egyike az volt, hogy "mindenki maga felelős a saját tetteért, és viselje annak következményeit", a másik nézet szerint a környezet, a múlt sokszor felment a felelősségvállalás alól. Érdekes jelenség volt, hogy az **egyéni felelősséget hangsúlyozó** diákok tünnek inkább **agresszívnek**, mégis saját erőszakos **viselkedésüket mindig külső**

tényezőkkel indokolták (pl. "én azért vertem meg, mert ő is megütött"). Számos - inkább halkabb szavú, a többiek által sokszor baleknak nevezett - diák mutatott szociális érzékenységet a rosszat tevők megítélésénél, és nyitottabb volt még egy esély biztosítására.

Érdekes megfigyelésünk volt, hogy a **felelősséget vállaló személy** számukra **sosem különbözik a sérelmek helyreállításában érdekelt személytől**. Például egy droghasználó fiatal esetében egyesek egyértelműen a fiatalt, mások a szülőket, környezeti hatásokat nevezték meg kiváltó okként. A helyzet helyreállításában pedig ugyanezen tényezőknek tulajdonítottak fontosságot. Azok, akik úgy gondolták, hogy egy kábítószeres fiatal saját döntéséből vált azzá, akkor a szülőknél nem is kell szerepet játszani a helyreállításban, mondván: "az tegye jóvá tettét, aki a felelős érte". Ezek mögött a gondolatok mögött is kitűnt, hogy a **közösség** kirekesztő és visszaengedő **erejét** nagyon **kevésbé érzik**, nem bíznak olyan segítségekben, amely a közösségből ered.

*"Nem tudom, mire van ahhoz
szükségem, hogy csöndbe
maradjak!"*

6.4.1.4.1.5. Utasítás vs. választási szabadság

A féléves program nemcsak az elhangzott, tartalmi információkkal, hanem magukkal az **órák menetével is** próbálta a fiatalok **szocializációját** alakítani. Az általunk képviselt szemlélet kevésbé hisz az egyoldalú utasításokban. Minden elvárás megfogalmazásánál kihangsúlyozza a mögöttes szükségleteket, megpróbálja a másik fél számára is elfogadhatóvá tenni a hozzáfűzött kérést, valamint döntési szabadságot biztosít a feleknek azáltal, hogy végigveszi a különböző viselkedések következményeit, és lehetőséget biztosít az ezek közti választásra. Például, ha az órán valaki nem képes csendben maradni - amely ugyanúgy konfliktusként léphet elő -, akkor az egyoldalú kiküldés vagy büntetés helyett egy párbeszéd zajlik le. Ebben a helyzetben az órát tartó

személy "sértettként" kifejezi sérelmét, és egyben a közösséget is képviselheti. A "sértő" tudomására juttatja, hogy ez zavarja őt és valószínűleg az osztályt is abban, hogy továbbhaladhassanak. Ennek megoldása az lehet, ha a "sértő" ismét csöndben marad, vagy ha elhagyja az osztályteremet. Az utóbbi esetben igazolatlan órát kap. Mindehhez meg lehet őt kérdezni, hogy mire lenne ahhoz szüksége - például egy 5 perces séta a folyosón -, hogy nyugodtan tudjon maradni az órán. Amennyiben a fiatal megfogalmaz valamilyen szükségletet, úgy ez újabb "egyezkedés" tárgya lehet, melynek egyik pozitív kimenetele, ha a fiatal ezen szükségletét a közösség biztosítja, és cserébe ő is képes a további figyelemre. Ez a lehetőség mindkét fél részéről vállalásokat igényel, de hosszú távon hozzásegíthet a konfliktusmentes légkörhöz.

A programban részt vett fiatalok eleinte értetlenül álltak ez előtt a lehetőség előtt. Egyrésztől **elvárták** az órák menetébe való **beleszólási lehetőséget** és azt, hogy saját érdekeiket is figyelembe vegyük a foglalkozásokon, másrésztől - amikor ez számukra lehetőséggé vált - **nem tudtak élni vele**. Rengeteg fegyelmetlenség nehezítette a féléves munkát, mégis, amikor meg kellett volna nevezniük, hogy mitől tudnának ismét figyelni, nem tudták igényeiket kifejezni. Talán ez szimbolizálta leginkább azt a fajta **kulturális nehézséget**, amellyel szembe kell néznünk azoknak a módszereknek a meghonosításánál, amelyek a demokratikus alapelvekre épülnek. Hogyan lehet a fiatalokat abban segíteni, hogy ha igénylik a részvételt az őket érintő folyamatokban, akkor képesek is legyenek igényeik megfogalmazására, képviselésére, az általuk felvállalt ígéretük megvalósítására és a konszenzuskeresésre a másik féllel?

6.4.1.4.1.6. Érzelmek

Az érzelmek kifejezése szintén az egyik legfontosabb eleme a módszernek. Mivel minden szabály a közösséget alkotó egyének szükségletein alapszik, ez azt eredményezi, hogy kiemelkedő jelentőséget kapnak az egyének **érzelmi** igényei és a biztonságérzetéhez szükséges feltételek. Ahhoz, hogy mindezek kommunikálására képesek legyünk, szükségünk van érzelmeink **kifejezésére**. A féléves munka során ez tűnt a **legnehezebb** feladatnak. Szinte leküzdhetetlennek tűnő gát és bizalmatlanság van a fiatalokban a tanárok és osztályközösségük felé, amely nem teszi lehetővé, hogy érzelmeikről őszintén tudjanak beszélni. Meglátásunk szerint valószínűleg szocializációs kérdés, hogy a fiatalok mennyire ismerik fel és kommunikálják érzelmeiket, hiszen erre a tényezőre építve, például amerikai iskolákban, sokkal jobban lehet a szemléletet alakítani. Komplex kérdés és nem is ennek a tanulmánynak a témája, hogy vajon mi minden eredményezi azt, hogy a fiatalok számára az érzelmek kimutatása támadási felületet, gyengeséget és alulmaradást jelent, így mindent elkövetnek azért, hogy erre ne kerüljön sor. Ugyanúgy, ahogy a konstruktív érdekképviselőben, úgy az érzelmek terén is elsősorban azt a **bizalmat kell** a fiatalban **kiépíteni**, amellyel el meri hinni, hogy valóban kifejezheti szükségleteit, és valójában csak ez vezethet igazi megoldásokhoz.

6.4.1.4.2. Tapasztalatok az iskoláról

A harmadik, külső fél bevonásával történő konfliktus-megoldási technikákkal (mediáció, konferencia-módszer) az iskola már korábban - 2000. őszén kapcsolatba került. Az azóta megtartott két mediációs ülés, négy konferencia-megbeszélés, a tanároknak, valamint a diákoknak szóló képzés mind szerepet játszott az iskola konfliktus-megoldási kultúrájának alakításában. Mindehhez azonban elengedhetetlen feltétel volt egyfajta szervezeti és szellemi **nyitottság** is az új módszerre. A módszer

alkalmazásának járulékos következménye - a demokratikus elveken nyugvó konfliktuskezelési szemlélet és **kultúra elterjedése** az iskolai közösségben - folyamatosan végigkövethető volt. Erre példaként hozható fel az, hogy az idei tanévre az iskola tantestülete a diákokkal együtt fogalmazta meg az iskola szabályzatát. Az ehhez hasonló folyamatokkal lehet leginkább érzékeltetni az iskola értékátadó jellegét, és azt a nagyon fontos kulturális szerepét, amely igazolja, hogy az iskolán belüli folyamatok egyszerre szocializálják mind a tanári kart, mind a diákságot.

Az iskola és egyesületünk együttműködése sikeresnek mondható abból a szempontból, hogy vannak jelenleg már olyan **tanárok**, akik szupervízió igénybevételével képesek konferencia-megbeszélések levezetésére, valamint a szemléletformáló foglalkozások **folytatására**. Azonban a féléves tapasztalatok azt mutatják, hogy az együttműködés módját jobban ki kell a későbbiekben dolgozni. **Folyamatosabbá** kell tenni a két intézmény közötti kommunikációt, **informálást** a konferencia-megbeszélésre szánt esetekről, és még a konferencia előkészítése előtt érdemes egyeztetni a szükséges lépésekről, célokról ahhoz, hogy elkerülhető legyen a módszer használata olyan esetek megoldásában, amelyekre nem alkalmas, valamint ahhoz, hogy az összes érintett valóban saját érdekeinek érvényesülését érezhesse a módszer alkalmazása mögött.

6.4.1.4.3. Tapasztalatok kutató-csoportunkról

A program elkezdése után nem sokkal világossá vált számunkra, hogy **eredeti célunk** - vagyis, hogy az osztály diákjait felkészítsük a facilitálásra - több szempontból **sem reális**. Nem volt számunkra kérdés, hogy egy ilyen technika átadását szükségszerűen meg kell előznie olyan foglalkozásoknak, amelyek a módszer alkalmazásához kulcsfontosságúnak számító fogalmakat, folyamatokat végigveszik. Az eredetileg csak előkészítőnek szánt szemléletformálás fiatalok számára való idegensége

minket is meglepett. Így - módosítva eredeti elképzeléseinket - az egész félév lényege a szemléletalakítás lett. Másik tényező, amely nagyban **nehezítette** e folyamatot, az óra **kötelező jellege** volt. Ebben a struktúrában alapjaiban hiúsult meg a módszer alapeleme, az önkéntesség és a szabad döntési lehetőség, amely sok, egyéb - önkéntes jelentkezésnél általában nem indokolt - ellenállást is eredményezett.

A félév során változtattunk bizonyos módszereinken is. Kezdetben arra alapoztuk a képzést, hogy viszonylag háttérben maradva, kérdésekkel próbáljuk a fiatalok gondolkodását alakítani. Mivel tanár szerepünk sokszor szükségszerűen azt eredményezi, hogy a fiatalnak ellent kell mondania - akár egyetért, akár nem -, így inkább azt a technikát választottuk, hogy velük fogalmaztattuk meg a szemlélet alapelveit. Amikor pedig különböző nézeteket vallottak, akkor azt tűztük ki célul, hogy egymással vitatkozzanak, és győzzék meg egymást az általunk képviselt szemlélet üzenetéről. E mögött az is szerepet játszott, hogy az egymás felé való bizonyítási vágy mindig nagyobb volt bennük, mint a felénk való megfelelés.

Ezt a módszerünket azonban idővel felül kellett bírálnunk, mert sokkal nagyobb **igényt** láttunk a fiatalokban arra, **hogy egyértelmű, megerősített értékeken nyugvó rendszereket halljanak** tőlünk, amelyek üzenete és felépítése átláthatóbb volt számukra. Így a félév második felében már nagyobb figyelmet fordítottunk arra, hogy pontosan ismertessük saját – a helyreállító módszereken alapuló – gondolatainkat, meglátásainkat, következtetéseinket az adott helyzetekről, kérdésekről.

További nehézséget jelentettek a fegyelmezési problémák. Szemléletünkől teljes mértékben távol áll minden fajta retorzió és hatalommal való visszaélés. Így inkább azzal próbáltunk aktív munkát eredményezni, hogy nagyon **strukturáltan** és szoros ütemezéssel adtuk ki a **feladatokat**. Az óra eleje sosem volt alkalmas komolyabb beszélgetésekre, így akkor általában a játékokkal, feladatlapokkal és az írásbeli munkával

tudtunk igazi figyelmet elérni a részükről. Az óra második része már sokkal alkalmasabb volt a beszélgetésre, leginkább nagycsoportos formában, belső moderátor vezetésével. Néhány fiatal nem tudott, vagy nem akart aktívan részt venni az órákon. Az ő esetükben hatékonynak tűntek a nekik feltett, személyre szóló kérdések, amelyek segítségével legtöbbjük sokkal könnyebben bevonódott a közös vitába, és nagyobb biztonságot éreztek az iránt, hogy elmondhassák egyéni véleményeiket.

6.4.1.4.4. Tapasztalatok a módszerről

Az előző részekben említett tanulságok tulajdonképpen körvonalazzák mindazon megfigyeléseket, amelyek alapján a módszer egyes pontjain érdemes változtatni.

Összegezve az eddigieket, **fontos lenne**, hogy

- sokkal inkább érvényesüljön az **önkéntesség** szempontja
- olyan közösségben érdemes a szemléletet átadni, ahol már van **csoportkohézió**, lehet bizonyos alap csoport-dinamikai folyamatokra építeni
- erősíteni kell az érdekérvényesítési és érzelmkifejezési szándékokat, képességeket, valamint mindezek eléréséhez nagy hangsúlyt kell helyezni a **bizalomépítésre**
- **világosabban** meg kell fogalmazni a **szemlélet** üzenetét
- a legapróbbnak tűnő konfliktushelyzetekben is **tudatosítani** kell a végbement folyamatokat
- **felelőségek** és jóvátételek felvállalására **biztatni kell** a fiatalokat, teljesülésüket nyomon kell követni, amennyiben pedig ez végbemegy, el kell ismerni a másik teljesítményét, és érzékeltetni kell a másik féllel, hogy a sérelem okozta megbomlott egyensúly helyreállt.

6.4.1.5. Összegzés

Értékelő tanulmányomban összefoglaltam a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület és a Zöld Kakas Líceum 2001 októberétől 2002 februárjáig tartó közös kísérleti programját. Az együttműködés céljainak és lépcsőfokainak végiggondolása után ismertettem programunk tematikáját. A tanulmányban megpróbáltam képet adni tapasztalatainkról a programban résztvevő osztály, az iskola, kutatócsoportunk, valamint az általunk használt módszer vonatkozásában. A továbbiakban felvázolom a tervezett együttműködés menetének lépcsőfokait.

6.4.1.6. Tervek a jövőre

Az iskola vezetésével, a programba bevont osztályfőnökkel és a diákokkal történő beszélgetések azt igazolták, hogy a **módszer** további **alkalmazására szüksége is van** és igényli is az iskola. A **szemléletformáló foglalkozások** vezetését átveszi az osztályfőnök, a konkrét konfliktusok esetében pedig az iskolában a facilitátori képzésben részt vett tanárok bármelyike levezetheti a **konferencia-megbeszéléseket**. Az iskola házirendjében rögzítette, hogy bármilyen típusú probléma esetében mind tanár, mind diák kezdeményezhet konferencia-megbeszélést. Amennyiben az eset valóban alkalmas lehet erre a fajta probléma-megoldásra - ezt a facilitálásra felkért személy dönti el -, úgy az iskola erre lehetőséget biztosít, akár alternatívaként is egyéb, hivatalos eljárással szemben. Mind a szemléletformáló óra folytatásában, mind a konferenciák megtartásában **konzultatív és szupervíziós lehetőséget** biztosít az Egyesület a Zöld Kakas Líceum számára.

Az előző félév tapasztalataira építve a jövőben **fakultatív óraként** fogja az iskola meghirdetni a diákok számára a **kortárs facilitátor-képzést**. Az ő számukra az Egyesület lehetőséget biztosít a képzésre, amennyiben erre az iskola felkérést ad. A későbbiekben az iskola szabályzata lehetővé teszi diákok számára is az iskolai konfliktusok facilitálását.

Ezek levezetésére alkalmas lehet majd minden olyan hallgató, aki elvégezte a kortárs facilitátor-képzést. A külföldi tapasztalatok alapján talán ez lesz az az alkalmazási szint, amely leginkább eredményez majd szocializációs változásokat az iskolapolgárok probléma-megoldási kultúrájában.

6.4.1.7. Zárszó

Ez a féléves program nem sikerekről, kudarcokról, erényekről és hibákról szól. Magyarországon első alkalommal került kipróbálásra egy olyan módszer, amely mind szemléletében, mind gyakorlatában óriási távolságban áll társadalmunk szocializációs sajátosságaitól, probléma-megoldási kultúrájától és oktatási szemléletétől. A programból levont tapasztalatok azokat a pontokat jelölték ki, amelyekre tovább tudunk haladni, és amelyekre fokozottabb figyelmet kell fordítanunk. Célunk, hogy a mindennapok kultúrájába is bekerüljenek azok a konfliktuskezelési technikák, amelyekkel könnyebben kezelhetőek a hétköznapi nehézségek, és egyben a már csak részlegesen jóvátehető, súlyosabb cselekedetek következményeinek javításához is eszközt adjon.

6.4.2. Kísérleti tettes-áldozat mediáció szervezése előzetesen letartóztatott fiatalok számára⁶¹

E programunkkal a gyermek- és ifjúságvédelem, valamint a büntetőpolitika azon szintjén szeretnénk a helyreállító igazságszolgáltatás módszerét kipróbálni, ahol már bűncselekménybe sodródott fiatalok **reszocializációja** a cél.

Talán e programmal közelebb kerülhetünk a válaszokhoz azokra a kérdésekre, hogy hogyan tudnánk elősegíteni azt, hogy a fiatalt ismét befogadja közössége? Miként lehet elérni, hogy a fiatal ne a visszaesők, hanem a továbbtanulók, továbbdolgozók statisztikáit növelje?

---

⁶¹ *Jelenleg a Szőlő Utcai Javítóintézet, valamint a Rákospalotai Javítóintézetrel folynak tárgyalások.*

Kutatásunk során talán ez az a részprogram, amelynek a legtöbb **akadállyal** kell szembenéznie, hiszen a magyar büntetőjogban egyáltalán nincs lehetőség polgárjogi elemek - pl. kompenzáció – alkalmazására. Emellett a személyi jogok védelmi rendszere nagyon nehézvé teszi a sértettekhez való eljutást. A legtöbb dilemmát felvető probléma azonban mégis az, hogy hogyan lehet megvalósítani bírósági tárgyalás előtt bármilyen konferenciát anélkül, hogy jogerős bírói ítélet született volna a gyanúsított tettességéről. Ezeknek a nehézségeknek a leküzdése komoly jogszabály-módosításokat igényelne, így egyértelmű számunkra, hogy másképp kell ezt a folyamatot megkezdenuk. Ugyanakkor nagyon fontos lenne, hogy a mediáció vagy a facilitálás az igazságszolgáltatási folyamat azon pontján kerüljön alkalmazásra, ahol az elkövetés óta még nem telt el hosszabb idő, és így valóban legyen kapcsolat a tett és az általa kiváltott reakciók között.

Ennek végiggondolásával határoztunk úgy, hogy első lépcsőben az előzetesen fogvatartott fiatalok belső, **intézményen belüli konfliktusainál** alkalmazzuk a helyreállító módszert. Emellett **szemléletformáló foglalkozásokat** tartunk a fiatalok számára, hasonlóan az iskolai csoportfoglalkozásokhoz. Mindezt **kísérleti tettes-áldozat találkozók** megszervezésével záránk.

A programban résztvevő, körülbelül 20 fiatalot egy kérdőív alapján választjuk ki, amely többek között rákérdez a fiatal által elkövetett bűncselekmény típusára, a szabadulás várható idejére, valamint arra, hogy a fiatal mennyire nyitott az e programban való részvételre, esetleg egy sértettel való találkozásra.

A **kiválasztás** szempontjai:

1. az önkéntesség elve alapján csak olyan fiatalokat választunk ki, akik vállalkoznak a programban való részvételre.
2. Mivel egy éves programról van szó, ezért olyan fiatalokkal tudunk együtt dolgozni, akik a program befejezése után fognak szabadulni.

3. A kérdőívben kapott adatok alapján vegyesen, lehetőleg minden bűncselekmény- és elkövetési típus szerint válogatunk.
4. A kiválasztásnál előnyben részesítjük azokat a fiatalokat, akiknek valamilyen folyó ügyük van a bíróságon.
5. A program célja miatt fontos szempontnak tartjuk, hogy olyan fiatalokkal dolgozzunk együtt, akik szívesen találkoznának áldozatukkal, vagy/és ismerték áldozatukat.

A program az előbbieket alapján három pillérre épül:

- I. csoportbeszélgetések, szemléletformálás
- II. belső konfliktusok kezelésére mediáció, facilitálás alkalmazása
- III. konferencia-megbeszélés, áldozat-elkövető találkozó

I. A csoportfoglalkozások tematikája

A foglalkozások során - terápiás, reszocializációs megfontolás és a mediációra való felkészítés miatt - célunk, hogy az év végére a fiatalokkal minél mélyebb, személyesebb viszonyt alakítsunk ki.

A beszélgetések során két dologra fókuszálunk.

1. A jelenlegi igazságszolgáltatási rendszer eljárási szabályait a fiatalkorú bűnelkövetők mennyire érzik magukra nézve hatékonynak és igazságosnak, és érzésük szerint az milyen esélyt ad nekik a "normális" életre.
2. Másrészt, hogy hova helyezik magukat a társadalomban, és milyen érzésekkel követték el a bűncselekményüket, megbánták-e tettüket, és képesnek tartják-e magukat egy másfajta életvitel folytatására. Mit gondolnak az áldozatukról, szembe tudnának-e nézni velük, és ha igen/nem, akkor miért gondolják ezt.

A foglalkozások célja, hogy a fiatalokat felkészítsük egy találkozásra, mikor szembe kell nézniük, és végig kell hallgatniuk saját vagy más társuk sértettjét.

A csoportfoglalkozások tematikája röviden a következő:

1-4 hét:

- Ismerkedés, a csoporton belül a bizalmi kapcsolat kialakítása (fiatalok egymás között, csoportvezetők és a fiatalok között)

4-12 hét:

- feltérképezni azt, hogy a jelenlegi igazságszolgáltatási rendszer módszereiről és eljárási szabályairól hogyan vélekednek az érintett személyek, mennyire érzik a kiszabott büntetést jogosnak és magukra nézve hatékonynak.

12-28 hét:

- feltérképezni azt, hogy a fiatalok hogyan értékelik tettüket, mennyire érzik magukat stigmatizálva, és milyen esélyt látnak és adnak maguknak arra, hogy büntetésüket letöltve visszaailleszkedjenek a társadalomba.

28-36. hét:

- felkészítés a konferencia-megbeszélésre, szerepjátékok

II. Belső konfliktusok kezelésére mediáció, facilitálás alkalmazása

Az előzetes fogvatartás során rengeteg mindennapi konfliktus robban ki a fiatalokból elsősorban az összezártság és a jövő bizonytalanságából adódó feszültségeknek köszönhetően. Hasonlóan az iskolai konfliktuskezeléshez, azt gondoljuk, ha a mindennapok nehézségei során a fiatalok tudatosítják a resztorativitás kulcsfogalmait (szabályok, felelősség, megbánás, tett, közösség, jóvátétel ...), és részt vesznek konferenciákon, ahol konfliktusaik esetleg megoldásra kerülhetnek, mindezzel

egyben részesei is lehetnek egy szocializációs folyamatnak, ahol a hosszú távú, konstruktív problémamegoldás egy lehetséges módjával is találkozhatnak a mindennapok során.

III. Konferencia-megbeszélés, áldozat-elkövető találkozó

A jogi és adatvédelmi szabályokat körbejárva, együttműködve a rendőrséggel és az ügyészséggel megpróbáljuk felvenni a kapcsolatot olyan sértettekkel, akiknek elkövetői az adott intézményben töltik előzetes letartóztatásukat. Amennyiben ez nem kivitelezhető, akkor olyan sértettekkel próbálunk meg együttműködni, akik valaha áldozatai voltak bűncselekménynek, és szívesen beszélnének is ezzel kapcsolatos érzéseikről.

Meglátásunk szerint, ha az itt nevelkedő fiúk nem a saját sértettjükkel találkoznak, akkor is érdekes lehet számukra, ha végighallgatják egy másik áldozat véleményét és élményeit egy ellene elkövetett bűncselekményről.

Azt is komoly eredménynek tekintjük, ha az áldozatok és az elkövetők vállalnak egy ilyen találkozást. Utánkövetéses és pszichológiai módszerekkel ekkor mérhetővé válik a találkozás reszocializációs hatása, ami Magyarországon egyedülálló példát jelentene.

Kísérleti mediációk, facilitálások bizonyos számú elvégzése után - kb. 1-2 éven belül - meg lehet tenni az első **evaluációt**. Ebben az értékelő kutatásban egyrészt az ezen a téren dolgozó szervezet(ek) működését kell majd megvizsgálni, illetve a konferenciákon részt vettekkel - sértettekkel, elkövetőkkel, családtagokkal - részletes kérdőíveket kell lekérdezni, interjúkat kell készíteni, amelyek elsősorban az eljárásokkal való elégedettségükre kérdeznének rá. Kontroll csoportként olyan áldozatokkal és elkövetőkkel kellenének elégedettséget vizsgáló kutatások, akik a mediált esetekhez

hasonló jellegű cselekedetek résztvevői voltak, de ügyükben a hagyományos bírósági eljárás osztott igazságot.

E három részprogram (képzés, kutatás, kísérleti programok) már valószínűsíthetően számos tapasztalat levonásához hozzásegíthet minket arra vonatkozóan, hogy miként is lehetne e módszert hatékonyan használni Magyarországon. Emellett bízunk abban, hogy esetleges pozitív eredményeinkkel gyorsítani tudjuk azt a folyamatot, hogy a fiatalokkal foglalkozó rendőrök, ügyészek, bírák megismerjék ezt a módszert, ajánljanak eseteket facilitálásra és mediációra, és a megszületett egyezségeket figyelembe vegyék tevékenységüknél, vádiratalkotásaiknál, ítéleteiknél.

6.5. A modell költségvetési vonzatai

A resztoratív igazságszolgáltatás működtetésének költségvetését két szinten elemzem. Egyrészt egy civil keretek között működő szervezet bevételeit és kiadásait sorolom fel tételesen, másrészt makro szinten, az állami költségvetésre tett hatásait vizsgálom.

6.5.1. A szervezet működése

- *Bevételi lehetőségek:*
  - Felkérésre mediátori, facilitátori szolgáltatások konfliktushelyzetek megoldására
  - Képzésekből befolyó összeg
  - Pályázatok ifjúságvédelmi, bűnmegelőzési témákban kiírt programokra
  - A központi költségvetésből egy esetlegesen elkülönített keret
  - Külföldi pénzügyi keretek, amelyek célja a Kelet - és Közép Európában beinduló képzések és mediációs szervezetek támogatása (Jelenleg amerikai források állnak rendelkezésre)

- *Költségek:*
  - Képzési költségek: trénerok felkészítése, képzési anyag elkészítése (fordítás, lektorálás, szerkesztés, bibliográfia elkészítése) a képzés bevezetése önálló tanfolyamokként és egyetemi szakirányokként
  - Személyi juttatások (facilitátorok, mediátorok, adminisztrátorok, trénerok fizetése)
  - Adminisztrációs költségek
  - Kutatási költségek (attitűdvizsgálat sértettek, elkövetők, családok, szakmabeliek stb. körében, evaluáció a megtartott esetekről)
  - Dologi kiadások (iroda fenntartási és üzemeltetési költsége)

6.5.2. A resztoratív igazságszolgáltatás mint új intézmény bevezetésének költség - haszon vonzatai⁶²

Az alábbiakban a rendszer működtetését az állami kiadások tekintetében vizsgálom meg, különös tekintettel az általa egyrészt helyettesíteni kívánt szabadságvesztés vonatkozásában, azaz mennyiben jelenthet többletköltséget vagy megtakarítást a mediáció intézményének meghonosítása.

A szabadságvesztés - mint az egyik "legkedveltebb" szankció - kimagaslóan a legdrágább büntetési nem is egyben. Költsége 1998-as árakon számolva naponta és elítéltenként 2999 forint (egyszerűsítve 3000 Ft), így a börtönbüntetés végrehajtására tehát elítéltenként évente 1 millió forintot fordít az állam az adófizetők pénzéből.⁶³ Ehhez képest a fogvatartotti létszám 2000-ben 16 000 fő volt.⁶⁴ Ha a végrehajtandó büntetésre ítélték e csoportjának csak mindössze a fele rendelkezik a mediáció szempontjából

⁶²A számításokat Barabás Andrea Tünde költségvetési modellje alapján végeztem –in: Barabás Andrea Tünde: *A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése, kandidátusi értekezés 1994*

⁶³ Kerezsi Klára: *Láthatatlan bűnelkövetők és kézzelfogható börtönök, avagy kell-e Magyarországnak börtönépítési program?* – in: *Esély 2000/5.*

lényeges kritériumokkal (lehetőség szerint nem többszörösen visszaeső), akkor az érintett személyek száma: 8000 fő. Amennyiben az eseteknek csak 20%-a alkalmas konkrétan a megegyezésre - beismerő vallomás, tiszta tényállás, természetes személy sértett, vagy nem természetes személynél az intézmény erre vállalkozó képviselője, a felek önkéntes és egyező kívánsága a jóvátételre -, és egyezség végül csak 10%-ban kerül teljesülésre és lezárásra, az összesen 160 elkövetőt érint. Ennyien tehát nem kerülnének börtönbe. Ezt a számot megszorozva egy rabnap költségével (3000 Ft) és egy átlagosnak tekinthető büntetési tartam napjainak számával (1994-ben ez 240 nap volt), akkor a **160 elítéltre** szánt összeg standard költségekkel együtt: $160 \times 3000 \times 240$, ami 115 millió 200 ezer forint. Ha ebből még levonjuk a kb. 40% standard költségeket, akkor a tiszta költségmegtakarítás **69 millió 120 ezer forint**. Ezzel az összeggel valószínűleg már fedezni lehetne a kb. 10 mediátor kiképzését, munkáját és a képző- és szolgáltató szervezet egyéb költségeit 240 napra.

Nem kerültek még beszámításra azok a megtakarítások, amelyek a *büntetőeljárás elmaradásának*, az *igazságszolgáltatás* konkrét *költségeinek* (tárgyalás, fellebbezés, bírók, személyzet fizetése...) és a *szociális költségek megtakarításából* adódnak (pl. a visszaesés csökkentése, munkaerő nem esik ki a piacról, családok nem esnek szét, így nem válnak új generációk bűnelkövetővé, és a társadalom nem egy megkeseredett, hanem egy tettét megbánó és jóvátevő embert kap vissza). További megtakarítás az a *kártérítés*, amit így az elkövetők kifizetnek, hiszen kárpótolják ezzel sértetteiket, és tehermentesítik vele az államot, amely elméletileg felelős lenne az áldozatvédelemért és káruk megtérítéséért.

6.6. Törvényi előterjesztés

A jogalkotók felé tett ajánlást a resztoratív igazságszolgáltatás törvényben is szabályozott lehetőségére három aspektusból lehetne megtámogatni.

6.6.1. Pragmatikus megközelítés

- Dr. Vígh József kriminológus professzor szavait idézve:

“A jelen igazságszolgáltatásnak egy baja van: az, hogy igazságtalan.”

Évente 80 milliárd forint kár keletkezik a bűncselekményekből kifolyólag - többnyire vagyon elleni bűncselekményeknek köszönhetően -, amelynek 90%-át, tehát évente 70 milliárd forintot maguk az **áldozatok** térítenek meg, és csak káruk 10%-a térül meg államilag. További érdekes és ellentmondásos helyzet az, hogy az áldozatok az állami és jóvátételből kapható kártérítésben egyáltalán nem bíznak, számukra egyetlen forrás a biztosítás lehet. A biztosítás kifizetéséhez azonban a tettes felderítetlensége és a nyomozás lezárása szükséges, így az áldozatok abban érdekeltek, hogy elkövetőjük ne kerüljön meg, és a nyomozás minél előbb lezáruljon. A resztoratív modell szerint igazság akkor létezik, ha az áldozatok számára is érvényesül az igazság, tehát sérelmeinek, javainak legalább egy része megtérül. Ez a jelen rendszerben 10%-ban valósul meg, így maga a rendszer is 10%-ban igazságos.⁶⁵

- A visszaesések nagy aránya, a jelen szankciók reszocializáló hatásának hiánya, a növekvő bűnözési statisztikák a jelenleginél jóval hatékonyabb **bűnmegelőzési** programokat igényelnek. Ezt támasztja alá Irk Ferenc, az OKRI igazgatójának középtávú bűnmegelőzési koncepciója is⁶⁶, amely az áldozatvédelmet, veszteségük kompenzálását, a "vagyon elleni bűncselekmények körében az okozott kár

---

⁶⁵ Gondolataimatt Dr. Vígh Józseffel való beszélgetésem során fogalmaztam meg.

⁶⁶ Irk Ferenc összefoglalója a Kormányfőnek készített bűnmegelőzési koncepcióról (Internet)

közösségnek nyújtott helyreállítására való törekvést" és a "mediációs programok igénybevételének lehetőségét" hangsúlyozza.

- A jóvátételen alapuló szankciók nagyban elősegíthetik az elkövetők **rehabilitációját**, és **reintegrációját** azáltal hogy saját közösségükön belül, stigmatizációktól mentesen, ők maguk vállalnak felelősséget tetteikért, és térítik meg a károkat.
- Az előző részben részletezett óriási **költségmegtakarító** és **tehermentesítő** hatás.

6.6.2. Nemzetközi nyomás

Az alternatív szankciók, a diverziós eljárások a szabadságvesztés minimalizálása, a mediáció preferálása és a fokozott áldozatvédelem számos nemzetközi dokumentum kiemelt pontjai, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni, ha jogrendszerünket a fejlett Európához akarjuk közelíteni, főleg ha ezen egyezmények egy részét már mi magunk is elfogadtuk.

- 1985: Pekingi Szabályok elfogadása
- az ENSZ 1985-ös dokumentumának 9. pontja a kártérítés figyelembe vételéről az egyéb büntetőjogi szankciók mellett
- Az Európa Tanács 1985. évi 11. javaslata arról, hogy a büntető bíróságok elrendelhessék az elkövető részéről az áldozatnak nyújtandó kártérítést
- Az Európa Tanács 1987. évi 18. javaslata a bíróságon kívüli egyezés lehetőségéről, és arról, hogy kis súlyú bűncselekményeknél jóvátétel biztosítása esetében az elkövető mentesülhessen a hagyományos büntetőjogi szankcionálás alól
- Az Európa Tanács 1987. évi 21. ajánlása az áldozatvédelemről és a viktimizáció megelőzéséről
- Az 1989-ben elfogadott New York-i Egyezmény a Gyermekek Jogairól

- Az Európa Tanács 1999. évi 19. ajánlása a mediációs - mint egy rugalmas, a döntéshozatalban való részvételt biztosító, a hagyományos büntető igazságszolgáltatás mellett, vagy annak alternatívájaként használható - eljárás lehetséges alkalmazására büntetőjogi ügyekben. Az ajánlás a mellékletben részletesen kitér a mediáció definiálására, általános elveire, törvényi szabályozására, gyakorlati megvalósulásának mikéntjére, a mediátorok szakmai képzettségére vonatkozó elvárásokra, tevékenységük jelentőségére, az egyezség meghozatalának feltételeire, az egyéb hatóságokkal való együttműködésre és az értékelő kutatások elvégzésére.

6.6.3. A kísérleti mediációt értékelő kutatások

Harmadik aspektusként azt a kutatást hoznánk fel érveként a mediáció mellett, amely a civil keretek között végbement eseteket értékeli. Remélhetőleg az értékelés alá fogja támasztani a módszer hatékonyságát, és a felülről és nemzetközi oldalról történő "meggyőzés" alulról kezdeményezve is megerősítést nyer.

A három aspektus (politikai szempontok, nemzetközi szabályozás, sikeres kísérleti programok) együttes megléte elegendő feltétel lehet a törvényi szabályozáshoz, feltéve, hogy a politikai és kriminálpolitikai szemlélet is nyitott a Büntető Törvénykönyv kiegészítésére, módosítására.

7. Elképzelt példa a mediáció alkalmazására

Csonka kereszt - csonka igazságszolgáltatás

A Regnum Marianum kereszt ledöntésének története és az ezáltal felvetődő szociológiai dilemmák⁶⁷

7.1. Az események menete

2000. november 1-én szerdán öt 4. osztályos gimnazista hajnalban ledöntötte a Dózsa György úton található Regnum Marianum templom helyén álló fakeresztet.

Taxisok értesítésére a helyszínre érkező rendőrség egy fiút igazolt, aki elismerte, hogy négy barátjával, előre kitervelten döntötte le a keresztet. A rendőrség a fiú segítségével elfogta a többi fiatalt is abban a lakásban, ahova a tett után mentek. A rendőrség a fiúkat haza vitte, otthonukban házkutatást tartottak, majd őrizetbe vitték őket, így a fiatalok a következő 60 órát egymástól elkülönítve, rács mögött töltötték.

Az iskolában a tanári kar nagy része a fiúk elküldését követelte - bár ehhez semmilyen jogalapjuk nem volt, mivel az esemény az iskolán kívül történt - így folyamatos értekezletek, viták, érdekek és ellenérdekek ütköztetése után az iskolaszék, a szülők és az öt fiú számára is legalkalmasabbnak tűnő kompromisszum megszületett: 2000. november 19-től a fiatalok magántanulói státuszban folytatják tanulmányaikat, az év végén pedig valószínűleg valamelyik kerületi gimnáziumban leérettségizhetnek.

Az események tényszerű ismertetése után a továbbiakban egy-egy érdekesként felmerülő szempont alapján nézem meg a történeteket. Az esetet modellként szeretném felhasználni. Feldolgozásában sem a történéseket, sem az érintetteket értékelni nem

---

⁶⁷ Az összefoglalót Somogyi Lászlóval, a Berzsenyi Dániel Gimnázium igazgatójával készített interjúm és a 2001. április 18-án és a szeptember 6-án megtartott bírósági tárgyalás alapján írtam meg.

szeretném, csupán a bejósolható szociológiai folyamatok végiggondolásával próbálok választ adni arra a kérdésre, hogy vajon az-e a megfelelő és "leghatékonyabb" reakció a bűnelkövetés jelenségére, amit jelenleg a magyar büntető igazságszolgáltatás és az egyéb társadalmi intézmények nyújtanak ilyen és hasonló esetekben.

7.2. Tett és megbánás - Hogyan tolerálja ezt a környezet?

Adott öt, azonos osztályból kikerült negyedikes fiú, akik az igazgató elmondása szerint öt teljesen különböző egyéniség. Kettő gyengébb, azonban hárman kifejezetten jó tanulók közülük, és magatartásbeli problémák is csak kettejükénél merültek fel a négy év alatt, de ezek is inkább csak az egyén és az iskola között húzódó határok "alakításának" játékaik és nem tényleges szabálysértések voltak. Ezekre az iskola és a tanárok nem reagáltak elég hangsúlyosan, amit most, későbből visszatekintve hiányosságnak tart az igazgató.

A bíróságon tett szülői jellemzések alapján is kiderül, hogy a fiúk jó tanulók, szorgalmasak, a külvilág felé érdeklődőek és sokoldalúak.

Tudatosan, előre megfontoltan vagy egyszerűen csak a "balhé" kedvéért, de nem elégednek meg azzal, hogy titokban "pisiljenek bele a medencébe". Ők felmásznak a trambulinra, és látványosan adnak hangot véleményeiknek, amikor Budapest egyik központi és ideológiailag is eléggé vitatott helyén ledöntenek egy keresztet, ezzel felvállalva, hogy az e keresztet, esetleg még a kereszténységhez is erősen kötődő emberek és csoportok ezt felhasználva összes indulatukat ennek a történetnek a kapcsán fogják kiélni.

Az események kapcsán joggal merül fel az első és legfontosabb kérdés:

Valójában miért tették? Egyszerű diákcsíny vagy nagyon is tudatos politikai üzenet volt az események mögött? A tárgyalás során végig megfigyelhető volt az ügyész és a bíróságon azon szándéka, hogy rávilágítson a tett mögött húzódó esetleges politikai üzenetre.

Azonban a fiúk külön-külön tett vallomása során egyre világosabbá vált, hogy az akció nem politikai véleménynyilvánítás, hanem - szavaikkal élve- "hecc, megdöbbenés és polgárpukkasztás" volt.

Azonban az indítékok és az esetleges politikai aspektusok részletesebb kifejtésén túl, szociálpolitikusként sokkal fontosabbnak tartom a folyamatok értékmentes vizsgálatával az egész történetet modellként vizsgálni, vagyis azt nézni, hogy adott bűnelkövetés milyen reakciókat vonz maga után a külvilág részéről, és ezek milyen egyéb folyamatokat eredményeznek az elkövetők, környezetük és a társadalom életében. Hisz a hatékony konfliktuskezelés első és legfontosabb kritériuma az objektív megközelítés, az érzelemmentes, tisztán az érdekek mentén való elgondolkodás:

Ebből a szempontból pedig a "Miért tették?" kérdés rögtön át is alakul egy kicsit: "Ha már tették, akkor mit kezd ma egy iskola és a magyar társadalom egy konfliktushelyzettel? Azok az intézményrendszerek, amelyek zászlójukra az ifjúságvédelmet, ifjúságnevelést tűzték aktuális helyzetekben valóban ezen elveket képviselik-e?"

E kérdések a tettet követő események kapcsán rögtön felmerülnek, hisz nem telik el semmi idő, a "balhét" azonnali lebukás követi, amely már szenzáció az esti hírekben, a "lebilincselő rendőrségi munkának" köszönhetően pedig a fiataloknak adott a következő 60 óra eltöltésének helye: rács mögött a Gyorskocsi utcai rendőrségi fogdában.

Az igazgató szerint:

"már ezeknek az eseményeknek és a bűnözői élet három napos megtapasztalásának köszönhetően is világossá vált a fiatalok számára, hogy sokkal rosszabb következményei lesznek meggondolatlan viselkedésüknek, mint ahogy azt előre gondolták".

Minden ilyen érthetetlen, félresiklás szerű bűnelkövetésnél az egyetlen lehetőség a bírósági tárgyalás, ahol az elkövetők magyarázatot adhatnak indítékaikra, és jogi védelmet kaphatnak az általuk választott vagy kirendelt ügyvéd által. A tárgyalás végig

követésekor azonban nagymértékben elbizonytalanodtam abban, hogy valóban alkalmas-e a tárgyalóterem és a jogi keretek mindezek képviselőjére. Ennek egyik oka, hogy a tárgyalás elején mindenki számára megdöbbentő bejelentésként elhangzott, hogy az ügy lezárását azért kell újabb félévvel elhalasztani, mert az egyik fiú védőügyvédje az utolsó pillanatban jelentette be távolmaradását, és védence nem vállalja, hogy védelmét hirtelen más képviselje. Későbbi értesüléseim alapján a család sejtette, hogy az ügyvéd nem fog a tárgyaláson megjelenni, mert már korábban utalt rossz egészségi állapotára. Azonban más ügyvéd ajánlásáról, a várható események ismertetéséről, de leginkább a bíróság időben való értesítéséről a védő egyáltalán nem gondoskodott, és így a fiút a tárgyaláson készhelyzet elé állította.

De talán még érdekesebb fordulatot eredményezett a harmadikként kihallgatott fiú, L. S. vallomása, aki szinte rendületlenül tartotta magát azon elképzeléséhez, hogy magát csak részben tartja bűnösnek, hisz benne nem tudatosult, hogy mit is fognak azon az éjjel elkövetni. Bár a fűrész ő vitte a tett helyszínére, és folyamatosan figyelt, hogy a fűrészelés alatt senki ne lepje őket meg, ő kitartott amellett azon nézetei mellett, hogy a fűrész "véletlenül" volt akkor táskájában, és a helyszíni örökődés sem tudatos volt, ő csak ott ácsorgott, és időnként ide-oda járkált. A másik három fiúval történő szembesítések során - akik továbbra is azt állították, hogy mindannyian tudták, mit fognak akkor éjjel csinálni, és előre megfontoltan vettek részt az akcióban - többször derűtséget idézett elő a teremben az érthetetlen ellentmondások sokasága. Hisz L.S. annak ellenére, hogy társai ellentétes vallomását is elfogadta, nagyon diplomatikusan fogalmazva, de nem ismerte be, hogy tette mögött szándékosság lett volna. Mindezt ilyen módon magyarázva:

"a te szemszögödből valóban úgy látszódnak, hogy én mindennel tisztában vagyok, pedig célok és tervek valójában nem tudatosult bennem".

A fiú. válaszaiból szinte elképzelhetetlennek tűnt a bíró és az ügyész számára is, hogy ez valóban így történt, azonban választ nem kaptak arra, hogy L.S. vajon miért tart ki

ennyire emellett, a nyilvánvalóan képtelen verzió mellett, amely egyébként nem is valószínű, hogy jelentősen befolyásolná a későbbi büntetés kimenetelét. L.S. ügyvédje a többi fiúhoz feltett kérdései alapján is csak egy dolgot célzott meg: bebizonyítani, hogy védenca kizárólag gondatlanságból kifolyólag vett részt az akcióban. A védőügyvéd kérdései a többi fiúhoz nem abban segítette a vádlottakat, hogy egyértelműbbé váljon a büntett kis súlya, a tényállás tisztasága és a fiúk őszinte megbánása, és így az ügyet a bíróság enyhébben kezelje. Az ügyvéd gondolatmenetével kizárólag arra irányult, hogy bebizonyítsa, védenca gondatlanságból vett csak részt a tettben, így ő még mentesülhet a súlyosabb ítélet alól. Azonban a fiú vallomása minduntalan színjátéknak tűnt. Mintha bábként játszana ügyvédje bábszínházában valami olyan érdek képviselőjében, amely nem az ő, viszonylag kevésbé szigorú elbírálása, hanem valami más, mondjuk ügyvédjének karrierépítésének lehetősége. Véleményem szerint ügyvédjének ezen, nagyon jól felépített, azonban teljesen irracionális stratégiája nem eredményezett más, mint védenének teljes lejárátását, a társakkal való szembeszegülést és valamennyire a bíróság lebecsülését a tekintetben, hogy átlát-e egy ilyen helyzetet.

Ez a helyzet minduntalan azt érezte, ha nem magunk képviseljük érdekeinket, nem biztosított az igazi védelem, sőt esetleg mi magunk leszünk eszköz ahhoz, hogy valaki más - például egy professzionális érdekképviselő - saját érdekeit általunk képviseltethesse.

A többi fiú vallomásában bűnösségét teljes mértékben elismerte, és elmondásuk szerint "a megbánás villámcsapásként sújtott beléjük", amikor felmérték, "ezzel a tettel egyszerre okoztak súlyos sérelmeket szüleiknek, iskolájuknak és azoknak, akiknek e kereszt szimbolikus jelentőségű volt". Pár nappal az események után szavakban és

tettekben is bocsánatot kértek, amit az a bocsánatot kérő koszorú is jelképezett, amelyet elhelyeztek a keresztnél.

Hogy ezt az érintettek és általában véve a társadalom mennyire értékelté, mindenképpen intő jel lehet számunkra.

Igaz, a magyar jogrendszer nem ismeri el a megbánást és a jóvátétel materiális és szimbolikus formáját mint egyéb, bűnhődés alól felmentő körülményt, így hiú ábránd lenne azt hinni, hogy ezzel a fiatalok mindent megúszhattak. Azonban az, hogy a sértettként szereplő Regnum Marianum Alapítvány látványosan elutasította a fiatalok bocsánatkérését - a szervezethez tartozó cserkészek a koszorút elvitték a helyszínről, a mozgalom vezetője pedig egyik televíziós nyilatkozatában őszintétlennek titulálta a bocsánatkérést - már nem magyarázható a jogrendszer erős korlátozottságával. Ez kizárólag szemléletbeli kérdés, az arra való képesség kérdése, hogy vajon elfogadjuk-e a kisiklásokat és a bocsánatkéréseket. Hisz a büntetéseknek a törvénybe foglaltak szerint is számos funkciót be kell betölteniük: a bűnhődést és a nevelést, illetve ezen túlmutatva a reszocializáció segítségét és a visszaesés kockázatának csökkentését. Tehát a cél az lenne, hogy a fiatalot, rávezetve tettének súlyára, ennek elismerésére és megbánására visszavezessük a normák világába, és segítsünk neki az általános értékek elfogadására, követésére.

De mindezt hogyan akarjuk elérni, ha mi magunk elutasító és kirekesztő példát mutatunk? Miért fogja valaki azt hinni, hogy másképp is működhetnek dolgok, mint ahogy azt ő képzele, ha az elé táruló minta sem képes erre, mindezt ráadásul az elfogadást, a szeretetet és a megbocsátást hirdető kereszténységhez kötődő érzelmekkel magyarázva?

A Magyarországon még kevésbé ismert, és törvényileg pedig egyáltalán nem szabályozott, külföldön azonban már több évtizede sikeresen működő helyreállító

igazságszolgáltatás az ilyen, kisebb súlyú bűncselekményekben próbál megoldást nyújtani. Ez az ún. "*Szemtől Szembe*" módszer a hagyományos bírósági út elkerülésével lehetőséget nyújt arra, hogy a konfliktust az abban érintettek közvetlen részvételével oldja fel egy hivatásos közvetítő (mediátor, facilitátor) segítségével a tettes és áldozata között. Ezen eljárás segítséget nyújt ahhoz, hogy az elkövető a sértett felé a kárt jóvátehesse az érintettek együttes megegyezése alapján, és megpróbálja elérni, hogy csak a tett és ne az elkövető teljes személyisége váljon a büntetés tárgyává. A közös megállapodás - amelynek nem betartása esetén természetesen az ügy visszakerül a hagyományos igazságszolgáltatás útjára -, a különböző nézőpontok és érzelmek egymás felé történő kifejtése mind mind segíthet abban, hogy a kirekesztés, a megbélyegzés, a megfélemlítés és a szigorú büntetés helyett a visszafogadás és esély biztosítása segíthessen a további bűnelkövetés elkerülésében, illetve a normakövető életbe való visszakerüléshez.

Ezzel szemben a jelenlegi, alternatívát csak kis mértékben biztosító büntető igazságszolgáltatás ezekkel ellentétes irányú folyamatok beindításában segít inkább azáltal, hogy a még kezelhető különbségeket, félresiklásokat olyan mértékűvé növeszti, amelyek már csak nagy nehézségek árán leküzdhetőek.

Amikor a PKKB. 2000. december 14-i vádirata alapján azt olvasom, hogy az "ügyészség a fiatalokat csoportosan elkövetett garázdaság büntetével, rongálás és önkényuralmi jelkép használatának vétségével vádolja, közülük négyet társtettesként, egyet bűnsegédként, ... és "a vádindítványban szereplő bűncselekményekért a felnőttkorúak halmazati büntetesként akár négy és fél éves szabadságvesztéssel is sújthatók" (MTI), akkor kérdések és kételyek sokasága merül fel bennem.

A rendezett családi háttérrel rendelkező, jó tanulmányi eredményeket és problémamentes múltat magukénak tudó öt fiatal most minden valószínűséggel bekerül

az igazságszolgáltatás kegyetlen gépezetébe, amellyel stigmatizáló és személytelen működésének köszönhetően csak nagyon nehezen kerülhető el a "bűnözői karrier". Ez nem a megbánást és a reszocializáció iránti igényt, hanem a dühöt, az önmagukat a társadalom áldozataként tekintő szemléletet és az elidegenedést fogja a fiatalokban előidézni. De ha még ez valahogy el is kerülhető, egy priusszal a hátuk mögött a továbbtanulásra, szakmai karrierépítésre és az ismét kiegyensúlyozott életvitelre vajmi kevés esélyük lesz egy olyan társadalomban, ahol az összes bűnelkövetést ennyire egy kalap alá veszik, tekintet nélkül a tette, a személyiségre, az egyéb körülményekre, az ebbe bekerülőkkel pedig egy dolgot lehet tenni: ha minél hosszabb távra "kivonjuk őket a forgalomból". E rendszer kapcsán a fiatalok mellett a társadalom érdekeinek érvényesülése is megkérdőjelezhető, hisz a több éves - egyébként óriási költségeket felemészítő - elzárás, megbélyegzés és a későbbi életesélyek nagymértékű csökkenése után hogyan várjuk, hogy a félresiklott fiatalból ismét "hasznos", piaci fogalmakkal élve pénzt termelő és ne pénzt felélő személy váljon?

Végiggondolva a lehetőségeket, ha a három felnőtt korúból csak egy kap végrehajtható szabadságvesztést, és a négy és fél év helyett csak három évet kell leülnie, és utána feltételesen szabadlábra helyezik, akkor is, csak a szabadságvesztés (1095 napot megszorozva 3000 Ft-tal), összesen 3 285 000 forintjába fog kerülni a költségvetésnek, így az adófizetőknek is. Ekkor még az egyéb eljárások (pl. tárgyalás) költségét, és a többi fiatalal járó kiadásokat nem számítottam be.

A bűncselekmény elkövetése óta több mint másfél év telt el. Jelenleg mind az öt fiú különböző egyetemre jár, családjuk továbbra is támogatja őket, életüket próbálják zavartalanul folytatni, visszaesésükre szinte alig van esély. 2001. szeptember 6-án a bíróság tizenkét, illetve tíz nap közmunkára ítélte a diákokat. Az ítélet nem jogerős, az ügyész szabadságvesztésért fellebbezett, így a börtön és a priusz lehetősége mindmáig a

fiúk feje felett lebeg. Az újabb ítélethozatal azóta is folyamatban van, nem lehet tudni, hogy az ügyet mikor és hogyan zárják le. Az azonban biztos, hogy a jogerős ítélet meghozataláig sem a fiúknak, sem a családoknak nincs módjuk ezt az ügyet lezárni, ismét visszatérni a "normál" életbe. Az elmúlt másfél év nem hozott se büntetést, se "igazságot", se feledést, se megbékélést, viszont rengeteg fájdalomba és pénzbe került.

Ez az eset kiválóan alkalmas arra, hogy szemléltesse, érdemes lenne elgondolkodni a kommunikáción alapuló békítés megpróbálásán, megkísérelni a diverzió lehetőségét, és adni még egy esélyt a fiúknak, hogy az általuk okozott kár megtérítése után és az őszinte megbánást megérezve folytathassák életüket, amelyben nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy - ilyen súlyos traumák után - ismét bűnelkövetésbe sodródjanak. Egyébként pedig, ha ez az állapot mégis előállna, a hagyományos bírósági eljárás eszközához még mindig vissza lehet térni.

8. Zárszó a jelenhez - előszó a jövőhöz

Mindezek alapján úgy gondolom, fontos lenne a jóvátételen alapuló igazságszolgáltatás lehetőségét és a tettes - áldozat egyezség gyakorlati feltételeit legalább kísérleti szinten megteremteni a magyar igazságügyben vagy az ifjúságvédelem területén. Ez nem jogszabályok eltörlését és a büntető törvénykönyv teljes átírását, csak bizonyos - viszonylag könnyen megvalósítható - kiegészítéseket igényelne a jogalkotók részéről.

A modell egyrészt nem csodamódszer - hiszen nem minden konfliktus oldható meg egyezséggel, nem minden sikerült megegyezés megy teljesen végbe, és nem minden elkövetőre hat megrázó erővel az áldozattal történő szembesülés -, másrészt a hagyományos bírósági eljárással párhuzamosan alkalmazható, és az ahhoz való visszatérés bármikor lehetséges.

Amennyiben e modell része lenne jelen társadalompolitikánk eszköztárának mind az oktatás, mind a szociális és az igazságügy területén, mobilitási csatornát adna a deprivált helyzetben lévőknek, pozitív példát mutathatna a társadalom és az ifjúság felé a konfliktusok hatékony alkalmazásáról, serkentené az ellátórendszer különböző intézményei közti együttműködést, de legfőképpen esélyt adna a teljes és "hasznos" életre azoknak a fiataloknak, akikről egyébként már rég lemondott a társadalom.

Ezt figyelembe véve, ha a fiatalok csak egy százaléka részesülhetne a modell által adott előnyökben, és megmenekülne az igazságügy gépezetének beszipantásától, azt mondom, nem kérdés, hogy érdemes-e ezen a jövőben dolgozni.

Irodalomjegyzék

1. An evaluation of the NSW Youth Justice Conferencing Scheme. 1-16. o. NSW Bureau of Crime Statistics and Research, Sydney, 2000.
2. *Beccaria, Cesare*: A bűnökről és a büntetésekről. 17. o. - in: Deviancia, Emberi Jogok, Garanciák, *Gönczöl - Kerezi* (szerk.), ELTE Szociálpolitikai Tanszék könyvsorozat, T-Twins Kiadó, Bp. 1993.
3. *Barabás Andrea Tünde*: A szabadságvesztés büntetés korlátozása és helyettesítése. - kandidátusi értekezés, 1994.
4. *Braithwaite, J.*: Crime, Shame and Reintegration. Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
5. *Christie, Nils*: A fájdalom korlátai. Európa Kiadó, Budapest, 1991.
6. Declaraion of Leuven on the advisibility of promoting the restorative approach to juvenile crime. - in: European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1997/4.
7. Az Európa Tanács miniszteri ajánlásai: 1985/9./11. 1987./18., 1987./18, 21., 1999./19. - Internet
8. *Dr. Frech Ágnes*: A fiatalkorúak bűnelkövetési tendenciái és az ítélkezési gyakorlat alakulása az 1995. évi XLI. törvény hatálybalépése óta. – in: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1. 9. évf.
9. *Dr. Gibicsár Gyula*: A gyermek és fiatalkorúak devianciájának okai és főbb jellemzői. - in: Magyar Jog 1996/9.
10. *Dr. Gibicsár Gyula*: A gyermek- és ifjúságvédelem az ügyészi jogalkalmazási tapasztalatok tükrében. – in: Család, Gyermek; Ifjúság 2000./1. 12.évf.
11. *Gönczöl Katalin*: Esély 1992/1. 46-47.o.
12. *Gönczöl Katalin*:- Társadalmi Szemle 1993/3. 46.o.
13. *Görgényi Ilona*: Régi és új paradigma: a restoratív igazságszolgáltatás. - in: Gellér Balázs (szerk.): Békés Imre Ünnepi Kötet, ELTE- ÁJTK, Budapest, 2000.
14. *Görgényi Ilona*: A viktimológia alapkérdései. (szerk.: *Dr. Gábor Luca*) Oriris, Budapest, 2001.
15. *Dr. Harcsa István*: Társadalmi beilleszkedési zavarok fiatalok körében. 57.o., KSH Bp. 1978.
16. *Herczog Mária*: Gyermekvédelmi kézikönyv. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Bp., 2001.
17. *Irk Ferenc*: Bünmegelőzési tervezet. - Internet
18. *Kerezi Klára*: A pártfogás dilemmája. – in: Deviancia, emberi jogok, garanciák. (szerk. *Gönczöl – Kerezi*), ELTE Szociálpolitikai Tanszék könyvsorozat Budapest, 1993.
19. *Kerezi Klára*: Az alternatív büntetések és végrehajtásuk. – in: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll, Corvina, Bp. 1996.
20. *Kerezi Klára*: Láthatatlan bűnelkövetők és kézzelfogható börtönök, avagy kell-e Magyarországnak börtönépítési program? – in: Esély 2000/5.
21. *Kőszeg Ferenc*: Szegények – a rácson innen és túl. – in: Népszabadság 2000. dec. 29.

22. *Lévai Miklós*: A fiatalok igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimumszabályok: a "Pekingi Szabályok". Jogtudományi Közlöny 1989/12.
23. *Lukács Tibor*: Szervezett dilemmák: a börtön. 31.o., Magvető, Bp. 1987.
24. *Majláth György*: Egy társadalomellenességbe sodródott fiatalok indulati bűncselekménye. 672.o., Budapest, 1961.
25. *Morris, Allison and Maxwell, Gabrielle* (edited): Restorative Justice for Juveniles - Conferencing, Mediation & Circles. Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, 2001.
26. *Nagy Ferenc*: Javaslatok a Btk. egyes büntetési neveinek módosítására. 72-76.o. - in: Magyar Jog 1991/12.
27. *Nagy Ferenc*: Jóvátétel mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. - in: Büntetőpolitika, bűnmegelőzés (szerk.: *Gönczöl Katalin*), ELTE Szociálpolitikai Tanszék könyvsorozat, T-Twins Kiadó, Budapest, 1994.
28. *Popper Péter*: A kriminális személyiségzavar kialakulása. 78. o., Akadémiai Kiadó Bp. 1970.
29. Restorative Justice Around the World - United Nations Crime Congress: Ancillary Meeting, Vienna, Austria, 2000. www.restorativejustice.org/conference/UN/RJ_UN_DVNess.htm
30. *Sessar, Klauss*: Büntetés helyett az okozott kár jóvátétele? Vizsgálódások e gondolat lakossági fogadtatásáról. - in: Jogtudományi Közlöny, 1987/8.
31. Tájékoztató a gyermekkorúak és fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2000.
32. *Dr. Vigh József*: A kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás. - in: Magyar Jog 1998/6.
33. *Dr. Vigh József - Tauber István*: A szabadságvesztés-büntetés hatékonyságának főbb jellemzői. - in: Jogtudományi Közlöny, 1976. 11.sz.
34. *Vigh – Tauber – Madácsi*: A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés kapcsolata. 215-230.o.Bp. 1988.
35. *Vikár György*: Az ifjúkor válságai. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Mellékletek

1. A kriminológiai attitűdvizsgálat kérdőíve egyetemi hallgatók számára
2. A kriminológiai attitűdvizsgálat kérdőíve szakmabeliek számára
3. Az elemzéshez felhasznált kereszttáblák

Köszönetnyilvánítás

Diplomamunkám megírásához nagyon nagy segítséget nyújtott konzulensem, Mari, munkatársaim és barátnőim Eszter és Éva, valamint a tipográfiai nehézségek leküzdésében barátom, Balázs.

Ezúton szeretnék nekik mindent megköszönni, nélkülük sokkal kevésbé lett volna élvezetes e munka elkészítése.